

మహాభారతము (ప్రథమావస్థా - మొదటి) 1917 ముద్రణ	1000
రెండో భాగము	1000
మూడో భాగము	1000

అన్ని ముద్రణలు

గ్రంథ కర్త ని

రాజమహేంద్రవరం "దేవర్తి శాస్త్రవరం" ప్రకారం
సరస్వతి పబ్లికేషన్స్ ప్రెస్సున ముద్రించబడ్డది.

పోషకులు

శ్రీ తూములూరి శినరామయ్యపంతులుగారు

వి. ఏ., వి. ఎల్ అధ్యక్షులు, నెల్లూరు

శ్రీ హరిశ్చంద్ర వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు

ప్రాప్తయుటకు: హరిశ్చంద్ర రామస్వామిశాస్త్రిగారు ఆ. సస్య, నుద్రాను

శ్రీ ఏడిద వెంకటరావు పంతులుగారు

భూస్వాములు, మహేంద్రవాడ

శ్రీ బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారు

వి. ఏ., ఓ. వి. యి., ఎమ్. పి. బుద్ధిరెడ్డిపాలెం

శ్రీ ద్వారంపూడి వెంకటరెడ్డిగారు భూస్వాములు, అనంత

శ్రీ పువ్వుల శ్రీరామమూర్తిగారు మిల్లసీమకు, ఆంధ్రానంద

శ్రీ ఎం. వి. ఆర్. అణసారాచార్యులుగారు

ఆంధ్రానంద ముద్రాను

శ్రీ వి. సంగయ్యగారు తణుకానంద ముద్రాను

శ్రీ శైలన్ శ్రీరామ కనకరాజుగారు

M. B. B. S., F. R. C. P. (E) రాజమండ్రి

శ్రీ విజయనాథాచార్యులుగారు

ప్రాప్తయుటకు: విజయనాథాచార్యులు, రాజమండ్రి

కీ. శ్రీ. నరసింహ వద్దయ్యగారు

కొంకుదురు

,, కర్త చినవెంకటరెడ్డిగారు

మారు పేరు

,, చిట్టి నారాయణమూర్తిగారు

తణుకు

,, ద్వితీయం వెంకటేశ్వరగారు

చింతలూరు

,, ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు

అనంత

హెచ్చరిక

శ్రీ శ్రీ సాగరమహాస్వామి శాస్త్రి గారికి

చిన్నికథలూ,
నవలలూ,
నాటకాలూ,
రూపకాలూ,
సరిత్రలూ,
మీగడుతరకలూ,
ఖండకావ్యాలూ,
వల్లనీత్రాలూ,
మొదలగునట్టివలూ,
వాణ్యాభ్యాసాలూ,
వాణ్యసాలూ
మొదలయినవి

విభజనరూపంగా వారి అనుమతి పొందకుండా

భాగ్యలక్ష్మీరణం, ప్రదర్శనల, బ్రాహ్మకావ్యం,
నిశాద్వింశతి, స్క్రీనింగు, అనుసరణం,
మూద్రణం, ప్రకటనం,
ఇతర రహస్యవిధానములను పాటించుట
సర్వముగాను గూడ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

.

వి ప భు జి ం గ ము

.

విషభుజంగము



ఉ ప త్ర మ డీ ప్త

ఇన్నూటయేబది సంవత్సరములకు బూర్వము తుల్య నదీతీరమున “పులిబూగి” అను నొక గ్రామ ముండెడిది. ఇప్పుడా గ్రామ మాపేరుతో నచ్చట లేకపోయినను, బూర్వ మొకప్పు డిచట నొక గ్రామ ముండెడి దని చెప్పుటకు దగిన కొన్నిగుఱుతులు మాత్రము సెలవి పోలేదని. రామచంద్రాచారిసంస్థానపుర బ్రారంభదినము లలో నది యొక బ్రాహ్మణుని యన్నాని క్రొత్వొక వీరులకు నివేశము యుండెడిది ; గాని ఇప్పుడా సంగతి నెఱిగిన నాడు తరనియే చెప్పుచున్నాను.

తుల్యభాగి యను నాహంతరము గల తుల్యనది మహాగానము సప్తశాఖలలో నొకటి. ప్రతిసంవత్సరమును బాషబహుళామానాశ్చినాచమ శాకినాడ చెంత నున్న “చొల్లంగి” యను గ్రామమునకు చుల్యసాగరసంగమ స్థలమున సవగాహనము నేయసచ్చ వేలకొలది యాత్రికులు తుల్యనదీప్రభావమును వినియే యుండురు. ఇప్పు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనము.

జానది నిండనిండములై, కొన్నిస్థలములయందగు సూసాం
తగమును బొందినను, బూర్గలమును నిరర్థకప్రవా
హమై వాణిజ్యోజ్ఞావిధిగనుచుండెను. ఈమధ్యకాలమున
నాంగ్లేయప్రభువులవలనఁ ద్రవ్యమునడిసిన కల్యణ ప్రజ
లకు మహాకష్టకాలగిముల్లిన పినవఁ గల్యాణకొన్నిచోట్ల
గేవలము మురుగుఁగాల్పగా నుపయోగింపఁబడుచున్నను,
ప్రజలకుఁ గానియెడలఁ గల గౌరవభావము నశించిపో
లేదు. వైశాల్యమునఁ గల్యాణకల్యాణోల్లసదగినదియే
యైనను జీవనదియై యుండును. నంగర జింకగగ నుండు
టచే నౌకల స్వచ్ఛందనిసారమున గినువుగ లేగిన్నను
అది చాల లోతుగఁబడి. ఇప్పటికిఁ గూడఁ బర్వదనముల
యం దనేకులు తుద్రస్వరూపైర్గైపోయిన యానదీనాం
సవగాహన మొనరించి నిమగ్తపావు లగుచుండును.

పులిబూరు ఆ నదీతీరమునకంటి నున్న దన్నింశ
మాత్రమునఁ దృప్తికాదు. ప్రాగ్విశ్చయంబు లగు నాగ్రా
మనీధు లానది తూరుపు టొడ్డుమీఁదికి న్యాపించి యుం
డెను. కొన్ని యిండ్ల కానది గభీరపథమై విరాజిల్లు
చుండెను. అవరున నున్న యిండ్లన్నిటియందును గోపింద
భట్టాచార్యుని గృహము పెద్దది. గ్రామమునం దంతటను
గూడ నంతటి పెద్ద భవనములేదు ; గాని యది ప్రాసా
దము మాత్రము గాదు. మనోహరమైన రాజమందిరము

ననుసరించు నాభినయము చుట్టును విశాల మగు దౌర్జన్య
నందు వివిధములగు వుష్పలతాశిగులికుంజములచే నా
రాయనుఁబ్యాసవనమును, దాని ముట్టును సమున్నతప్రాకారము నుండెను.

నిరునుబట్టి భట్టాచార్యుఁడు కేవలశాస్త్రపండితుఁడు
మాత్రమే యని శలంబుటకు నిలులేడు. ఆతఁడు పులి
బూని పొలింపకు పొలింపగూడదు గూడ నైయుండెను.
ఆతఁడు కాశీనగరమున నభ్యసించిన న్యాయవేదాంత
శాస్త్రములయందే గాక, బలసరాశ్రమములయందును,
రాజ నీతియందునుగూడఁ జాల విఖ్యాతి నలసఁగించెను.
ఈకారణములచే నంతవాని నున్నతోద్యోగము నొసంగి
నారవింశకున్న గుండల యవనుల దండయాత్రలవలన
దేశము మిగుల నల్లకల్లోల్పముయొన్న యానవాయమునం
ననేక కష్టములు సంభవించుచున్నను భీతిపలనను, సహజ
ముగ నతని పాండిత్యాతిశయమునంగల శౌరవము వల
నను, మంత్రిపదవిని స్వీకరింపుడని రామచంద్రపుర
సంస్థానాధీశ్వరుఁ డెంతప్రాధిందినను, భట్టాచార్యుఁడు
“నేనీ తుల్యాతీరమును విడిచి రాజాల” నని నిండిత
ముగఁజెప్పి యా సాహోద్యోగమును దిరస్కరించెను.
దానినై నీరకఁ జేయుచదిలేక జమిందారుఁడు చాల
యోచించి “అట్లయిన మీ యర్హతకుఁ దగకున్నను

శ్రీ పాద మహాస్మరణ శ్రీ విశాల

అలిబూగి తాళిదారీనై న మీరు నిర్వహించిన శక్తిగూ,
 మీయట్టి రాజనీతివిధులు చేయూరతి నొసంగితిమిచో
 మేము నది కనుమొంగి ప్రతిభారమును వహించి జాలము,
 మీ ప్రసాదము సభిలమొంది, ఈ స్మార్త తాత్పర్య యోగము
 ల్గున భద్రాని మొనంగి, మీ కేతానీనామనగుని భేది
 గొరవిపలును గాచింతు" ననుచున్న తుంగు భట్ట చాగ్గి
 నిచే నొప్పించుకొనియెను. భట్టాచార్యుడొ ముసగు
 పులిబూది మోడెటాగుడై నను, బిజుగ గొనుచుండి
 పుర సంస్థానమునకుఁ బ్రభుని సహాయ్యుడై యుండెను.
 అనంత పూర్ణిమిదేల్ల రాజు స్వయంబుగ వచ్చియో మంత్ర
 వంటిమో కొన్ని రాజకార్యములు విషయమున భట్ట
 చాగ్గిని నుభిప్రాయమను దలిసికొనకుండఁ బ్రవర్తించి
 యెఱుంగెను. శత్రునిగుఁ రాజు భట్టాచార్యుని సాహ
 య్యము వలన సంగే లాభములను బడిసెను.

కాని యీ యాఖ్యాన మప్పుడు ప్రారంభ
 మయ్యెన" యప్పుటికి భట్టాచార్యుడ మైత్రసయాస్పన
 బ్రవేశించి యుండెను. అయినను రాజకార్య నిర్వహణ
 మున కసమర్థుడై యుండెను. తన కఱువది రోగి
 గడచుట నలసను, జ్యేష్ఠకుమారుడగు ప్రసాద రాయుడు
 విద్యావివేకములయందును, బలసరాక్రమములయందును,
 దనతో దుల్మిడై యుక్తవయస్కుడై యుండుట

వలనను, అధికారభారమును బుత్రునిపై నుంచును. అందునను, రాజును గొల్లడవుడు మోచనలు సెప్పబయును, రాజకార్య సంబంధముగూ తన ప్రవర్తనయందలి చాలని చెడ్డలను దెలిసికొనుటకై ప్రసాదరాయుడు విన్నవించు సంగతులు వినుటయును చూత్ర మాతనికే దప్పినది గాను.

రాజునకు భట్టాచార్యునియం దెంత గౌరవము గలదో ప్రసాదరాయునియందు నంత గౌరవముగలదు. అతడు, భట్టాచార్యుని వలనఁ దనకును, దని జమీందారికి నెంత యున్నది గలిగినదో ప్రసాదరాయుని వలనఁ గూడ నంతటి యున్నది గలుగఁ గలదని నమ్మియుండెను. ముత్యముఁ బ్రసాదరాయుఁ డిప్పటినుండియు రాజకార్య ములయందుఁ బ్రసక్తిగలిగించుకొనినచోఁ దన కుమారుడు పట్టిభద్రుడగు నప్పటికే బ్రధానామాత్యుడగు స్థానికరింపఁ దగినంత యనుభవజ్ఞునము నలపాదించఁ గలఁ డనియు, నగుటచే భావికాలమునఁ దన కుమారునకుఁ జాల నున్నది కలుగుట కవకాశము గలుగు ననియుఁ గూడ భావించెను. అక్కతన నాతఁ డొడవుడు యువ రాజుతో “ప్రసాదరాయునిఁ గేవలము వాణేదారుగా నూహింపబోకుము. మన సంస్థానమునకుఁ బ్రధాన మంత్రి యాతఁడే యని భావించెదవేనిఁ జాలమంచి” దని

శ్రీహరి మహాత్మ్యము

బోధించుచుండెను. ఇంతలో మహాసతియు నీవో మహాత్ముడగుట వలన బ్రహ్మచారియైన లోకోత్తమ ప్రభావము నొంది యాతని యెడల నట్టి గౌరవమునే చూపుచుండెను.

ఇంతలో మహాపతికి బ్రహ్మచారియనియును గల గౌరవమునకు మతిగలుగ పోతున్నాడని గలదు. అజనీతయందు జక్కని పుష్కల మునుపట్టు భక్తిగా చాగ్గుని పది నేన చేసి రన్నుని రాజు యనురాజును బుని బూని పుట్టించెను. అప్పు డాతడు బ్రహ్మచారియని శక్తి సామర్థ్యములను బ్రత్యక్షముగఁ జెలిసికొనియెను. యున రాజునకు మల్లవిద్యయందుఁ దా నసామాన్యుడను గర్వముగలదు. ఈగర్వమువలన నేదో సందర్భమున నొకదినమున యువరాజు ప్రసాదరాయనితో పినోదము కొటకు మల్లయుద్ధము గావించి యుం దోడిపోయెను. అప్పటినుండియు నాతడు ప్రసాదరాయనియెడల మిక్కిలి విసిగ్భావముతో మెలగుచుండెను.

ప్రసాదరాయని వయస్సిపు డిరువదియైదు సంవత్సరములు. అతని కిరువదిదేండ్ల యాడుగల మహేంద్ర భట్టారకుడను సోదరుడు గలదు. అతడును విద్యాబల సంపన్నుడు; గాని యనుభవజ్ఞానము మాత్రము పూర్తిగ లేదు. తండ్రి మంత్రాంగ సాహాయ్యమువలనను, స్వతో

ముఖముగ సోగిదుని శోషింపఁజేయువలనను బ్రసాదరాయఁ
డతొకక ప్రభావసంపన్నుఁడై తన యుగోగవిధులను
జక్కఁగ నెఱవేర్చుకొనుచు నుండెను.

రాజనభయందును, జమిందారీ గ్రామములయందను
గూడ భట్టాచార్యులతో బోలెఁ బ్రసాదరాయనికి
గూడ ననంతసన్నిహితుఁడగుచుండెను. అతఁడుమాట
తెలుదు నెదుఱాడుచును నొప్పింపఁగై. అతఁడు యథాశాస
మునకు లోబడిన గ్రామములయందలి వాగెల్లరును
జోరాదులవలన బాధలేమియు లేక నుఖముగనుండిరి.
ప్రసాదరాయఁ డనిన దుర్మాగులకు సింహస్వప్నముగ
నుండెను.

1

రాత్రి ప్రభుయునుం బతీతంబై, ద్వితీయయా
మము ప్రారంభమయ్యెను. జగమందంతటను గాంధీర్యము
విరాజమాన మగుచుండెను. వాయు సంచాలనమున
దుల్యానదియందుఁ జెలఁగేగు చిలుతరగల మర్మరధ్వను
లును, బండువెన్నెలంగాంచి ప్రభాతప్రాంతిచే నావళి
నంగ్రహణార్థము కులాయములనుండి వృక్షాంతరముల
కగుగు పక్షుల రెక్కల రెసరెప ధ్వనులును, మాత్రమా
గాంధీర్యమున కొకింత భంగకరములై యుండెను. తర

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

చృంద్రుడు కుల్యాతరంగ డోలికల్పి నొయ్యారముగ నుయ్యెల లూగుచుండెను.

ఆ నమయమునఁ బులిబూరు గ్రామమునందలి భట్టాచార్యుని సువిశాలగృహనిరణమున నొక సహజము నికటమునఁ బదుగురు మనుష్యులు పొంచి కూర్చుండి యేమో గునగున లాడుకొనుచుండిరి. అంగణచేతలయందును గత్తులు కటారులు బల్లెములు, మున్నగు నిశితాయుధములు ధగధగ మెగులుచుండెను. ఆయనంత కౌముదీసాహాయ్యమున వారిలోఁ దొవ్వొందుగురు యవను లనియు, నొక్కఁడుమాత్రము భారతీయుఁడనియు, విస్పష్టముగఁ దెలియుచుండెను. నాఁ డేస్సెను బట్టి భారతీయుఁడే యా గుంపునకు మొనగాఁడై యున్నట్లు గూడఁ దెలియుచుండెను. అప్పు యాతఁడొక యవనునిఁబట్టి “ఖానుడా! ఆ ద్వారపాలకుఁడు వచ్చాడు చేయుచుండుటవలన నీ యీఁడు శిష్టిపోవచ్చును. విధి వశంబునఁ దిన్నగ నది కంతమునందే గ్రుచ్చుకొనక, నుట్టి యెచ్చటనైనఁ దగిలినచో వాఁడు గొతెత్తి రోదనము చేయుటయు, నదివిని యెల్లరును లేచివచ్చుటయు, దన్నూలమున మనకార్యము భగ్నమగుటయుఁ గూడఁ దటస్థింపవచ్చును. కావున నట్లు చేయవలదు. నీవీ కరీముని వెంటఁబెట్టుకొని పూలచెట్లమాటున నుండి మెలమెల్లగఁ

పోయి యాశస్తికముగ వాని నెట్లో కిక్కురిమనిచుండఁ జెందింపఁగలవా ? ” యని యడిగెను.

ఛానుడందలకు స్థిపడియెను. నేను నేనని యెల్లయును గూడ సిస్థపడిరి ; గాని నాయకుఁడు వాని నలనఱను వారించెను. తుదకుఁ దనయొక్క నటనులచి నెండు జనప నార పగ్గములంట్ల కొని కరీముని వెంటఁబెట్టుకొని, చెట్ల చాటునుండి మెల్లఁగఁ జని, ఛానుడు దానిని పొరెనుకతి నమీపమున వాని కెఱుకఁబడుకుండ నొక పూవునీరుమునఁ గూర్చుండెను. దానిని పొరెను చేత నెత్తిత మగు నొకభల్ల మును, అవలగ్నబంధమునఁ దీక్షితరం బగు కటాగియు నుండెను. వాని సాహాయ్యముకలిమి నత్యంత గర్వితుఁడై వాడు తనకు రానున్న యాపద నెఱుంగఁగ నెదర్చుముగ ద్వారకక్షణము గావించుచుండెను.

ఇంతలో దైవదుర్వపాకమువలన నాద్వారపాలకునకు రెండుచేతులతోడ నొక్క మాటుగఁ గాల్గు గోకికాస వలసిన కారణ మేదియో తటస్థించెను. వెంటనే యామంద భాగ్యుఁడు బల్లెమును గోడకుఁజేర్చి నిలిపి వంగి గోకికాసఁ దొడగెను. ఈయనకాశమున ఛానుడు కరీమునిఁ బ్రబోధించి, తటాలున ద్వారపాలునిపై నుఱికి కంతము గట్టిగ నొక్కివట్టెను. తోడనే యూపిరి తిగుకపోవుటచే బల హీనుడై వాడు క్రిందఁ బడిపోయెను. ఈనందర్శమునఁ

గంతము నొక్క వేయుటచే క్షేపద్విరళిశ్శమయన్ని నాని
 నోట గుడ్డలు కుక్కి కరీము పెట్టున కాలునేతులు
 బంధించి నేసెను. ఇదంతయు దొంగితొంగి చూచుచు
 నిశాదముచెంత గూర్చుండియున్న తప్పు విద్రోహులు
 చాల నానందముతో పచ్చటకు పచ్చి భానుకరీములు
 నెంతయు మెచ్చుకొనిరి. వినప “సేనిని గొలిపోయి
 మొదట బంధింపబడిన నారిచెంత బడవేసి చాల జాగ్ర
 త్క నుండు” డని భానుకరీములు కాజ్ఞాపించి తక్కిన
 వానిని వెంటబడుకొని నాయకు డటనుండి కదలెను.

అస్థుమున కస్తూరమున సాంద్రముగఁ జెరిగియున్న
 పూలచెట్లమాటున భట్టాచార్యుని వనగృహముండెను.
 అది ప్రాశస్త్యమును, దక్షిణోత్తరమునగు రెండు వెను
 బద్దలు కలిపి కట్టబడిన సువిశాల మగు సుందరమందిరము.
 ఇప్పుడాగ్రహమున బడమఁ దెన నున్న యెడ గది సప్తత
 మార్గమునవచ్చి దీవభుగంతి శిశుముతాతరుగుల్గములు
 క్రొంబసిను నిగ్గులను జెంగింపజేయుచుండెను ; గాని
 తక్కిన గదు లన్నియుఁ గవాటసహితములై యుండెను.
 దీవముగలయాగది గూడ నిశ్శబ్దముగనుండెను. భట్టా
 చార్యుఁ డింకను ద్వారమున కెదుఁగి, నా స్వచ్ఛ దీపికా
 నికటమునఁగూగుచుండి గీతాభాష్యమును జూగునను
 చుండెను. అప్పుడు యవనులనెల్లరను జూచున సులువఁబెట్టి

యూసిద్రోహుల నాయకుడు భట్టాచార్యునికేమరుగ్గు నాదీపము వెలుగున గంభీరముగ నిలువఁబడియెను.

అప్పుడాశస్త్రిసిముగను, అప్రయత్నముగను భట్టాచార్యుని చూడ్కు తెదుట నున్న ఏద్రోహుల మొనగాన్పించి బడెను. తోడనే యాతఁడు వానిం జూచి “ఎవని?” అని పలుకఁబడెను; గాని వాడుమాట్లాడలేదు.

భట్టాచార్యుడు చదువుచున్న పుస్తకమును పిడిచి వేసి తీవ్రముగఁ జూచుచు “జగయ్య!” యని బిగ్గలుగఁ బిలిచెను. జగయ్య గూడఁ బలుకలేదు.

నిద్రోహులనాయకుని సయస్సు ముప్పది సంవత్సరముల కిండున గాఁటి యుండును. వాని శరీరము ఒక్కపలుచైన, సమున్నతమ, శ్యామలవర్ణము యుండెను. వాని మొలలో నొక్కకై జారుమాత్రముండెను. భట్టాచార్యుడు “జగయ్య!” యని మఱలఁ బిలిచెను; గాని యప్పుడుకూడఁ బ్రత్యుత్తరము గాలేదు. అప్పుడు నాయకుడు భట్టాచార్యునితో “నిప్పుడు జగయ్యకుఁ బని కల్పింపవలసినంత యవసర మేమి నచ్చినది? జగయ్య యొక్కఁడేకాదు. మీనాకిరు లందఱు నిప్పు జెంతపిచ్చినను రాజులని స్థితిలో నున్నారు. ప్రకృతము నానేవకులే మీ యాదేశమును నిర్వర్తింపఁగల” రని చెప్పి ప్రక్కకుఁ జూచెను. తోడనే యాప్రక్క రహస్య

ముగ నిలచియున్న నేనును. తెనమందుగురు నొక్క-
మాటుగ గదిలో జొచ్చి భట్టాచార్యుని చుట్టును
మూగిరి. అది యంతఃకుఁ జూచి భట్టాచార్యుఁడు తగ్గా-
లున లేనెఱోయెను ; గుని యొక యనుచుఁడు “కదల
వలదు. చూచితివా?” యని తన గదిలో నుంచుచు
భట్టాచార్యుని జేయిపట్టుకొని హస్తపిండిని పును.
భట్టాచార్యుఁడు తప్పించుకొనుట కెంతయత్నించినను
బ్రయోజనము లేకపోయెను. అప్పుడు నాయకుఁడు విశా-
రముగ నెట్టి “భట్టాచార్యులవానూ ! మీరు శ్రేష్ఠునడ
నక్కఱలేదు. మీరు నాకు నొసరిచిన యుపకారమున
కిది వ్రత్యుపకార” మని చెప్పి “యొకఁ జూడఁడు” నని
యనుచులను హెచ్చరించెను.

వెంటనే తుగుమ్మల తెనమందును నమ నొకగు-
లుం దూసి మఱల మాట్లాడఁకండ భట్టాచార్యుని బడి
చిత్రవధఁ గావించినెను. భట్టాచార్యుల యాత్మ సూర్య
మండలమును క్షేపించుకొనిపోయెను. ఈవిధముగా
నాతఁడు యనుల చేతులలో బడి, తన భవనమునందే,
తన సతనమందిరమునందే జ్ఞానబోధకమును శాంతిని
మాను, భవతారకము నగు శాంతరగీతాభ్యాసమును
మననము గావించుచు నిముసములో సప్రేమముగఁ
బ్రాణములు విడిచెను.

పిదప దురంతకులనాయకుడు చాల నంతసించి యనుచు గులలోఁ గొందఱు క్లిష్ట దోచుకొన నాజ్ఞయిచ్చెను. మిగిలిన వారినిఁ జూచి “భిట్టాచార్యుఁ డిప్పు డింట నేనా కియై యున్నాఁడు. ఈతని కిరువ్రసిన కొడుకులున్నగు గాని ప్రకృతము వారన్యత్ర నుండుటచే నీశవము దిక్కుమాలిన దైపోయినది. నీని నిశ్చయ విడిచిపోవుట మనకు ధర్మముగాదు. ఇప్పు డాకొడుకు లిరువ్రసిన చచ్చట నుండినచో నేమిచేసెదరో యావని మనమే చేయుద” అని చెప్పి, తిన్నగ నంటయింటిదెనకు బయలుదేఱెను. అచ్చట నంటచెటకు గుట్టలుపడియుండెను. అందునండి శవదహనసంస్కారమునకుఁ గావలసినన్ని తీసికొనిరండని యననుటకు నియమించి నాయకుఁడు యథాస్థానమునకు నచ్చు కూర్చుండెను.

శిష్యునాయకుని యాజ్ఞాప్రకార మాయవనులు కట్టలం గొనివచ్చి సువిశాలమును, మనోహరమును, బుస్తక పూర్ణము నగు నాగదియందే యొక చితిఁ బేర్చి దొడఁ గిరి. అట భిట్టాచార్యుని యాననమునకుఁ బ్రక్క మషీ జలమును, లేనియుఁ, గాగితములును సిద్ధముగ నుండెను. వానిం గొని నాయకుఁ డేమో వ్రాయఁ దొడఁగెను.

ఒకింత తడవునకుఁజితినిర్మాణము పూర్తియయ్యెను. అప్పటి కప్పుడే నాయకుని వ్రాతగూడ నంపూర్తి.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి పద్యములు

యయ్యెను. ఇంటిదోపుడు ముగింపుకొని తక్కిన యావ
 నులు సైత పుచ్చటకు వచ్చిన. ఇది యంతయు నిశ్శబ్దము
 గనుగడు శీఘ్రముగను జరిగిపోయెను. పిదప నాయకుడు
 డిరువును తగుప్పుల సాయంబున భిక్షాచార్యుని కింట
 మును జతి సధిరోహింపజేసి చిచ్చు ముట్టింపెను. యవ
 నుల ప్రయత్నమువలన నన్నిసోత్రుడు ఘోరములో
 విజృంభించెను. తోడనే యింక రెండని చెప్పి నాయకుడు
 డనుచరసహితముగ నివ్వఁజేసెను. భిక్షాచార్యుడు
 ఈతీరున నన యింటియందుఁ జంపఁబడుటయే గాక,
 యచ్చటనే దహనసంస్కారముగూడఁ గావించఁబడియెను.

పిదప విద్రోహులును, నాయకుఁడును బూదొంగు
 నడుమ నిలిచి యొకరినొకరు చూచుకొని మందహాసము
 గావించుకొనిరి. కొందఱ మందహాస మకలువ చూచి
 కాలహానిని బ్రవృద్ధము గావించును; గాని యిది యట్టిది
 గాదు. సమానమయ్యాఱుని యమలినకాంతిపుష్పము
 నెదుటఁ దాటాకులమంట యెట్లుకళావిహీనమైయుండునో
 సానలుదీతిన జాతిరత్నము నెదుటఁ తుద్రకాచళకల
 మెట్లు తేజోవిహీనమై యుండునో యాయఖండశరత్కృ
 ముదీలహరియం దాదురంతకుల దరహాసము అట్లే విక
 లమై, తేజోహీనమై, హృదయభేదకమై యుండెను.

పిదప నెల్లరును ద్వారరక్షకులచేత కరిగిరి. అట

నాంధ్రునిగాచికోయియున్న యనములు హా నారసి, సంభ్రా
 నముతో దిగ్గున లేచి “యేమైన”నిని యడిగిరి. “నీమీ
 శానలెనో యదియే యైనది. ఇంక నీమీందభాగ్యుల ప్రాణ
 ములతో మనకుఁబ్రయోజనములేదు. మనము నడచిపోయిన
 విదప నెప్పటికైన వాండ్రకుఁ జైతన్యము గానచ్చును.
 ప్రసాదరాయఁడు వచ్చి వాండ్రవలన మనలం గూర్చిని
 యేమైనఁ దెలిసికొనఁ గలఁడనిఁ దేలిసికొననుము. చైత
 న్యమువచ్చిన తరువాత నాంధ్రిక్కడ జరిగిన శృత్యములను
 జూచి తమ యజమానునికొఱకు మనసారవిచారింపనిండు.
 వాండ్రలో జగ్గయ్య యనునాఁడు గాగోదారునకుఁ బుచ్చి
 బంటు. నాడసామాన్యుఁడు. అయినను నానిక వనిఁగో
 శిక్ష” యని చెప్పి నాయకుఁడు తానుప్రాసిన శాగితము
 నొక పారావని చొక్కాజేబులో నుంచి యింక రండని
 ముందు బయలుదేఱెను. యవను లాతని ననుసరించిరి.
 క్షణములో నా పండు వెన్నెలలో నా దురంతక్షణ నిరహ
 యముగ నా యూగువిడిచి పోయిరి.

2

ద్వితీయ యామము గూడ సతీతంబయ్యెను. ఆకాశమున
 నల్వంకలను ధవళవసనములంబోలు శరన్నేఘశకలములు

శ్రీపాద మహావ్యూహాశ్రీ సకలం

అటనటఁ గౌముదీ ప్రసారము కలిమిఁ దళితళ మోయఁ
చుండెను. ధీవలయమునెడలఁ శీతమయూఘనకంఠం గల
దయాస్మృతసారము వర్ణించుచున్నదో యనునట్లు దట్ట
ముగ నీహరిము వర్ణించుచుండును. కింఛానగి గురునరంచు
చక్కలి గింతలవలనఁ బరవశ్యై తొగగ న్నెలు మునినాగ
రమునఁ దేలియాడుచుండెడిది.

అట్టి సమయమునఁ దుల్యనదిలోఁ దెట్లైతాఁ ధీదుల
వలనఁ గలిగిన దబనబద్ధనులును, నావికులపాటలును,
వాయువశమునఁ జల్లఁగ విసవచ్చుచుండెను. నృపంగ
ధ్వనులను భేదించుకొని గీతారావము లెట్లు విస్మృతము
లగునో యట్లే యాపాటలు తెడ్లశబ్దములను భేదించు
కొని విసవచ్చుచుండెను. అనంతకౌముదీ కలసివలన
వలననో, నుకూమార వాయు ప్రసారమావలననో,
గంభీరంబగు నిశీధినిసమయం బగుటనో, నీహరప్రివస్న
ణముచే వాతావరణము శీతలం బగుటనో, మనో
మోహినియగు ప్రకృతికామిని హృదయమునకు నైర్మ
ల్యమును బ్రసాదించుచుండుట వలననో, జన్మమధ్యమగున
గానశాస్త్రశిక్ష యన నెట్టిదో యెఱుంగని యానందప్ర
నావికులు పాడు పాటలు గూడ నెంతో శ్రావ్యములై
యుండెను. వానిభావ మిట్లుండెను.

—: గీతము :—

అధికదాని నున్నది తుల్యమునను
మందు బడి యొక్క నీవోయి యంతమునకు
మజల మొదటికి గాగ్గలు నుమ్ము గూడ
బ్రబలసంఖ్యదూకు వీసుల పలు జేసి. 1

అనుయావర్తముల ద్రవ్వి యంత బోక
క్రమ్మణం దేలనీక యుగాధవిలయ
నును జలధి ముంప శక్తి యున్నంతమాత్రం
గాలమా? నీకు నంతటి గర్వ మేల. 2

అరసిచూడుము నీదు నిరంకుశాధి
సత్యమున కిండు చేసియు నశులు గాక
ఉత్సవముతోడ నీ నెనుకొట్టి నిలిచి
తివిరి నీచేగ మెల్ల నుండినది. 3

నవాధిక్యముగవీచుల జక్కునేసి
యిమ్ముగా నీదు వంశర లెల్ల దీర్చి
నరగ సరళప్రచారణ సంఘటింప
గల మహాత్ము లనేకులు కలగు నుమ్ము. 4

అనమగ్నిర్మతకలుషమాన నున్నోడ
భీకరంబుగ నీవు గాస్పించి సంత

శ్రీపాద సుబ్బాక్షికాశ్రీ సకలం

వృదయవీధి భయంబు సహింసాబోక

పట్టువిడువక సుత్రాంగజాలము నెరియ

గ

సతితర మ్మగు నీచు న్నాస్తి మ్మడలచి

ఎరమనుకుమార్తెను నింపలను గూర్చు

నీపలు నిజాధికారింబు నెరియ నేర్పు

గల సుహృత్తుల నేనులు గలది సున్ను.

గ

అంతకంతకు గానము దగ్గరగా వినవచ్చుచుండెను. చిరుతరగలపై జ్యోత్స్న ప్రతిఫలించుటచే జిత్రదర్శన ప్రతిమానం బగుతుల్య జలప్రవాహమును భేదించుకొని వచ్చుచున్న నౌక దృక్పథమున జరిగెను. చూచుచుండగనే యాచిన్ని నౌక తూములోఁ బులిబూని ఘల్లుమునకువచ్చి చేరికొనియెను. నావికులు తెడ్లువేయుట మాని నౌకను మెల్లగఁ దీరమునకుఁ జేర్చి కట్టవేసిరి. మాలిమికాడు లేచివచ్చి లోనికిజూచి “బాబూ! వచ్చితిమి. ఇంక దిగవచ్చు” నని చెప్పెను.

వెంటనే సుదృఢదీర్ఘకాయుఁ డగు నౌక ఘరుషుడు నౌకాగర్భమునుండి పైకివచ్చి, నలుదెనలు దిలకంచి యొడలు విడిచికొని యావులించి, “దిగుడుబల్లి సమస్త” మని మాలిమికానితోఁ జెప్పెను. అతని కంఠస్వరము నుధురమై, శ్రావ్యమై, గంభీరమై యుండెను. ముఖమం

పలమాయతమై, మనోహరమై, పట్టునపట్టుకొనిపోలు
మీనములచే గభీరమై, నిర్భయమై యనంతజోష్సలన్ని
ప్రసారమువలన మెరియుచుండెను. నమున్నతము లగు
నరకస్థలమును, మాంసలము లగు భుజాగ్రములను,
గోవనము గావించు కాన్తీగర్జనమునయు, బిగిముల
నొరియు పట్టించుల కల్లుపంచెయు, నిండిచేతి నిడువూరి
గులినలుగిరించు స్వర్ణాంగుళీయమున ప్థగితంబై యున్న
చిన్న రతనము, నతనినంపన్నతను జూటి చెప్పుచుండెను.

అజ్ఞయైన క్షణములో నావికులు మెల్లబల్లి నున్నది.
అప్పుడా పురుషుడు నాకాగర్భమునకజూది “నానకీ”
యని పిలిచెను. తోడనే యపుడే నిద్రనుండి మేల్కొని
బద్ధకమువలన నుండచున్నస్వరముతో నానకీ స్త్రీ గెరుగుట
కని యడిగెను. “నానకీ ఘటిబూనిగుట్టమునకు వచ్చినది.
ఇక దిగవలెను. ర” న్నున యాతడు ముఖము బిలిచిన
వెంటనే యించుమించుగ నిగువదియూడేండ్ల వయసుగల
యౌవని పడవమీది కెక్కివచ్చెను.

శ్వేతవస్త్రధారణమువలనను, భూషణములను ధరింప
కుండుటను, ముఖమునఁ దిలకము లేకపోవుటవలనను,
ఆమె విగ్రహార్తుక యనిపింపజ్జముగఁ దెలియనచ్చుచుం
డెను. అయిన నామెకీర్ష మంతవల కేకారణము నగుననో
ముండితము కాశయుండెను. తుమ్మెదరెక్కలబోలు

శ్రీపాద ముద్రామృతకాశ్రీ: వరదానం

[illegible]

అప్పుడు నామోహమును కెక్కనచ్చి జానకి ప్రమాణము సభించి
యించుచు జూహులు నాగ్నదేవలకుఁ బలువిధ మంత్రములను
నమోనమునందే నేదోదోశమును గమనము చేయుచును
చున్నట్లు "హేమచంద్ర" అని ప్రశ్నించెను. అప్పుడు పురుషుఁడదిగ్రహించి "నేను గ్రహించు
జాలక పోయితిని. ఇక్కడకు శృంగారనాటిక చాలమీద
ముననున్నది. ఈకమునకంటెదూరము నచ్చుట నాకార
ణము కాన్పించ" దని జానకి నందేహమును బహుపలికించె.

తున కేగితిని సం. కీహామను తీర్చివేను. “ఈసారి నీకు
సాజుత్వమును గుల్ఫి బాట్టు నింపుకొట్టునున్నావేమో?”
అని మాలిమికాడు చెప్పెను; ఈసందేహమును “హా
మొనట. బురుషుడును బినివ జానకియు నానా సత్కరము
జాసింది యూరదారి బట్టిరి. మాలిమికాడు కింపులచే
లోనల నున్న పెళ్ళను బరవులను బట్టించుకొని ననుక
బయలు చేతెను.

3

జానకి గోవిందభట్టాచార్యుని జ్యేష్ఠపుత్రిక. సుగుఱు
జాతని స్థాలకుఁ డగు మాధనశర్మ. ప్రసాదరాయని నతి
యగు రాధాదేవి రాజమహేంద్రవరమునఁ బుట్టినింట
నుండెను. మకరసంక్రమణమున కిని చెప్పి యామె జన
కుఁడు వచ్చి యల్లునాహ్వనించి కొమార్తను ముందుగఁ
దీసికొని వెళ్లెను. జానకికి నామెకు నొకతేప్రణాము. రాధ
పుట్టింటి కరిగి యొక నెలయైనఁ గాకపోయినను, జానకి
యీ స్వస్థకాలపు పియోగమునకే యోర్వజాలక
తన యనుంగువదినె నొకమాటు చూచి నచ్చుటకు
వామునినముల క్రిందట రాజమహేంద్రవరమున కరిగి
యుండెను.

నానే ప్రభుత్వారకుని భార్యకుం గలిగింద్రులు అందు
నేనో నేను చెప్పియుంటి ; కాని యాతని నీది మనస్కు
రింపజేను. అక్కడ నాతడూ తన భార్యను పట్టిదేవి
యని పిలుచునట్లు చేయవలసిని గది తన నోదా కెత్తిగిరి
చెను. తోడనే గానగి యామె స్త్రు పిలువవలసిందని
యెల్లరను నొసించెను. పుట్టింట దక్క దక్క నచోట్ల
నాడునుండియు నామె యిట్లే నిలువఁబడుచుండెను. ఆను
నానమానముల క్రింద ప్రథమరజస్వల యయ్యెను.
ఆమె యిప్పుడు పుట్టినింట భవభేష్వరమును నుంచెను. జానకి
కీప్రయాణమున శచీదేవిని జూచినప్పుడు కూడ గలిసి
వచ్చెను. ఆమె నేడు భవభేష్వరమునుండియే బయలుదేరి
వచ్చెను. మాధవశర్మ భట్టాచార్యునిచే నాజ్ఞాపూర్వక మేన
గోడలనిని దీసికొనివచ్చుటకు బోయి యుండెను. అతఁ
డును బులిబూరుని నాసియే.

నినునములో నాను భట్టాచార్యుని యింటికి వచ్చి
చేరిన. చూడఁగా వాని కానిశీఘ్రనమయామున గూడ సంహ
ద్వారము తెలువఁబడియే యుండుట తెలియవచ్చెను.
సాధారణముగా నాద్వార మట్టి నమయములయందు
దెలువఁబడి యుండు నలవాటు లేదు. ఈకారణముచే
వారాశ్వర్యచకితులై “యేమిది?” యని యచ్చటనే
నిలువఁబడిపోయిరి. అప్పుడు వారికా దుర్వాసన గూడ

మరికొంత యధికముగా విధింపఁ దొడఁగెను. వానివృద్ధియందు ముఖముం దేర్పరింపరాని యాందోళన మేదయో నొసఁగినూపి కలఁగివేయఁబోయెను. అంతలో నావికులువచ్చి “నిజమూ! నిలిచితిగో? ఇటువు తెలుసఁగఁడియో యున్నది గాదా?” యని మిమ్ములకు జొచ్చిరి. మాధవశర్మ నాని కేరికినిఁ బ్రత్యక్షింపఁ జూచుకొని “జగ్గయ్య!” యని గొంతుమూలమునను పిలిచెను. ఎంతకును ప్రత్యక్షింపఁ జూచుకొని రాకపోవుటఁ జూచి జానకిని రమ్మని చెప్పి యాతఁడు సోపానారోహణము గొవింపఁ జొచ్చెను.

నావికులు గుమ్మముదాఁటి లోపలఁ బ్రవేశించి బట్టిము గోడకుఁ జేర్చుకొని యుండుటఁ గాంచి “జగ్గయ్య గారూ!” అని పిలిచిరి; గాని జవాబు రాదయ్యెను. అప్పు టికి మాధవశర్మయు, జానకియు లోపలకువచ్చిరి. మాధవ శర్మ యెవరును బలుకలేదా? యని యడుగుచు నాకస్మికముగ మోమొత్తి యెదుటఁ జూచెను. అప్పు డాతనికి భట్టాచార్యుని గదినుండి మిట్టలుచుట్టుకొని వచ్చు ననంత ధూమరాశియు, నా సాంద్రధూమపటలమును భేదించు కొనివచ్చు మంటలెలుగును దృగ్గోచరము లయ్యెను. వెంటనే మూలం దొక్కర్యచకితుడై తటాకున నాగది చేరిత కరిగెను. నావికు లాతనిని వెంబడించిరి. జానకి నిశ్చేష్టయై తుద కచ్చటఁ జేరుకొనియెను.

అప్పటికి వారి కానిదలలే లేవోనో నడచి, దహనసంస్కారము కాపింపబడుచున్నట్లు తోచెను. అనంతదుర్గంధమును నహిలల నాక ఆనన ముటను, కి కదలి యంగణముదెసకు నడుచుచు నేచెను. ఆయంగణ మునగల దీపము లన్నియుఁ బక్కఁగ వెలుగుచు నిలుచుట వలన గదు లన్నియుఁ దెలుచుబడి యుండుటయు, నొక యందలి సామాసంశయుఁ జెనరివడి యుండుటయు నామెకుఁ దెలియవచ్చెను. అంత జానకి పౌదయ మొక్కమాటుగ వేయిశకలములుగ బ్రస్థితి పోయెను. తోడనే యామె నిలువలేక “చూనూ! ఇంట నేనో ఘోరకృత్యము జరిగిపోయినది” యని యేడ్చుచు గూలబడియెను.

ఈ వివరీత మేమో తెలిసికొనవలయు నని సూధవ శర్మ యుక్కిరి బిక్కిరి యొడవించు నా ధూనురాశిని, ఆదుర్గంధమును లెక్కనేయక గదిలోని కరిగెను. తోడనే యాతని కంతయుఁ దెలిసిపోయెను. అప్పటికప్పుడే కపాల మోక్షం బైపోయియుండుటవలనను, మిగిలిన కళేబర మంతయుఁ దీవ్రానలగ్వలలచే నావృతమై కనులిపోయి యుండుటవలనను, నిదమిథ్యనుని స్మరయించుట కవకాశము లేకపోయినను, భట్టాచార్యుని సంగకామీఁద విప్పబడి యున్న గ్రంథము, కూరుచుండు పలువు, నొకగుదిండి

యెందులకు, రక్షిస్తే క్షిప్తులై యుండుటవలనను, శివ పరామర్శ, యును బట్టియు, అంక నొకటి గెంతు వృద్ధాప్తినిబొందునను, దహనసంస్కృత మగుచున్న శనము పక్ష బొను చుండెడియగు గోవింద భట్టాచార్యునిదే. అది విశ్వముల చుకొని వెలువలకునచ్చి నిద్రాభ్రమము నెలువబడి పోయెను. ఒకటి గెంతు నిముసము లానడ డట్లే యుండెను. విశవ విచారమును గొంచె ముపశమింపజేసికొని స్వస్తి క్షణో “జానకీ! కొంప మునిగిపోయినది. బొవగారి నెవరో పొడిచి చంపి యింటి నుంచే దహనసంస్కారము గావించివేసి”రని చెప్పి మఱల మాట్లాడఁజాలకపోయెను.

ఈవాక్యము వజ్రాయుధమై జానకి హృదయ ఫలకము నకుఁ దీవ్రముగ నాఁచెను. ఇంతవఱకును జానకి యిట్టి వజ్రాఘాతములను గెంటి ననుభవించి యుండెను. ఇది మూడవది. దుర్భరము లగు భగ్త్వసురణమువలనను, దల్లి మరణమువలనను, బీటలువాకి యున్న యాచుండ భాగ్యురాలి హృదయ ఫలకము తండ్రి మరణసంబంధముగు సీవాగ్నిప్ర ప్రఘాతమువలన సహవ్రధా విచ్చిన్నులై పోయెను. అవి రెండుచు దీనికంటె గురుశరతీవ్రాఘాత ములే యైనను, వానివలనఁ గలిగిన మనోదార్పణముచే నిదియే గురుతర మైనదిగఁ దోచెను. జానకి యాచిమోదమును నహింపలేక ఘోరముగ విలపింపసాగెను.

శ్రీపాద ముఖహృత్కాశ్రి నవలలు

ఇంకోలో నాసికలు నచ్చి యెంకో గుల్లంతయుఁ గూడ చుచుకొనిరని చెప్పెను. నాటికిని నాంధ్రులు ఇల్లంతయు నొక్కనుష్య నాయున్నదినియు, నచ్చటను భీమయోగి, శివుక్కు- వానుడు లేనియు, అప్పు దోరిగానిను, బుద్ధిగలిగానిను గూడ నెందును నొకటినియు గూడఁ జెప్పెను. అసల యుమూటలు గూడ నునియెను. అట్టిది యామె సచార మిట్టిడి యయ్యెను. పాదముగ నాలుగుపసదులువచ్చి కలిసినపుడు నది యెంతకూలంకవ్వము ప్రసంగాచునో యా మాటలు ననుటలన జానకి నన్నల నుండి యశ్రులహరి యలతో పొంగిపోయెను. బ్రహ్మాండంబు జొచ్చెను.

ఇదంతయుఁ జూచి నగకుచిత్రమైపోయి యున్న హృదయమున యోచనము గావించి మాధవశర్మ “వచ్చి బంసపోటుగాండ్ర గుంపొకటి నచ్చి యూరంతయుఁ గొల్లి కొట్టి యుండవలెను. అట్లుగాకున్న విక్రమోద్భవులు లగు నీన్నాగు తొల్గిని వీరిలకు నెలయమైయున్న యూయూర నర్వాధికారులగు నాణేదారుగాని యిట్లు దోచుకొనిపో బడుటయు, యోధానుయోధులగు నాణేదారుగానిను మహేంద్ర భట్టాచకుండును గాన్పించకపోవుటయు భట్టాచార్యులవా రింటియందే చంపబడుటయుఁ దటస్థించి యుండదు. వంగతి నందర్భము లన్నియుఁ జూడ నూరం

శిశువు సిగ్గు కొల్లుకొట్టడానికి శవములతోడను, బతుకులతోడను వ్యాపకము నిర్మానుష్యమై యుండునట్లు తోచించుచున్నది. బందిపోటుగాండ్రు ఊరియంగంఠటను దడుచుచు న్యాయ నెరవేయుండనిచో నిరసనఘోషము జరిగినపుడు మారణయునిట్లు నిశ్చలమై యుండుట పొసగెను సీరాధిపతుడు సుజ్యోతి కౌస్తుభంబు పోవుటకు, నాతనిచేరి నిశితభక్తులను గోడకు జేర్చునది యుండుటకు, గూడ గానము స్ఫురించలేదు. గ్రామస్థితి యెల్లప్పుడో మీరు పోయి చూచి రండిని నావికులను నియమించెను.

అచ్చస్థితిగతులు నరయుటవలనను, మాధవశర్మ యాజ్ఞను వినుటవలనను, నావికులు యల్లమును జుల్లముని డిల్లుపోయెను. భర్తయు చెవరిపోయెను. తోడనే యుద్ధండునుగు బందిపోటుగాండ్రు పొడిటి వాండ్రయంతరంగిక చక్రస్థుల యెదుట సాక్షాత్కరించెను. ఇంక నేమిచేయవచ్చును? మాధవశర్మ యాజ్ఞ యవిలంభ్యము. ప్రాణములవైన నాశనదలుకొని యూరంతయుఁ దిరిగి చూచి రావలసినదే. ఇంక జేయువదిలేక తుదకు నావికులు మొగములు ప్రేమవైచికము కాల్చి కంపింపఁ గొనయాపిరితో గ్రామములోనికి బయలుదేరిరి.

మాధవశర్మ జాపకిచెంత గూరుగుండి యామన నేక విధముల నూరడింపసాగెను; గాని యాప్రయత్నమంతయు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

నర్తకం పోయెను. ననుభవినాగ్నాంసూకం, నేనేమిట నర్తకం
 వము ననుభవించి జరిగెనట్లుగా నున్నాను. నానా
 రికభార మంతయు నుండి, గ్రంథాంతమునకు నానాము
 గల లక్షణములు దుప్పించు, గాంధీవలె చిన్నదేశమునకు
 యెళ్ళునాడ చచ్చియుండు దుడ్డియుండు నానాముఖుని నీ
 పీట్టినికన్నులు ముగించును పొట్టిప భట్టచార్యుని నానాము
 క్కాని జానకి యేడుచుకుంటు నున్నానాగాని పోయెను. అప్ర
 యత్నముగ బ్రవహింపబడినదిగాని యావిచారిలవారి
 యెంత ప్రయత్నించినను నొకప్పుడు నానా పోవుటయేగాక
 యంతయు కథక నుగుటయు, దానితో గానం గోదన
 భవని హెచ్చుచుపోవుటయుగూడఁ దటస్థమగును. జగ
 మంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండుటవలన నారోదనభర్తలు
 చాలవలకు న్యాపింపసాగెను. అదివిని గుఱుతింటి నానా
 మీది తక్కిన నావికులు గూడఁ జనుదెంచి, వృత్తాలత
 మంతయు విడిచి, చాలవగచి, మాధవశర్మచే నాజ్ఞాప్తులై
 గ్రామమున కుత్తరపుడుక్కున నున్న యాశ్వునేనానివే
 శను స్థితిగతుల సరయుటకును, సక్కడ నేమియుం గల్గి
 లము లేక రాతులు నిదురించుచున్నచో శేషి తీసికొని
 వచ్చుటకును బయలుదేరి పోయిరి.

గ్రామస్థితిగతుల నరయుటకై తొలుత సయ్యకులై
 పోయిన నానాకులిరువురును, దక్కినగృహము లన్నియుం

గంగాదివిహితములై యుండుటఁ జూచి యా ఘోరానష్ట
తను యజమానుని కొక్కనికే తటస్థించెనని యూహించి
చిని. సాయూహవలన భయప్రభంజనహతిచే గడిగడలాడి
పోవుచున్న నారొకింత కోలుకొనిరి. ఆరాట మొకింత
జాంతించెను. కాళ్లయందలి సంపమును, గంతమునందలి
గాడ్గద్యమును గూడ నొకింత యుపశమిల్లెను. అలుబిడ్డ
లేమైపోయిరో, కుటీనము లెంత విధ్వంసమైపోయి
నో యను విచారము మొదలంట నశించిపోయెను. కేవ
లము తమ యేలిక దుర్మరణమును గుఱించియు, నాతని
యింటిదోవుకను గుఱించియు నొదవిన విచారముమాత్ర
మప్పుడు వారిని వేధింపసాగెను; గాని యది సామాన్య
దైనుఁ యూఁ స్వకుటుంబవిషయము లగు సహాయశలల
వలనను, ఏమి ప్రతుకునందలి నిరాశవలనను, ఇంక ననేక
విధములగు విచారములసలనను హృదయము కలగి
పోయి యుండుటచే నింకవలకును వారావిచారపరిమితినిఁ
దెలిసికొనఁజాలక పోయిరి. క్రొత్త మాశంకయు గానిరా
శయు, నావిచారము సంశ్చిత్తంబు లగుకూ, ముక్తైశ్వర్య
సంపన్నుఁడును, భోగ దేవేంద్రుఁడును, వీరాధిపీరుఁడును,
గరుణామయుఁడును, అనాథులను సేవకులను బ్రేమించి
యాచించు దీనబాంధవుఁడును, దమకుఁ బోషకుఁడు
నైన భట్టాచార్యుని ఘోరమరణమును గుఱించిన విచా

రము మేఘప్రతీసీరనుండి వెలువడిన గ్రీష్మభానుని ప్రసంగం
జాతవమువలె పండితునిగోష్ఠ్యాటనముగానిది ప్రాసంగి-
యైచెను.

ఈ దుస్సహాయమువలన వాండ్రు పెన్ని సంవత్సరములకు
ప్రశంసాపాత్రమును గూడ సలిపిపోయెను. తులన
కున్నాదానట్టి శాస్త్రునిచెను. ఈరూపమున భిక్షుని మం-
త్రము ముఖమునకు వ్రేచిపోయెను. వాండ్రు వాండ్రు కెప్పు-
డును లేని బలము వచ్చెను. దానినే ప్రాజ్ఞులు వ్యక్తశక్తి
యందురు. వెంటనే వాండ్రు తలుపులు బ్రద్దలై పోవునట్లు
త్పించు, గొంతెత్తి గృహమునకునులను చేరుచు పిల్ల
పిలుచుచు దను పిలుపులకు గృహనాథు లిద్దఱు ప్రస్థు
స్తరములను విసిపించుకొనకయే పిలుచుచున్నట్లంది
పిలుచుచు తక్షణములో గ్రామ మంతయు గన్గొనిపడ
జేసిరి. ఈమ రాక్షసకృత్యములకు వెలుచి లేచినచ్చి యేమి
యేమని స్థితిగతులను చెలిసిగొనఁగోరెడి ముల్లులతోదను
వాండ్రు “ఇంక నేమియుఁ దరువాయితేను. నిష్ట నుండ
పోటుగాండ్ర గుంపు నన్ని తాగేదారుగాని యుల్లుతయుఁ
గొల్లకొట్టి భట్టాచార్యులవారిని హత్య గావించి వారి
శరీరము నింకేయందే దహనము కావించివేసి లేచిపోయెను”
నని చెప్పబడగిరి.

అట గుఱ్ఱపుకొతులను బ్రబోధింపసరిగిన నావికులు

గూడ నిట్లే గుండ్లపల్లికి. వాండ్రుగూడ నిట్టి కృత్య
 ములనే గావించి యిట్టి సంగతులనే తెలిపిరి. వెంటనే
 భట్టాచార్యుని యింటికి వచ్చి “నేటిరాత్రి బందిపోటును
 హత్యయు నిచ్చట మాత్రమే జరిగినవి. నేనానివేళ
 మంతయు నిశ్చలమై యున్నది. రాక్షసులు నిర్మలహృద
 యులై గుఱ్ఱపట్టి నిద్రించుచున్నా” రని మాధవశర్మ
 తెలింగించిరి. గ్రామవాసులకు లేపుటకుఁ బోయినవారు
 గూడ నిట్లే చెప్పిరి.

ఇదంతయువిని మాధవశర్మ తన పూర్వాభిప్రాయము
 లను మార్చుకొనియెను. “ఈ ఘోరకృత్యములు బందిపోటు
 గాండ్రచే గావించఁబడినవిగావు. తీవ్రచిత్తులును దుష్ప్ర
 వర్తకులును నగు జానగారి శత్రువు లెవరో యీసని
 గాసింబియుందు”రని యాతఁడు మాహింసుఁ డొచ్చెను.
 ఆతఁడీరీతి మాహించుకొనుచు భట్టాచార్యుని చితినుండి
 యఖండముగ వెలువడినచ్చు ధూమరాశిని భానరిహి
 తములగు చూడకులు పదిపుచు జానకి నికటమున నిలిచి
 పోయెను. నావికులునుబిక్కమొగములతో నట్లేయుండిరి.

4

ఇట్లొక గడియ గడచిపోయెను. జానకి యట్టే నిశ్చించు
 చుండెను. మాధవశర్మయుఁ గళాసులు నామ విచార

శ్రీ పాద మూర్త్యార్చనాశ్రిత వచనం

మునుషః బ్రయత్నించితః గాని లాభము లేకపోయెను. అట్లుండియుండి కథాసూత్రో నోగతం మాధవశర్మణః “చితిసుండు బ్రయత్నించి కిగయుచున్నది. ఇంటికిపోయియు వచ్చునట్లు తోచుచున్నది. వచ్చిన బద్ధియు బ్రతికి చేయుట శర్మవ్యమగుదా” యని పలికినది. ఇందులకుఁ జాల నిచాగముఖో మాధవశర్మ యట్లు చెప్పెను. “ఇంటి కిచ్చెస్తుగా నుడుట నొక సెట్టి దేదెఁగూఁ నటస్థింపఁ గూడదు. భట్టాచార్యుల నా రంతటివారుగే యపయము వచ్చినపు డీకే నింటి కపాయుడు, వచ్చినఁ జింతయేమి? బ్రతికిపోయెదను. నొంగ లేమివస్తావులను మిగిల్చిపోయిర? తాని మనుష్యుడు నొంగుమట వలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఇది యేమో తెలిసికొనఁ బ్రయత్నము నేయనలదా?”

ఈప్రశ్నములకుఁ బెద్ద కోలాహల మేదనఁ గలుగిరి. ప్రత్యక్షర యెల్లను. నముద్రఘోషమునల నవ్యాపణ మగు నాజనఘోషము నాలకంచి మాధవశర్మయు, గుండు నులిపిడిది. వంటనే మాధవ శర్మ నీకుగున్నము దేనకుఁ జూచెను. అతని యింగితము నెఱింగి గొనినాని కుండు పీఠదేనకుఁ బట్టెను. అంత నాకోలాహలము భేదించుకొని గొనియబలరొగసద్ధనులు విరచిచ్చును. తోడనే యంతవటకు నొకంత శర్మముతో నుండిన

మాధవశర్మ మృగము మొకంత చలించెను, కన్నులు జాష్యేనకముచే జప్పిలెను. అటునను అతివ్రయత్నమున విచారమును దిగ్మింగికొని యాతఁడు నావికుని నిగ్గఱగఁ బలిచెను. కనుమూసి తెలుచునంతలో వాఁడు వచ్చి “ఊరివారందఱును నచ్చుచున్నారు. అందఱకు ముందుఁ గుమారస్వామిగారును వారివెంట విలపించుచు రుక్మిణీ దేవిగారును నచ్చుచున్నా” రని చెప్పెను. ఇంతలో రుక్మిణి ద్వారముదాటి లోపలకు వచ్చెను; గాని జానకియు రుక్మిణియుఁగూడ బిగ్గరఁ నేచ్చుచుండుటవలన నింత వఱి కొకరియేడుపొకరికి వినఁబడలేదు. రుక్మిణి జానకిని గనులతోఁ జూచుటయు ఆమె గోదనమును వినుటయు నొక్కమారే జరిగెను. పోతన రుక్మిణివచ్చి జానకి యెడలొంటి యేడువసాగెను. అప్పటి కప్పుడే కుమారస్వామి యక్కడకు వచ్చెను.

రుక్మిణీదేవి గోవిందభట్టాచార్యుని ద్వితీయపుత్రిక. ఆమె భట్టాచార్యుని కడగొట్టు నంతానము. కుమారస్వామి యామె భర్త. అతఁడు గూడ ఆగ్రామనివాసియే.

జానకిని, మాధవశర్మను జూచి కుమారస్వామి తెల్లవోయెను. అంతవఱకును గుమారస్వామికిఁగాని మఱియేరికి గాని మాధవశర్మ యొక్కయు జానకియొక్కయు ఆగమ నము తెలియదు. మాధవశర్మయుఁ గుమారస్వామి నరసి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

విర్విజ్ఞుడై “అతిదానాని మైసన్వసారము మిగిలినది నది. దాని యాన్యంతము లేదుము దెలియుట లేదు. దహననస్కృత మగుచున్న భట్టచామ్యులవారి శవ ముక్కిటియే కాన్పించు చున్నది. ప్రసాదరాయమును మహేంద్రభట్టారకుడునుగూడఁ గాన్పించుటలేదు. గార్వర కక్షణముగావించు జగద్యుగగూడఁ గాన్పించుటలేదు. అతని బల్లెముమాత్ర ముతని ప్థానముచ గోడ కానుకొను యున్నది. ఇల్లంతయుఁ గొల్లగొట్టిబడినది”యని చెప్పెను. అప్పుడు కుమారస్వామి గుట్లు చెప్పెను. “గావావరము నివాసికరణమునకు వచ్చి హితదాయకుఁడగు భుజంగ రాయని నెఱుంగుదునుగదా? వాఁడు రామవరపు నిహి శులుచేసిన యనమానమునకు బదులుగా మొన్న నూరం తయుఁ దురకలను దీసికొనివచ్చి కొల్లకొట్టించఁ బ్రారం భించెను. ఈనంగతి వెంటనే ఇక్కడఁ దెలిసిపోయెను. క్షణములో మన గుట్టపుబలము పోయి చూడండును జెల్లాచెదరు గావించివేసెను. హతశేషులగు దురంశకులు పారిపోయిరి. నష్టమేమియు రాకుండగనే విద్రోహులను దఱిమివేయుటచే నంతోపించి రాజానా రక్కడనుండియే బావల నిరువురను నిజాస్థానానికి రప్పించుకొనిది. ఇత నిక్కడి ఘోరమును గుఱించియే మనసూలోచన నేయవలసియున్నది.”

ఇది విని మాధవశర్మ యంతయు గ్రహించుకొనెను. “పలాయనము గావించిన విద్రోహులే యీదాటణ వ్యాపారమునకుఁ గర్త” లని యాతఁడు నిశ్చయించుకొని యెను. మాధవశర్మయుఁ గుమారస్వామియుఁ గలిసి నుజుల జానకీ రుక్మిణుల నూరడింపఁ జూచిరి; గాని దైవ స్వరూపుఁడు, ప్రేమైకనిలయుఁడు, కరుణామయుఁడు, సుంగళాకాంక్షి తల్లియుఁ దండ్రయునైనవాఁడు సగు భట్టాచార్యునిఁ దలంచుకొని పలపించుచున్నవారి కామా లలు విసంబడనే లేదు. మాధవశర్మయుఁ గుమార స్వామియుఁ దుద కావ్రయత్నము మానుకొనిరి.

ఇంతలో నూరివా రందఱు నొక్కొక్కరే వచ్చి చేరిరి. క్షణములో నాస్థల మంతయు జననంకిర్ణ మైపో యెను. వృద్ధులు, తరుణ పయస్కులు, బాలుకు, స్త్రీలు నెల్లఁగూని భట్టాచార్యుని గుఱించి నగవ సాగిరి. జానకీ రుక్మిణుల విచారము మఱిత వృద్ధి యయ్యెను.

అందఱు సీఘ్రారమును గుఱించి యనేక విధములఁ జర్చప్రారంభించిరి. కొంద “ఱిది భట్టాచార్యుని ప్రాత శత్రువులెవరో చేసియుందు” రనిరి. మరికొంద “ఱిది దొంగల పనిగాని వేఱుగాదు. భట్టాచార్యులవారు దొంగల నదలింపఁబోయి యుందురు. అప్పుడానీచులమ్మహా శయునిపైఁ బడి సంహరించి యుందు” రనిరి. ఇంకొక

కొనిన “జీని సానుకూల్య చోటులు చేయఁబాలుని. కాని
వరము కొల్లకొల్పి రచ్చి, పొందఁదాగుగాక, పొందఁజేయుటకు
కొరవలకు చేర్చుచున్నది. పోయిన బంధువోటుగాని
నాచక్రశ్రమమును గావించి యుండు” ననినది. వేదాంగమున
“జీనికి నచిరకాలమును నేదో గొప్ప యుండును. కాని
యున్నట్లు పోయిచున్నది. నీనికైనను కారణము లేనా
దెలిసికొనుటకు బ్రస్తుతి యనకాశములు లేనవోయును
అవి ప్రబలములగు రాజ్యాంగ సంబంధములై యుండ
వలెను. అఖండరాజనీతి విశారదులై దుర్జన భయం
కరులై వెలయు భట్టాచార్యనుహాశయుల ప్రహేళిక
తత్పరతకు వివరీతార్థములు గావించుకొనిన తీవ్రచిహ్న
తెవరో నయమును దెలిసికొని యుంపనిజేసియుండును.
అశ్వక వీరులచే దఱునుం గొట్టబడిన బండిపోటుగాం
డినిలో నింతటి పని వేయఁగల గని యాహింస నాధా
నములు లేననినది. ఇంక ననేకు లనేకవిధములం దెప్పు
గానిరి? తుదకు “ఈయూహలనగున బ్రయోజనములేదు.
శిష్యుడు కర్తవ్య మేమో నిర్ణయింపవలె” నని యెల్లదు
పొనకుండినది. మాధవశర్మ యట్లే నిలునబడి పోయెను.
సమారస్వామి హృదయమున యోచనలు గలఁజిప్పి
యిండును. అగుట నాతిమగూడ నట్టి యారక్షకత్వం
లునబడి పోయెను.

ఇంతలో “నేమి నాయనా! యేమి నాయనా!” యని వగన్నుచు నిలువదియేండ్ల విశంతుస్త్రీ యొకటె యాజన సంఘమునుండి ముందునకుఁ బ్రోసికొనివచ్చి జానకి గుడ్డి ములుచెంతఁ గూలఁబడియెను. ఆమెను జూచి హఠాత్తు సెల్లెండ్రు మఱిత యేడువఁబొడఁగిరి. రుక్మిణి యామె యొడియందే పడి యేడ్వఁజొచ్చెను. ఆమె భట్టాచార్యుని యింటివంటలక్క. తల్లి చనిపోవునప్పునికి రుక్మిణి మూడేండ్ల పసిపాప. ఆమె వంటలక్కనే అమ్మా యని పిలుచుచుండును. ఆమె వలె అమ్మా యని పిలుచుక పోయినను జానకి, మహేంద్రుఁడు, ప్రసాదనాయఁడు నామెను నూతృభావముతోఁ జూచుచు వెంకమ్మ నిన్ను పిలుచుచుండును. వాండ్రు నట్లు విచారించుచుండఁగా నొక నృధస్త్రీ వచ్చి మాధవశర్మను జూచి ‘నాయనా! మీరు వచ్చి యెంతసేపైన’ దనియడిగెను. “పడవవచ్చి రెండుమూఁడు గడియలై నది. ఈదారుణ కృత్యమును దొలుదొల్త ‘మేమేచూచితి’మని యాతఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఇంతనటకును జానకి రాక యెవరు నెఱుఁగును.

అప్పుడు కుమారస్వామి “వెంకమ్మగారూ! మీగిక్కిడ నెంత రాత్రివఱకు నుంటి” రని యడిగెను. తోడనే వెంకమ్మ “నాయనా! నేను భోజనముచేసి వాకిటిలోనికి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనము

వచ్చునప్పటికి భట్టాచార్యమహాశయులు గదిలో ను
చుండి గ్రంథకాలక్షేపము నేరికొనుచుండిరి. నేను నా
చేయవలసినవిన్నింటిని నా కూడనదిలకిన బంధువులను
బోయితిని. అప్పటికి జ్వల్యాయుఁ గుహానిమేర ముఖము
పొట్టి గుమ్మరుల వెంతుఁ గూర్చుంటి యుండితి. "అప్పుటికి"

సుబ్రాతి యొక "అను" అనియెను తా నడుగిరి
చివనన్నియు నడుగిరి పూర్వము వెంగిల్చి చెప్పినేను.
టచే సాదేయమి తలయగాచి కుమారస్వామి యేమో
గూర్చొంది నిరంధనైర్వహితో గహస్యముగ "మీని
మీ మేనగోడగడ్రను గనిపెట్టుకొనియుండును. ఆయల
లను జితిచెంతకుఁ బోసియనెలగు. ఆదారణమును నూచిన
ఆయలలలకా హృదయము బ్రద్దలైపోవచ్చు" నని చెప్పి
యొక నావికుని వెంటఁ జెట్టుకొని తిన్నగ నీధిలోనికి
బోయెను.

ఆతఁడు గుమ్మముదాటునప్పటికి అతిరభసమునఁ
జనుదెంచుచున్న గుట్టపురాతంబు దృక్పథమునఁ బడిన
వెంటనే యాతఁడు నడివీధిలోనికిపోయి నిలిచెను.
రాతంబు నను చేతులయందలి బల్లెములు తళతళ మెరిసి
పోవుచుండ కుమారస్వామి యెదుటకు వచ్చి నిలిచిరి.
వారికందఱకును మొనగాఁ డగు భీమారెడ్డి దండుకు
ముందుండెను. అతఁడు కుమారస్వామిని గుర్తుపట్టి చాల

నాత్రముతో, స్వామీ! శత్రువులు చెప్పినదంతయు నిజమేనా?" యని ప్రశ్నించెను.

“శత్రువు లేమిచెప్పినో నాకుఁ దెలియదు. ఇరువురు నావిధులు “బందిపోటుగాఁడ్రు నచ్చి నూమగాని యిల్లు దోఁచుకొని వారిని సంహరించి యింటియందే దహనం నొక్కరము చేసి నేసి” రని చెప్పిరి. నచ్చిచూచునప్పటి కేమియు యభ్యుత్థమే యైనది. మామగారి శివమింకిను దహనమగుచునే యున్నది. ఎవరో ఘోరకృత్యముగావించిరో స్పష్టముగఁ దెలిసికొనుట కాధారము లేము. యింక గాన్పించవు. జగ్గయ్య, కుమారవీరయ్య, సోమయ్యయుఁ గూడ నైపులేరు. జగ్గయ్య బల్లెము మాత్రము గోడకుఁ జేర్చబడి యున్నది. యోచింపఁగా నీరకంఠకును భుజంగ రాయఁడే కర్తయని తోచుచున్నది. నిజముగ నీవనిఁ జేసినచాఁడు నాఁడేయెనచోఁ గొలఁదికాలమునందే మఱికొన్ని ప్రత్యులు మనకు వానివలనఁ గలుగవచ్చునని తలంపు గలుగుచున్నది; గాని నిన్నగాక మొన్న మీ వలన నుద్గింపఁబడియు, నేడు మీకనులలో దుమ్ము గొట్టి వాఁడింతసని నేయుట చూడఁ జాల వింతగా నున్నది. నీనికి తాణేదారుగారి కేమి ప్రత్యుత్తరముచెప్ప వలయునో తోచుట లేదు. అయినను దానిని గుఱించి మనము తరువాత యోచించుకొన వచ్చును. ఈదారుణ

శ్రీపాద సుప్రసాదాభిషేకాశ్రీ వలలు

వ్యాసారము వడసిననాం బ్రహ్మచర్యమును, సుమారు నాం
 సీయూరు వదలి చాచుదూరము పోదు. సాధ్యమునచో
 వాంఛను వెదకి పట్టుకొనుటకు దిక్కున కేరసదిద్దెను
 గురు చొప్పున పట్టుకొనుటను నూర్చు భాగ్యమునకును
 వెంటనే పంపు మని కుమారునిస్వామి చెప్పెను. పీఠా
 రెడ్డి యట్లే కావించెను.

మఱియు నిచ్చటి సమరాలయము మఱియు దేవస్థానము
 నిలిచియున్నట్లుగఁ బ్రసాదరాయని నామోద్రాధిష్ఠాని
 కునిఁ గొనివచ్చుటకు రాజధానికిఁ బోవ నల్గురు రాతు
 లకును, ఊరంతయుఁ గూపాదున క్లిరవదియైదుగురు
 రాతులకును, దక్కెనవారికి నెలవున్న నేదియునుట
 కును అజ్ఞాపించి కుమారస్వామి భీమారెడ్డినిఁ గీసికొని
 తోనికిఁ బోయెను. అంతకు ముందే మాధవశర్మ సన
 తల్లిని గృహిణినిఁ గీసికొనివచ్చుట కొక కళామనిఁ బంప
 పెను. మఱలఁ గుమారస్వామి యింతొకమాట నమా
 త్వాసించుటచేఁ గొంచె మూడల్లిరి; గాన యంకితో
 మాధవశర్మ తల్లియు గృహిణియు వచ్చుటచే భాగ్యమునకు
 నులు రోదనము మఱలఁ బ్రారంభించిరి. అవిచారమును
 శాంతింపఁజేయుట చాలఁ గష్టమయ్యెను.

అప్పుడు కుమారస్వామి మాధవశర్మ యనుమతినిఁ
 బడసి జానకీ రుక్మిణులను మాధవశర్మ యింటికిఁ బంపి

వేసెను. వారిలోఁ గూడ స్త్రీ లెల్లరు నెడలిపోయిరి. తక్కినవారికి మాధవశర్మ నెలవిచ్చివేసెను. కుమార స్వామి మాధవశర్మ యింటిఁ గాపాడుట నొనఁపఁడు నాతులకు ముదల యిచ్చెను.

సినప మాధవశర్మ “బల్లెము గోడఁ జేర్చఁబడి యుండుటఁ గూడ జగయ్య మున్నగు స్వారరక్షకులు సధిపఁడయో, సుధిపఁడయో యీ యాహుతములు సందే యుండురని తోచుచున్నది. పెదకంచుట లగు నాదా!” యని చెప్పెను. కుమారస్వామి వెంటనే యట్లు చేయఁగా జైతన్యరహితులై పడియున్న పాఠాశవానులు దొరికిరి. కొంతనేపటివఱకు నుపచారములు చేసినపిదపఁ జోళాని వాంఛ “యెవరో నురంతకులు వచ్చి మీఁదఁ బడి నట్టవేయుట లెక్క మాకేమియుఁ దెలియ” నని చెప్పిరి. పిదప వాంఛ జరిగిన సమాచార మంతయు విని చాల నగచిరి. కుమారస్వామి మాధవశర్మ నింటికిఁ బంపివేసి భీమారెడ్డితోఁ దాను అచ్చటనే పరుండెను.

5

మొత్తముమీఁద నారాత్రి శేషమున, ఎవరో కొందఱు సాంసారికము లగు బాధ్యతల నెఱుంగినిల్లికాయలును, దుర్దమనీయ మగు జరాభారమువలనఁ గ్రుంగి పోయిన

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవరణ

[illegible]

ఇది భట్టాచార్యుని యింట గుమారస్వామి, భీమా
రెడ్డి, జగ్గయ్య, కమారవీరయ్యయ్య. గూడ నెట్టి యుం
డిరి. కమారస్వామియు భీమా రెడ్డియు జరిగిపోయిన
దానిని గుఱించి వగచుచు, నీక జరుగఁ బోవుదానిని
గుఱించిన మోచనమునఁ బ్రవృత్తులై యుండిరి. మరల
ప్రక్కను భట్టాచార్యుని గుఱించిన వగవును, నది
యజ్ఞుని గుఱించి రాజనధియందును, వీరలోకము
నందును, జనసముదాయమునందును అనఁ జేసిరూపక
ముగ నాత్మ సాములు నెలువకు నను చింతయుఁ, ప్రసాద
రాయని కేమని ప్రత్యుత్తర మిచ్చుట యను నాందోళన

గును, నేటిట్టి దారుణ వ్యాపారమును జరిగించిన దుగంశ కలను బట్టి శిక్షించుట యెట్లును తీవ్రవిచారము నేనమె నారిని జాల గన్గోలు పెట్టరాగెను.

ఈతరున అనంతవిచారముగ్నిచిన్ను లగు పులి బూగు గ్రామవాసుల కేరిగిన దెలియకుండగనే రాత్రి నిడచిపోయెను. కలుగు నెట్లు నాగెను. తన యభివరమును సేవింప విశ్వమునం దంతటను చూగిన కోనివృత్తములను విమర్శించి తన యెడల నెట్టి నిందాగోపణము గావించునో యను భయముననే యనునట్లు శశాంకుఁ డవర దిగ్భాగమునఁ దెలతెల వోపుచుండెను.

ఈననుయమున నిజన్వరూపములను దెలిసికొనుటకు పీలులేసంత వేగముగ నాఱు గుఱ్ఱములు వగర్చుకొనుచు వచ్చి తటాలున భట్టాచార్యుని యింటిముందు నిలిచి పోయెను. తోడనే గుఱ్ఱములను దిగి యిరువురు పురుషులు మెట్లు ఎక్కసాగిరి. నలుగు రచ్చటనే యుండి గుఱ్ఱములను నేదదేర్పఁ బ్రారంభించిరి. కోని కరుగువారు ధరింపని యమూల్య వస్త్రములను బట్టియు, నడికట్టుల యందలి రశనపురిడులు గల కటారులను బట్టియు, బంగారుతలచే, మానోమోహనము లగు నొజలయందు నిశ్రమించియున్న ప్రచండకరచాలములను బట్టియు, జెమ్మొనని చేసిన పుఖమలుగుడ్డల యొజలుగల

ముకుందగిరిజ్ఞానములను బుట్టయు, సీతరస సీతేశ్వరములను
యనంతసౌభాగ్య విలాసమునదిరిమ్ము! నెలుగుల గంభీర
ముఖ మండలములను బుట్టయు వాచు పరాధిపీయలని
తెలుపనియే తెలియుచుండెను. నా పురుషులను భక్తుల
చార్యుని గుహుగులు. ప్రసాదరామరాజు, మనోహర
భట్టారకుడు నను నన్నదమ్ములు.

నాచిట్లతివేగముగి ద్వారము దూరే లోపలఁ బ్రవేశి
శించు నప్పటికిఁ గుమారస్వామి పీఠదనము నెప్పుచుం
డెను. వెంటనే యాతఁడు బావమూలగుల నిగువురను
జూచి నిర్వణ్ణుడై నిలువఁబడిపోయెను. ఆతని స్థితి చూస
తయుఁ జూచి గ్రహించి ప్రసాదరామరాజు కనుమూసి
తెలుచునంతలో నాతనిఁ గొంగిటఁ బొదివివట్టి గంభీర
ముగ “బావా! విచారమువకుము. భార్యయు చిక్కఁదగ్గి”
మని బుజ్జగించెను. అంతఁ జాలఁ బ్రయత్నముమీఁదఁ
గుమారస్వామి విచారమును దిగమ్రుంగికొనుచున్నంతలో
మహేంద్రుడు గూడ “బావా! గతమగును సగచిసఁ
బ్రయోజనము లేదు. మనమున విచారమునకుఁ జోరీ
యకు” మని చెప్పెను. తతీరుసఁ గుమారస్వామి బావ
మూలను బగొనుర్చించుట నైపోయెను.

ఆ యన్నదమ్ముల మాటలు విని యలికిపడి అన్న
ముఖులై భీమాకెడ్డియు, జగ్గయ్యయు, గుమారపీ

రంయ్యయు నెట్లో మువ్వోటికి వచ్చిరి. ప్రసాదరా యుడు నారు సూట్లాడక పూర్వమే “విచారమువల” దని ధైర్యము చెప్పెను. భీమారెడ్డి తన విచారము నెట్లో దిగ మ్రింగికొనియెను; గాని కుమారవీరయ్యయు జగయ్యయు ముత్ర మట్లు చేయఁజాలకపోయిరి. చూచుచుండఁగనే వారి కపోలములపై ననిగభాత్రులహాని ప్రవహింపఁదొడఁ గెను. ఎట్టకేలకు వారినిఁ గూడ నూరడించి ప్రసాదరా యుడు “నాయనగారి చితి యెచ్చట నున్న” దని బావ మఱిగి నడిగెను. అప్పుడు విచారభగితములగు “రండు” అనురెండక్షరములు మెల్లఁగ వినవచ్చెను. అందఱును భట్టాచార్యుని పతన మందిరమున కరిగిరి.

అన్నటి కప్పుడే భట్టాచార్యుని భౌతికశరీర ముత్థిమా త్రావశిష్టమైపోయెను. ఆచితినిఁ బవిత్రము గావించిన యగ్ని హోత్రుఁడును శాంతమూర్తియై భట్టాచార్యుని మాహాత్మ్యమును జాటిచెప్పుచుండెను. అట్టిసమయమునఁ బ్రసాదరాయుడును మహేంద్రుఁడును శాహ్యాస్పష్టితో నగ్నిహోత్రునిగో నై క్యమైయున్న తమ జనకుని భౌతిక శరీరమును వీక్షించిరి. మఱియు విజ్ఞానశేఖరు లగుటంజేసి వారప్పుడే నివృద్ధస్థితో భట్టాచార్యుని యాత్మకు సాయుజ్య మొనగూర్చిన పరంజ్యోతినిగూడఁ జూచిరి. అక్కతన వారికప్పుడు విచారమునకు మాటుగ నానంద

నమే గలిగెను; కాని యిది తుణములో నొక గుండె నుత్పత్తి త్వముతోయెను. అది నీ గొప్పలమున సదాచరమున స్థిరంబయ్యెను.

అంతిమాశ్రమమున వారు నీలహ్మినఁ గుల్లెరని గాని గొప్పప్రపుష్ట నేత్రులై గని గాని మేము చెప్పజాలము. మేఘచ్ఛన్నుండగు సూర్యభగవానుఁ డాకస్మికముగ తుణకాలము మానవులకుఁ గనుల పుడుపు గావించి మంటల సంతలో మఱియొక సిసీలమేఘమూలినఁబోనే దురోహితులై నప్పు డాకన మెట్లందునో వారి హృదయ సీమ లప్పుడెట్లుండెను. తత్ఫలముగ నాగస్మికచ్ఛాయ గొంతితడ వట్ల చేష్టలు దక్కి నిలువఁబడిపోయెను. సూర్యుడు ప్రాగభిముఖులై యూర్ధ్వబాహులై యునిముషలోచనులై గాఢసమాధివిష్టాగరిష్ఠులై తన్మూలమున నీనిర్మల హృదయులై, యెట్టయెదుట సాక్షాత్కరించిన పరమేశ్వరుని దివ్యమంగళవిగ్రహమును దర్శించి, దరహాన భానురం బగు తన్మూలమునందే చూడ్కులు నిలిపి యమందానందసాగరమునఁ దేలియాడుచు బాహ్యజ్ఞాన శూన్యులై యుండు మునికులతిలకులవలె నుండిరి.

ఇట్లుక నిమునము గడిచిపోవునప్పటికి వారికి బూర్వస్మృతి గలిగెను. వెంటనే యెల్లరును బైటకు వచ్చిరి. ప్రసాదరాయఁ డొక్కసారి సల్పంకలకుఁ దిరిగి

చూచెను. దొంగ లింటినిఁ గొల్లకొట్టిన లక్షణము లన్నియు నాతనికిఁ గాన్పించెను. తోడనే యిండ్లన్నియు నొక్కమాటు పరీక్షించివచ్చి “భీమాకాండీ! శత్రువులు నిర్జనప్రదేశమునఁబోలే మన యింట నిర్భయముగ సంచరించినాఁగు. విలాసమాత్రమున నీవ్యాపారమంతయు ముగించుకొని పోయినారు. చాలఁ దెలివితేటలను బ్రకటించినా” రని సలికి ప్రసాదరాయఁ డొక్క దీప్తనిశ్వాసము విడిచెను.

అంతలో మాధవశర్మ యచ్చటకు వచ్చెను. ఆతఁడు మేనల్లుండ్ర నిరువురంజూచి “ప్రచండభాస్కరుఁడు త్సుద్ర కేశువుచే గబళింపఁబడియెను. ప్రపంచము తలక్రిందులై పోయినది. ఇంతకంటె దారుణ మేమి యుండును” అని పలికి వాఁనినోదార్చెను. వీరస నెల్లరు సచ్చటి తిన్నపై నాసీనులైరి. కుమారవీరయ్య జగ్గయ్యయు నెదుట నిలువఁ బడిరి.

6

ప్రసాదరాయఁడు మఱల నొక్క వేడినిట్టూర్పు విడిచి “యీ దాగుణకృత్యమును గుఱించి నీకెంతవఱకుఁ దెలియు?” నని యడుగఁ గుమారవీరయ్య యిట్లుచెప్పెను:

శ్రీపాద ముద్రామృతాశ్రీ పాఠము

“వెంకటస్వామీగారు నను కూతురినిబట్టికి బయలుపోవునప్పుటికి జాహగూత్రి యయ్యెను. అప్పుటికి నేనను జన్మయ్యెను. సింహాస్థానమునొద్దఁ గూరుచుండి పొట్టచుకొనుచుంటిని. సోమయాజి యంతకుమున్నే గాథప్రసంగమిరుండెను. పిదప నేను నాస్థానమునకుఁ బోయి నక్షిఃశాలిముఖుడనై కూరుచుండి నాసాంపాదకస్థితిని గుఱించి యోచించుకొనుచుంటిని. అస్త్రీవ్రాణోచనమున నానునన్ని లగ్నము పోయిన పనిచే చెప్పవచ్చును. నాకు శాహ్యాస్మృతి యంతగా లేని యాననుభవమున హాస్యాస్త్రగ నెవఁడో వెనుకనుండివచ్చి యుక్తిగిబిక్కిరియగునట్లు నాకంతము నొక్కపట్టను. ముఱియొకఁడు నాచేతులను గాళ్ళకు జనవనారపగ్గములతోఁ గట్టివేసెను. పిదప నోట గుడ్డలు క్రుక్కి యొక పొదకుంటఁ బడవేసెరి. ఒకటిరెండు నిమిషములకు నాకు స్మృతి తప్పిపోయెను. కాని యంతకుఁ బూర్వమే సోమయ్యనుగూడ బంధించి నాచెంతఁ బడవైచి. గురంతకు లెందనుండినో నేను చెప్పజాలను. నాకు నెఱగురుమాత్రము కాన్పించిరి. వాండ్ర చేష్టలనుబట్టి యొకను గొంపఱున్నట్లు గ్రహించితిని. నాకుఁ గాన్పించిన నలుగురుకు గూడ యవసులు. పిదప నొక్కఁడు మాయొద్ద గావుండెను. నాకుఁ బైత న్యము లోపించిపోవుచుండఁగా వాఁడేమో చెప్పెను;

గాని నేనది గ్రహింపలేకపోయితిని. ఇంతకంటే నేనే నియు నెఱుంగను. అప్పటికి రెండవజాము కావచ్చినది.”

సినప జగ్గయ్య తాను బల్లెము గోడకుఁ జేర్చిపెట్టి కాళ్ళుగోడ కొనఁదొడఁగినది మొదలు తనకుఁ దెలిసిన దంతయుఁ జెప్పెను. ప్రసాదరాయఁ డప్పుడు మరలనొక నిట్లూర్పుచు “యోచించిచూడఁగా విద్రోహులు భుజంగరాయని పరివారముతోని పాగే యని తోచు చున్నది. అయినను వాండ్రు గ్రామమంతయుఁ గొల్ల కొట్టిక పోవుటఁ జూడ సంఖ్యయందుఁ జాల స్వల్పముగ నుండవలెను. ఒక్కభుజంగరాయఁడు తక్కు నీప్రాంతము లందు యననులతోఁ గలిసి యిట్టి పనులు చేయువాఁడు మఱియొకఁడు కాన్పించును. నాఁడు బ్రతికియున్నంత కాలము నిచ్చటవిట్టి దౌర్జన్యములకుఁ గొడువ యుండదు. ఎట్టి ప్రయత్నములు చేసియైనను మనము భుజంగరాయని సాధింపఁగలమేని మంగళం బగును. ఇతరుల కొఱకు మనము భీతిల్లవలసిన పనిలేను” అని చెప్పెను. తక్కినవారెల్లరునట్లే భావించిరి. . అప్పటి కింకను సోమయ్యకు మెలఁకువ గలుగలేదు. జగ్గయ్య యాతనిం బ్రబోధింపఁబోయెను; గాని ప్రసాదరాయఁడు వల దని నిశ్చయించెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్య సవలం

అప్పుడు గ్రామమునందలి పిన్నలు, పెద్దలు, నెంపిగో
 తాతేదారు వచ్చెనని పని చూచుటకు వచ్చిరి; గాని వారి
 నందఱను వీధిగుమ్మములో నుండఁగనే చూచి ప్రసాద
 రాయఁడు “ఒక్క శ్రీరామకాలము మాత్రము మాకు
 విశ్రాంతి డయ్యచేయనలెను. తరువాత సందఱును
 రావచ్చు” నని జగ్గయ్యచే వారికి దెలియఁజేసెను. అం
 దుల కెల్లరును సమ్మతించి వీధిలోనిలిచిపోయిరి. జగ్గయ్య
 గ్రామవాసులను నిలిపివేయుట ఉన్నచోటనుండి తడఁ
 లున వెనుదిరిగినపుడు వాని చొక్కా జేబులోని జాబు
 ప్రసాదరాయనికిఁ గాస్పించెను. అంతనఱకు జగ్గయ్య
 గూడ దానినిఁ జూడలేదు. తోడనే వాఁడు దానిని దీసి
 చూచి పైని మీపేరేయున్నదని యిచ్చివేసెను. ప్రసాద
 రాయని యనుజ్ఞను బడసి కుమారస్వామి జాబు నిట్లు
 చదివెను.

“ప్రసాదరాయఁడా!”

“నీప్రియమాత చనిపోయి చాల దినము లైనది;
 గాని తల్లియుఁ దండ్రీయుఁ దానయై మిమ్మనేకవిధముల
 మీతండ్రి కాపాడుచుండుట వలనఁ బ్రకృతము నీవా
 విచారమును మఱచిపోయి యుంటివి. ఇప్పుడు నీకావిచా
 రమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుట నానంకల్పము గాదు. మఱి
 యేమి అనఁగా? నీతండ్రిగూడ నేఁడీ లోకమును విడిచి

పోయినాడు. ఇదిసీమఁ చాల విచారకారణమే. అయి
నను నీవిప్పుడు విచారింపవలదు. విచారించితివేని నీవీ లేఖ
యందలి ముగ్ధమును గ్రహింపఁజాలవు. అసఁగా
నీ నంగిను నటస్థింపనున్న యాపద లేవో తెలిసికొనఁజాల
వనుట. అది తెలిసికొనఁ గలుగుటకే నిన్ను విచారింప
వలదని చెప్పుచున్నాను; గాని నర్వజ్ఞుం డగు నీతగ్ద్రీనిఁ
దలంచినాని నీవు విచారింపకుండ నుండలేవను సంగతి
నేనెఱుంగనిదిగాదు. నీవు తప్పక విచారించెదవు. నీ కుడి
చేయి పడిపోయినది. నీవింక విచారింపకుండు నెట్లుండఁ
గలవు? నాయీ యాహ నీవనత్యము గావింపఁగలవేని
నీవు పురుషసింహుఁడవే. శత్రుగణముఁడవే. కాదేని
నీపౌరుషము కేవలము సాయమైనది. కొలఁది దినముల
యందే నీ వధిపతితుడై పోదువు.”

“నేను నిన్ను విచారింపవలదని చెప్పటకు మఱియొక
హేతువుగూడఁ గలదు. అదేమందువా? నీవు నా విరో
ధివి. నీకీ సంగతి మొన్నటివఱకును దెలియకపోయి
యుండవచ్చును. నాతో శత్రుత్వమును నెఱుఁపుటకు నీవు
బుద్ధిపూర్వకముగఁ బ్రయత్నించి యుండకపోవచ్చును.
ఇంక నీకు నాకును శత్రుత్వ మెట్లుకలిగినని యడుగ
కుము. నీవు నిపుడు గప్పిన నిప్పు త్రొక్కితివి. ఇంక
“నాకిది యజ్ఞానకృతం” బని వగచిన యెడల నాయగ్ని

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యీ వివరాలు

నిన్ను బాధింపకుండునా? ఎటుగఁగ ప్రొక్కితి నని నంకి
 మాత్రమున నిల్లతాఁచు కలువన విడుచునా? నీవునాకు
 నిరోధి నగుట యేమో యభార్థము. ఇప్పుడు నీవు
 ధైర్యమునక్కి నగచితివేనిఁ బురుషార్థముగఁ జేచోదువు.
 అట్టి నీతోఁ గన్పి గట్టుటవలన నాకుఁ గూడఁ గలంక
 మొదవును. కావుననే నిన్ను విచారంపవల దనుచున్నాఁ
 డను. ధైర్యమును జిక్కఁబట్టుము. కర్తవ్యమును గుఱిచి
 యోచన గావింపుము.”

“అగ్గీయినితోఁ గత్తికట్టుటవలన నాకుఁ గలంకి
 మొదవు” నను చూట నీకు హాస్యాస్పదముగఁ గాన్పింప
 వచ్చును; గాని యంత మాత్రమున నాకేమి లోటు
 గలుగును? అది నీయనివేకమునే పెల్లడించును. అధికార
 మిత్తున నినధికారి యగు విజ్ఞానిశేఖరుఁ డప్రయోజకుఁడు
 వోలెఁ గాన్పింపవచ్చును. అయిన నంతమాత్రమున
 ఆ యనధికారి యప్రయోజకుఁ డైపోడు. సయింబయిగ
 నాయధికారికంఠంబుఁ బ్రయోజకుఁడే యగును. ఈసంగతి
 నివృద్ధైన నీవు గ్రహింపఁగలిగితివేని నీకును నాకును గల
 తారతమ్యము గ్రహింపఁగలుగుదువు. అనఁగా నేవుట్లలో
 నేపామున్నచో తెలిసికొనఁగల వన్నమాట. పురాకృత
 పుణ్యంబున నీవు నాబాహుబంధమునుండితప్పించుకొనిపోఁ
 గలుగుటయే తటస్థించునేని నీవంటి రాజకార్యధురంధరున

తెట్టి జ్ఞాన మత్సరమునకును. నీ! అట్టి జ్ఞానములేని రాజు
పురుషులను నరసింహువు సుమా”

“ఇంక నా నేరు దాచుకొనినాలె ననియు, నే నేమి చేసె
నన” తేలియనియగు. డం జేయవలయు ననియు దలం
చుట లేదు. భయమును మాటయే నే నెఱుంగను. శాంత
ముగ గాలము గడుపుచున్న నే సకారణముగ నీ భయం
కరంగుమునకు లాగి కొనిరా బడితిని. ఇట్టి స్థితిలో భయ
పడుటవలన నేమి ప్రయోజనము? ఇంతవఱకు జరిగిన
దేమో జరిగినది. నీ జాగ్రతను గనుగొనుటకే నేను రహ
స్యముగఁ బని ప్రారంభించితిని. ఇంక నే నేమి చేసినను
ఫలకామిఁడ దెబ్బగొట్టి మఱియుఁ జేసెనను. “దొంగ”
“మానసిఁనుఁడు” నను నిందకుఁ బొల్పుడుట నాకిష్టము
లేదు. నీవును బుద్ధిమంతుఁడవు. నా నేరు నీ వింతవఱకే
యూహించుకొని యుందువు. అయిన నీముసుగులో
గుడ్డులాటలేల? నేను భుజంగరాయఁడను. ఉన్న సామ
ర్థ్యమును మాత్రము చెప్పుకొనుట యాశ్చర్యస్థి కానే
రదు; కావున నిజము చెప్పవలసివచ్చు నపుడు నిస్సందే
హముగ నే సహితమారుతకళోరములను గుఱించు భుజం
గుఁడనే. నిష్కారణముగ నామార్గము సరికట్లు బుద్ధి
హీను లగు పరపీరులను భస్మపటలము గావించు భుజంగ
భూషణుఁడనే. ఆనంగతి ముందుముందు నీవే తెలిసికొనఁ
గలవు”

శ్రీహాద శుక్రహృత్కాశ్రి సతతము

“ఇత ముఖ్యవిషయమును జెప్పినచో బూర్వము సీతండ్రిని గుఱించి యొకంతు చెప్పెను. ఇందు నీ శండ్రి సుహాదీద్యాంసుఁ డనియు, సీతాభినినిఁ డనియు నే వెఱుంగుదును. గాఢాచలద్రవ్యం పరిపూర్ణ వాతపాలను నిలబెట్టు సీతండ్రి యూహించు నవనాదాదెనో గాఢము చున్నదని నూతి నవెఱుంగుదును. అయిన నట్టిలానినఁ జంపుట నాకుఁజెను నార్యమనది. సీతండ్రి నావీర్యముఁ ది పెట్టి పడఁగొట్టెను. సీతండ్రి, నాకు నిలరక్షణము చేసి నాత్మయు లెవగును నాయంట లేకపోవుటచే నుఖము గలుగదను కారణమున నామీఁదఁ జాల నుక్కున గలిగి యున్న శిష్యును వజ్రయోగిని కట్టించుట నీ వెఱుంగుదును. బలవంతపు బెట్టియైన వెంటనే యాశీల నామీఁది ప్రసీమను మఱలించుకొనఁజాలక యాత్మహత్య గావించు కొనుటయు నీ వెఱుంగుదును. ఆమె పోవునపుడు నాయా శను, నా నుఖమును, నా యానందమును, నా చైతన్యమును గూడ దీసికొనియే పోయినది. అసఁగా నీనిప్పుడు జీవస్మృతుఁడ నై యున్నాడను. నామైహిక జీవితము నిట్లు కుంభీపాకనరకమునఁ గూలఁద్రోసివేసిన సీతండ్రిని జూచి నేను కోపము నడఁచుకొనఁ జాలక పోయినను. ఇప్పుడు నాశరీర మాపాదమస్తకము కోపముతో నిండి యున్నది. నాయనుజ్ఞను బడసి నాయనుచగులు సీతండ్రిని

జిత్రవధచేసి వేసిరి. అట్టి ముహూర్తమున శవము నీవు వచ్చు నంతదనునది నిశ్చయము. నడిగముండుటకు నేనంగీకరింపఁ బలకపోయితిని. ఆశాంతముచే దహనంస్కారము చేసి తిని. అంతుల కై శవమును గ్రామమునకుఁ జాల దూర మున నొప్పు నిుద్ధభూమికిఁ గొనిపోయినచో మారహ న్నము బట్టెడియ న్న పోవునను భయమున నింటియందే చితి చేర్చుకొనిపోతిని. నీవు ల్లవ్యత్ర మైపోయినదని నీవు విచారపకుము. సీతండ్రి నీయింటియందే దహనము చేయఁబడుటకు విచారించుటకుమాటుగ నంతసించెద వేసి నీవా పండితసార్వభౌమునకుఁ దగిన కుమారుడ వయ్యెదవు. మంచిగంధపుఁ జెక్కలతో నిర్మింపఁదగిన నీ శండ్రి చితి కేసలముతదితరములగు కట్టలతోడనే నిర్మింప వలసి వచ్చినందులకు మాత్రము ఎగఁచుచున్నాను”

“గ్రామదేవతను గుఱించి, భిన్నాభిప్రాయమును బుగన్కరించుకొని గ్రామస్థు లెల్లరును గలిసి నన్న తీసిచ ముగ నవమానించుటవలన నేను రామవరమును గొల్ల కొట్టఁ దలఁచితిని. రంగువేయుటవలన భయంకరమై యున్న సేడబొమ్మ వారి నీమాపదనుండి యెట్లుతప్పింపఁ గలదో చూత నుని నేనాపని చేయఁదలఁచితిని; గాని యంతలో నీవు వచ్చి నాపాఁజను విచ్చిన్నము చేసి వేసితివి. ముసల్మానులు భారతీయులును గలిసి నాయను

శ్రీహరి గురహ్యార్థశాస్త్ర సతతలు

చరులు ఎనుబదిమందిమాత్రమేమిగిలిరి. గోష్ఠిసనారెల్లరు ననగా నూటయేబండు నీయాశ్వికసీగుల భిక్షముగకు బలియైపోయిరి. అదంతయు నీకు డెలిసినదియే. మాయూరి పెద్దలు గ్రామదేవతయే తమ్మావిపస్త్యనుండి తప్పించెనని సంతసించుచున్నారట. భయంకరమగు ఆదొమ్మిలో నీభటులవలన సంహరింపబడిన నాయును చరు లెల్లరును గూడ గ్రామదేవతకే బలిపెట్టబడి రని సంతసించుచున్నారట. కానిమ్ము, ఆ దేవత యేమిచేయు కలదో నేనింకను బరీక్షించి చూచెదను. నాకంతములోఁ బ్రాణము లున్నంతవఱకు నీను (గ్రామదేవతను విచ్చి న్నము నేయు వ్రయత్నమునుండి విముఖుడను గాఁగలను.”

“ఇంతటితో నాయెడల శత్రుత్వమును వదలుకొనవలసిన దని నేను నీకు నలహ చెప్పుచున్నాఁడను. మఱియు నట్లు చేయవలసిన దని ప్రార్థించుచున్నాను. ఏమన ? నీవు పర్థమానచంద్రుఁడవు. నినుబోలు పీఠులు నాయ వడకున్నచో రామచంద్రసగవంస్థానము నిరపాయముగ నుండఁజాలదు. అదియుఁగాక ; ఇప్పుడిప్పుడే నీయెడల సాంసారిక సౌఖ్యములు వ్రవన్నము లగుచున్నవి. నిన్న గాక మొన్ననే నీకీయధికారము ప్రత్యక్షముగ హస్తగతమైనది. నీది ఇప్పుడు నూత్నాశ ; నూత్నసుఖము ;

మాతనానందము. ఇత నాహార విరోధించి వాని నన్నిటిని
 సగము గావించి నేమియును. నీరగ్రడి నెంటనే నీవుగూడ
 స్వస్థియాహారమును యీ ప్రాంత గ్రామములయం
 దెల్లెలులిబూరికల గల ఘనతను విధ్వంసముచేయఁగము.
 గానునంద్రపుర సంస్థానపు పరిలోకము నాయకమణిని
 గోల్పోయె నను నపనాదమును గలుగనియఁగము. నా
 నలహను నున్నింపుము. నా ప్రార్థనమును బరిచా
 లింపుము”

“నేనీ స్వల్పనయస్సుసంఘే శతవృద్ధుడ నై పోయితిని.
 మృత్యుకామిని నాయెడల నింకను బ్రసన్నకాకపోయి
 నను విలయసాగరమున నీదుల్యాడవలయునని నేను చాల
 ముచ్చటపడుచున్నాను. నానాదియే సుఖరము. నా
 హృదయక్షత్రమున మహలఁ బ్రణయము శక్తాస్తునని నా
 కాశలేదు. నా శైహికిసుఖ ప్రత్యాశ గూడ లేదు.
 కొలది దినములయందే నేను జీవయాత్ర ముగింపవలయు
 నని నిశ్చయించుకొంటిని. పోవుచుపోవుచు ఘనకార్య
 ములు చేసి పోవలెనని తలంచితి. స్వర్గసౌఖ్యము ననుభ
 వింపవలయునని నాకు బాలు నాశగలదు. అది సిద్ధించు
 టకే నేనీ పరవిహారమును బ్రారంభించితిని”

“నాదాడితో నీవింకను బ్రసక్తి గలిగించుకొందువేనిఁ
 దెలిసియుండియు బుద్ధిపూర్వకముగ నీవీ జూడమును

శ్రీహరి మహావ్యక్తి వాతలు

ప్రారంభించితి వన్నమాట. అదియే నిజమగునని నేను నా ప్రాణసమయ నొడ్డియే యుత్తిని. నీవుగూడ సీతాం ముని పోయి కలయునని. నీ ప్రాణములతో గొడవ నీతి ముగించు నీ జానములను మున్నగు నెల్లరి ప్రాణములు నొడ్డియె యను నీ పర్వస్థము నొడ్డినయినను. ఈ జానమున గెలుపి నీకే లభించునని నాకు పగడపేమను; గాని నా కంతములో ప్రాణము లున్నంతసేపును నీవు విజేతవు కావలెను. నేనుగూడ నన్నీ నీవు ప్రాణమున్నంతసేపు కను జయింపజాలను. ఈ జానమునకు మనలో నొకని మరణమే యువధి. ఇరువురమును జచ్చిపోయినచో విచారమేలేదు; గాని నీవు మాత్రము ప్రాణముండుట నాయభీష్టుము”

“కాని పండ్రెండు దినములవఱకును నీ సీత ప్రయత్నమున బ్రవేశింపవలదు. నీవు నీతండ్రి కుత్తరక్రియలు గానింపవలసి యున్నది. ఈపండ్రెండు దినములయందే నీవిందులో దిగితివేని నీవు చేసిన కర్మయంతయు వ్యర్థమగుటయు, నీతండ్రి యాత్మకు శాంతి యొదవక పోవుటయు నటస్థించును. నీకీ చుడ్డంకులు దీటునంతదనుక నేనుగూడ నిశ్రమించియే యుండెదను. తపవాత మను బలాబలములను జూపుకొందము. అనగా మఱల జాదము ప్రారంభింతము”

“నాస్థిరిసి నాస మెచ్చటనో నేనెప్పుడెచ్చటనుండునో,
యెప్పుడేమి చేసెదనో. యేగును తెలిసికొనఁజాలరు. నీ
నిప్పుక నున్నప్పుడు బలుండకై యున్నాడవు. నేనట్టిస్థితిలో
లేను ; నాప్పుడు నా గీరహస్యస్థితి. “అట్టి ప్రవర్తనము
నీవే గొఱపమునకు మూలస్థ ముగఁబడెదా?” యని నీనకుగ
నియు. నీవును గాఢస్థితి ప్రవర్తనగఁతుండవు. ఎట్లు ప్రవ
ర్తించును నాస్థితియనియును, బరివిరాగమును గలుగును
యట్లు ప్రవర్తించుటయే గాఢస్థితినినుని ధర్మము. శప్పి
నచ్చినపుడు కూట యుద్ధము గూడ శాస్త్రసమ్మతమే.
తోలుదొర్తి సంతాపాన్ని హృదయమున రహస్యముగఁ
బ్రాదుర్భవించి ప్రత్యేయవము నెట్లు దగ్ధముగావించునో
యంతటి గీరహములు కుటుంబములను, సంఘములను,
రాజ్యములను, దేశములను ఎట్లు విచ్ఛిన్నముగావించునో
యట్లే నేను నిమ్ము ముప్పుతిప్పలు బెట్టి మూఁడుచేరల
నీళ్లు త్రావించెదను. కాని మెట్టి వింతలను బ్రదర్శించు
చుండునో చూచుచుండుము”

“ఎండ్రెండు దినములవఱకును నేను నీప్రవర్తనమును
బరీక్షించుచుండును. తరువాత నాకొఱకు నీకెదురుచూడ
నక్కఱలేదు. నాకు నీనే వచ్చి మన జూదమునఁ బ్రవే
శింతును. అప్పుడు నారాకను నీకు విధిగా నెఱింగించెదను.
ఎట్లెఱింగించెదనో యప్పుడే తెలిసికొనఁగలవు. నీవు

శ్రీపాద ముఖ్యార్థాశ్రయ నవలలు

ప్రవేశించినట్లు మాత్రము నాకుఁ దెలుప నున్నది లేదు. నీవు ప్రవేశించిన పూర్వమే నీసంకల్పమును గ్రహించుకొను. గోడలకుఁ జెప్పులందునను నీవు వినియెందువు. ఇప్పు డంతకంటె నీకుఁ దెలుపవలసిన సంగతులు నీవు. ఎప్పు డే యవసరము తటస్థించినను నీకుఁ దెలుప నున్న యుండును ; గావున నీప్పు డంతకు విరమించుచున్నాను.

ఇట్లు

భూజంగరాయఁడు.

ఈజాబు తుదవఱకును విని మాధవశర్మదులు సిర్విల్లులైరి. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు సగర్వముగ లేచి నిలువఁజేడి చుట్టచుఁజూచుచు “నేను ప్రథమము నందే యిది భుజంగరాయని పసియచి తలంచితినీ. అది నిశ్చయమే యయ్యెను. భుజంగరాయనినిఁ బ్రతిఘటించి పనిచేయుటకు మనము ఘానుక్కునమేని రామవర గ్రామ వాసులకు వివత్తు శాస్త్రునిగఁగను. తన నీ పాయమునచ్చు నని ప్రజలు యీవదల కట్టుపడెనని రాజపురుషుఁ డధమాధముఁడు. ప్రజలు చెనుటయొడ్చి సంపాదించు కొనెన ధనమును బన్నులను పేరుతో పనూలుచేసి నారి మంగళము కొఱకు పనిచేయకపోవుట రాక్షసకృత్యము. రామవరము నాకు భుజంగరాయని యెడల నక్రమముగానే ప్రవర్తిం

చిరి. అయినను భుజంగరాయఁడు సర్వదాహము నేయఁ
బూసినాఁడు. వాఁడు మూర్ఖునిరోమణి. వాని దంభపు
ప్రాతఃజూచి మనము స్థైర్యమును గోలుపోవుట పొరు
వముగాదు. నానికల నూడినంత చాతుర్యముతోఁ గర
మును భిక్షము నాడినప్పుడు చూడ" నుని పలికెను. అది
విని యెల్లగు నౌ ననిరి. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు
తమ్ముని, బ్రాసనుఁడనిని, భీమారెడ్డినిఁ జూచి "మీసాను
ద్వైతములను జూపుటకు నమయము వచ్చినది. ఇప్పుడు
మనము శత్రువులయెడల నవలంబింపవలసినవి మోసము,
దంభము, మాయ, రహస్యము, శోధనము, కఠకుఁడ
నము, నిర్దాక్షిణ్యము, రహస్యభేదనము మున్నగునవి.
మీచిప్పుడు చాల మెలఁకువతోఁ బ్రవర్తించవలయు" నని
మఱియు జెప్పెను. అందఱు నందులకు నమ్మితించిరి "ఈ
యుగరమునంగతి యేరికిఁ దెలియనీయఁగూడ" నని
గూడ వారు చెప్పకొనిరి. భుజంగరాయని వివాహ
ప్రస్తావము విని దుఃఖిపూరితులై యున్న వారందఱును
భక్తున నవ్వరి.

7

అప్పటికి సిద్ధియు సరఁగులును గుమ్మమును గ్రామస్థులగు
పిన్నలు, పెద్దలు, యువకులు మున్నగువారితో నిం

పోయెను. ఇంచుమించుగ నాగ్రామమునందలి నూతనబ్రాహ్మణులును వచ్చిరి. ప్రముఖులుగ నున్నవారలు సమస్తముగూడ వచ్చిరి. అందఱును లోనికి వచ్చి ప్రసాదరాయనిఁ జూచుటకుఁ ద్వరపడుచు భక్తిచాఢ్యుని మరణమును గుఱించియు మాంతకుల సామన్యమును గుఱించియు ముందు ముందు నెవకుఁ గలుగఁబోవు నావస్థాను గురించియు జర్చలు నలుపుచుఁ క్రిందను కూడను బడుచుండిరి.

అప్పుడు జగ్గయ్య ప్రసాదరాయని కనుసన్న గ్రహించి లోనికి రావచ్చు నని ప్రజలకుఁ జెప్పెను. వెంటనే కట్ట తెగిన టెలుపు నీటివలె నొక్కక్షణములో నాజవంఘ్ర మంతయు లోనికి వచ్చి యంతటను గ్రమ్ముకొనియెను. తొలుదొల్తవచ్చి ముందు మూగియున్న బాలురను గిళిరవయస్కులను గొందఱు యువకులను వెనుకఁ ద్రోసివేసి, పెద్దలును వెనుకఁ బడిపోయిన ప్రముఖులును ముందునకు వచ్చుటతో నొకటిరెండు నిమిషములు కడచిపోయెను. వచ్చినవా రెల్లరును ప్రసాదరాయనిఁ బరామర్శచేయుటకుఁ ప్రారంభించిరి.

కొంద “ఱిట్టి యవస్థ తటస్థించునని మేము కలనైనఁ దలఁచి యుండ” లేదనిరి. కొంద “ఱిట్లగు నని తలంచుట శవశాశమే లేకపోయె” ననిరి. కొందఱు చాల దారు

గాము జరిగిన దనిరి. కొంద “తీది యేరికినిఁ దెలియలేదు. చాల రహస్యముగ జరిగి పోయిన” దనిరి. నుఱి కొంసలు “తెలిసినచో నింతటి దుర్వ్యాపారము జరిగియుండునా? హంతకులు ప్రాణములతోఁ బోయియుండురా!” యని ప్రతాపములు పలుకసాగిరి. “చిరకాలము కాశీలో నుండి యిది విద్య నముపాజ్ఞించి, యచ్చటివారితో వాదనాడి గెలిచి, యత్తులై శ్వేత్రము నఖండనై భవము ననుభవించి, స్వయముగ పీఠుడై, పీఠులమధ్య నుండియున్న పీఠజనకునకే యిట్టి యవస్థ పట్టినప్పు డన్యుల పనియేమి కావలసిన” నని కొంస అనిరి. రామచంద్రపురసంస్థానపు విజ్ఞానభానుఁ డన్యుమించిపోయె నని యెల్లరు నంగలార్చిరి. పిదపఁ గొంసలు ‘హంతకు లెవ్వరో తెలియవచ్చినదా!’ యని ప్రశ్నించిరి. “ఈవని భుజంగరాయఁడే గావించి యుండును. సందేహ మేల” యని కొందలు ప్రశ్నరూపముగ నమాధానము చెప్పిరి.

అప్పుడు మాధవశర్మ తలయూచుచు “నానాను, ఈ దౌర్జన్యమును గావించినవాఁడు భుజంగరాయఁడే యని తెలియవచ్చినది. అంతకుంటె నిట్టిదుష్కృత్యమును గావించు సశక్తదుర్జనుఁ డెవ్వఁ డున్నా” డని వలికెను. అంతఃసరాదరాయఁడాజననంఘమును జూచియుట్లనియెను. “మీరనినట్లు చాలదారుణవ్యాపారమే జరిగినది. రామ

శ్రీపాద శుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనలు

చంద్రావరసంస్థానవిద్యల్లోకము నాయకమగిని గోలు
 పోయినదనియే చెప్పవచ్చును. హతశేషులగు సనుచరి
 లతో భుజంగరాయుడీనుట్లునుట్లును చూడ జాగ్రత్తగా
 యుండు సని భావించితిలు; గాని యింత యుగమునీ తేలిక
 లేదు. మేనుట్టియభిప్రాయముతో సునేక్షియిండుటను
 బట్టి వాడు సగూఢముగ పీడమధ్యమున నిలవడి ని
 చేయగలిగెను. ఇత వాడు ప్రాణములతో నుండుసని
 మీగు తలంపకుడు. కొలది దినములయందే మీరు
 సని నురణవార్తను వివరింపరు. ఇంతటి గ్రామమున
 నొక్క మాయిల్లుమాత్రమే దోచుకొనుటవలసి వాని
 సరిజనుల సంఖ్యాప్రాప్త్యము తోపవిడుచున్నది. నా డేశ
 మీద మిమ్ముగూడ బిధించు సని భయపడబోకుడి.
 మీరక్షణమునకు మేము తగిన ప్రయత్నము లన్నియుం
 చేసెదము. అయినను మీగు కేవలము నిస్సంగవో వలదు.
 అందఱును గనుగలిగి యుండుడు. ఎన్నడైన భుజంగరా
 యని రహస్యములను మాకు దేయవగలిగినచో గొప్ప
 బహుమానము చేసెదము. ఇత మాతండ్రిగారినిగుఱించి
 విచారింపవలదు. దైవసంకల్ప మిట్లున్నదని మనస్సులకు
 సమాధానము చెప్పకొనుడు. నజ్జనులను బిధించినగాని
 దుర్మార్గుల వినాశమునకు గారణముగలుగదు. ఇత
 నెట్లులును భుజంగరాయుడు జీవించి యుండెడు ”

ఇంతలో “నుంత్రిపరివారసమేళముగా రాజావారు వచ్చినా” రని కోలాహలము చెలరేగెను. జనసంఘ మంతయుఁ గొంతిడిడవు కలగఁద్రొక్కుకొని దారి యిచ్చెను. వెంటనే గాఁగోచితవస్తుములును గాఁగ సామాన్యము లగుదుస్తులునుదాల్చి గుమ్మరిదాటివచ్చుచున్న రాజు, యువరాజు, మంత్రిప్రభృతులును ప్రసాదరాయాదులుగఁ గాన్పించిరి. వారందఱముఖములునుగూడ హాసములై యుండెను. ప్రసాదరాయనిఁ జూచినతోడనే రాజు కన్నుల నీసుగ్రమ్మెను. యువరాజు కపోలములపై నశ్రులుహరియే ప్రవహింపఁజొచ్చెను. తక్కినవారి స్థితియు నట్లేయుండెను. వారినిఁజూచి ప్రసాదరాయాదు లెదురేగిరి. రాజు ప్రసాదరాయనిఁ దటాలున గొంగిలించుకొని “విజ్ఞానభానుఁ డెంతమించెనా? నానాలిటి వేల్పుతోఁ డవతారమును జాలించెనా?” యని యాశ్రోశింపసాగెను. అదిచూచి తక్కిన వారెల్లఁగును వగచిరి. ప్రసాదరాయ నిగఁ గూడ విచార మొగిసిదికాదు. రాజు భుజముపై ముఖము నానుకొని యాతఁడు దుఃఖింపఁజొచ్చెను. అతని కనులనుండి దొరలు సవరభబాష్పధారచే రాజుభుజము మీఁది కంచుకభాగము తడిసిపోయెను.

కొంతతడ వెవ్వరును మాట్లాడఁజాలక నిలువఁబడి పోయిరి. దుఃఖభరమ్మున నెల్లరకంతస్వరములును రుద్ధము

లైపోయెను; అప్పుడు నుండి “నీనుల పాలిటి నల్లు వృక్షము తుండ్రవాయునిక్షేపములచే గూలిపోయినది. చూచుచుండగనే సరస్వతి తనపురుషమూర్తి నుససంసారింతుకొనినది. రామచంద్రపురఃకావ్యలక్ష్మి తనరక్షకుని గోల్పోయినది” యని యాగాలభీర్షమునకు భంగము గలిగించెను. ఈవాక్యము నాధారపఱచుకొని రాజు మనసు కుదుటఁబఱచుకొని “నీలామానుష విగ్రహుని చితి యెచ్చటనున్న” దని యడిగి దానింజూచుట కాత్ర పడసాగెను. మాధవశర్క పురోగామియై రాజును చితి యున్న గదికి గొనిపోయెను. అందఱును జిత్తి మ్రొక్కిరి. రాజు నిటలతటఘటితాంజలియై గడ్గదకంఠుడై “సుస్థితీ! ఇట్లు లైతివా?” యని యంగలాశ్చిను. స్త్రీయ నొక్కక్షణ మచ్చట నిశ్చేష్టులై నిలువఁబడిపోయిరి.

పిదప నెల్లరును బైటకువచ్చి ప్రసాదగాయని యాలోచనా మందిరమునకుఁ బోయిరి. సునివాతఁ జులిబూరు గ్రామనివాసు లెల్లరును జితియున్న గదిలోనికిఁ బోయి “మహాత్మా! మమ్ము విడిచిపోయితివా?” యని చితికి మ్రొక్కి మ్రొక్కి వగచిరి. ఆజననంఘమున మఱులఁ గల్లోలము ప్రారంభమయ్యెను. భీమారెడ్డి చాలఁ బ్రయత్నించి దానివేగమును గొంచె మడఁపఁగలిగెను.

గ్రామస్థులెల్లను సీతాంశరలో నున్న సమయమున లోపల రాజు ప్రసాదరాయని, మహేంద్రునిఁ జూచి చాల సుచారముతో “ప్రవసంకల్ప మిట్లున్నది. దానికి మనమేమి చేయఁగలము? ఇంక విచారించుట తగదు. ధర్మము తెచ్చుకొనవలయును. మీమీఁదఁ జాలఁ గార్యభార మున్నది. మీఁగు ధర్మము వహించి మీ తండ్రుగారి యశస్సు నిలుపవలెను. ప్రకృతము చాల నపాయశర మగు స్థితి సంభవించినది. కనుగలిగి ప్రవర్తింపకున్న లెక్కలేని చిక్కులు కలుగఁగలవు. గతమును విస్మరింపవలెను. భావికాలమున నిర్విఘ్నముగ విజయము నందుటకుఁ బ్రయత్నింపవలెను. విహింసావిరహ మావత్సరంపరాకలుషితము. ఇమముల కడలుట పురుషలక్షణము గాదు” అని యనేకవిధముల నమాశ్వాసించెను. యువరాజు, మంత్రి మున్నగువారు గూడ నిట్లే యొకటిరెండు మాటలు చెప్పిరి.

అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగాఁ ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “ఏలినవారికి మాపైఁగల కటాక్షమునకుఁ గృతజ్ఞులము. సామాన్యులకుఁ బురాకృత పుణ్యపరిపాకమునఁ గాని మకుటధారుల యనుగ్రహపాత్రులగుట సంభవింపదు. తమ భక్తిగౌరవములకు భాజనమైన మాతండ్రిగారు ధన్యులు. వారి యంశ నాయం దెంతమాత్రమును.

శ్రీపాద ముద్రాహృత్సూక్తి సవలలు

లేదు. అయితేను చేసినవిని మాయొడల సవాల్లజన్మమను జూపితిని. ధీ నానలటిసాని నిలభ్యము. తమ ప్రజలలో నొకడ స్వసంతులకును, విశేషించి తను సేవకుడై వైసంతులకు నేను గిర్వహించుచున్నాడను. విష్ణుని సంభూతులగు ప్రభువుల యాగ సుసమునలన మూడొడి గారు ఈశ్వరసాయుజ్యమాను బడసినారనుట యథార్థము. అశ్వికులు సచ్చి మాతంద్రిగారి మరణనాగ్త చేప్పినప్పడు దుఃఖాతిశయమునలన జ్ఞానసూక్తులమై తమయానతిఁ గొనకయే చచ్చిపండులకు లబ్ధించుచున్నాము.”

“మీకట్టి సందేహము నలదు. సూచినియెట్టి వాడో మీరు సట్టివాడే యని మేము భావించు చున్నాము. మొదటినుండియు మీని మారు సట్టి యవ్యాజిన్నేహబాంధవ మకులమున్నది. మేము కాల్య ములను గీర్చుకొనునప్పటికి దారుణమగు నీవార్త విస నచ్చెను. ఇంక నచ్చట నుండలేక పోయితిమి. ముక్తి మున్నగుపా రంతకుం బూర్వమే మగాకొనికెదురుచూచు చుండిరి. మేమిక్కడ కెల్లు పచ్చితిమో యెఱుంగము. అప్పుడు మాహృదయములు కేవలము నిబిడ దుఃఖాంధ కారచ్ఛాయలచే నాన్మతము త్ర పోయియుండెను. మీ ముఖేందునుండలమరీచులు ప్రసరించు సంతదనుక మాకుం జైతన్యము గలగలేదు.” అని రాజుండులకుఁ బ్రత్యు

శ్రీర మిచ్చెను. అప్పుడు మంత్రి వారికి దూకుట యగు రాశి మాటలుగా నిట్లు చెప్పెను. “నాయనగారి మరణము మీరంటే మాకు విచారకర్తమైనది. అయినను విచారించుటవలన బ్రహ్మజనములేదు. తమ సవిత్త ప్రసంగి సవలస నీశ్వరనాయుజ్యము నందియున్న నాయన గారిని గుఱించి విచారించుట తగదు. వివేకమహితులగు మీరు జెప్పవలసిన దేమున్నది? నేనిప్పుడే ఘటిబూరు నచ్చెదను. సచ్చి నాయనగారి పవిత్రచిత్తినన నారసి ధన్యురాల నయ్యెదను. అవసానసమయమున—బ్రతికి యుండఁగా వారిని మఱియొకమాటుదర్శింపఁజాలకపోవుట యథార్థముగ నాదురదృష్టమే. నా రాకనుగుఱించి యొకంత శెలియఁజేసి చెల్లెండ నూరడించుచుండుడు.”

అందులకుఁ గూడఁ బ్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “అక్కగారికి మాయుగదుఁగల సోపరవాత్సల్య మనిర్వచనీయ మగుట యెఱుంగుదుము. ఆమెకూడ న్యయముగ వచ్చి యీవివత్సమయమున మమ్మోదార్పఁ జూచుట నిజముగ మాభాగ్యమే. మావిచారమున నామెయొక బాలుగొనియుండుటవలన మానల్లనైన యపరాధము లన్నియుఁ జెల్లాచెదనై పోయినవన్నమాట.”

ఇంక నిట్లు వారు కొంతతడవు మాట్లాడుకొనిన పిదప హంతకుల ప్రస్తావన వచ్చెను. అప్పుడు ప్రసాదరా

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యే నవలలు

యని గంగితము నెఱింగి భుజంగరాజును చనువుచేసి భుజంగరాయని లేఖను మంజులొచ్చెను. అదివిని రాజును వెంటవచ్చినవాగును నిర్వహించి “అన్నా! దున్నొక్కడంత పనికిజేసే” సని మఱియొకవారము పనిచి. పిదప రాజు లేచి యిట్లు చెప్పెను. తిక్కెనునొక్కెనుగూడ జేచిరి. “ఇది భుజంగరాయని పనియే యని మేముండుమనె” ప్రసవతిచిక్కింటిమి. అది యథార్థమే నైనది. నామూని సంగతులను జూడ వాడు చాలా బట్టువలతో నున్నట్లు తోచుచున్నది. అయినను గేహం మీవాణ్ణిను నమ్ముటకు వీలులేదు. భయపెట్టుట క్లిష్టా వ్రాసియుండవచ్చును; గాని మన మేమితి క్షముండరాదు. మన మెట్లయినను వానిని సంహరించి తీవలెను. మన మెంత క్లిష్టమైనా నున్నను వాని మరణవార్తను నినువంతుడనుకర బ్రజలలో శాంతి యొనఁగూడదు.”

అప్పటి కివ్వలనున్న ప్రజల కలకలం గంకియు సడలెను. రాజ ప్రభులు లెల్లరు నివ్వలకు వచ్చిరి. వారిం జూచి ప్రజలు నిశ్శబ్దముగను గంభీరముగను నిలువఁజిరి. రాజులు చెప్పెను. “సంగతిసంగర్భములన్నియుఁ జూడఁగా హంతకులు భుజంగుని యనుచులని తోచుచున్నది. విద్రోహు లెన్నైనను హండ్రను చూపుమాపుట కర్తవ్యము. ఈవిషయమున మేము తగు ప్రయత్నములను

గావించెను. నానితోఁగూడ కేరును జడియనక్కరలేదు. హంతకులు యునికిని, రహస్యమును మాకుఁగాని తాజే నారుగారికిఁగాని తెలిసినను, నాండ్రను బట్టి యొప్పగించి నను మంత్రిసామంతాదులతో నిండియున్న మా నభాస్థానమున నారిగీ విశేషఃపలుమానము గావించుము.”

ఇదివిని యెల్లరిగిని రాజు నాదార్యమును మెచ్చు కొనిరి. ప్రసాదరాయఁడు శమ్మునితోఁగూడఁ జెల్లెండ్రను నూచుట్టకై మాధవశర్మ యింటికి గయలు దేతెను. రాజును, యువరాజునుగూడ వానితో నరిగిరి. తక్కిన వారు తాళాకుఁ బోయిరి.

8

ప్రసాదరాయఁడును, నుహేంద్రుఁడును దమ యింటి ముందు గుఱ్ఱములను దిగి లోనికరిగిన వెంటనే వారు రాజధానినుండి వచ్చిన వాగ్త మాధవశర్మ యింటనున్న జానకీరక్తిబులకుఁ దెలియవచ్చెను. తరువాతఁ గొంచెము సేపాకిరే మంత్రిసామంతాదులతోఁ గూడి రాజు వచ్చిన వార్తగూడఁ దెలియవచ్చెను. రాజు వచ్చిన తరువాత నచ్చట జరిగిన పనులును, రాజు విచారపరిమితియు, సోదరులను సమాశ్వాసించుచు రాజు పలికిన పలుకులును, నాతఁడు ప్రజలతోఁ జెప్పిన మాటలును, మాధవశర్మ

శ్రీపాద ముద్రాపూజాశ్రీ వశము

యింటి కెల్లరును బయటదేగియుండునాడ దేలియవచ్చెను. ఆకారణమువలన వారి నిపోలుననిములపై బ్రసహించు నశ్రులవారి యవిచ్చిన్న నుయ్యెను. దానిని నిరోధించుటకు మాంసవశర్మ గృహిణీకూ, పెంటలక్క-యు బ్రయత్నించిరి. రుక్మిణి యశ్చ-గానుగూడ నొకటిచేసి, తన నలు ప్రయత్నించియు యానికాడెను. అందుకు క్రూరుత్వములవలనను గలిగిన ప్రాణనాశనము తెల్లవాటినిని మొదలు గొంతెత్తియేడ్చుటమాని, లోలో దుఃఖించుట యొక్కటియే.

ఇంతలో బ్రసాదరామూడు లచ్చటను వచ్చిరి. తోడనే యీ సంగతి లోపల దేలిసిపోయెను. ముఱుల జానకీ రుక్మిణుల వృద్ధయములు కలగిపోయెను. అశ్రు చిందూర్ధమంబున వారి తీక్ష్ణదృక్కులు నుండములై పోయెను. ముఱుల సవి యొకత తేరుకొనునప్పటికి బ్రసాదరాయణును సుహేంద్రుణును వచ్చి ప్రత్యక్షమైరి. రుక్మిణి బ్రసాదరాయనిని బడి గొల్లుమనియెను. జానకి పైటచెఱుగుతో ముఖము గప్పకొని రోదనము ప్రారంభించెను. జానకీరుక్మిణుల సచారము ముఱుల మిన్ను ముట్లను-రాజనేక విధముల వారిని సమాశ్వాసించుచుండగా రాణి వచ్చెనను వార్త వచ్చెను. ఆవార్తవెంటనే పల్లకి

దిగి రాణి లోనికి వచ్చెను. మాధవశర్మ స్నేహితుడు, గుమారస్వామి తల్లియు నామెను లోనికిఁ గొనివచ్చెను.

జానకియు సుత్యంబును, రాగేంద్రుని యేడువనాగిరి. అప్పుడు రాణి నామెను బొదిపివట్టి ముక్కు చెప్పెను. “దాదాగారి పాదముల కిది గాని ననున మిప్పుడు విచారించుటవలనఁ బ్రయోజనము? అమ్మగారు పరమ పదించినప్పటినుండియుఁ దల్లియుఁ దండ్రుయుఁ చామెయై మిగుల గారాబముతోఁ బెంచిన బాల్యగారికిఁ దటస్థించిన దుర్మరణము తలఁపునకు నచ్చినప్పుడు మనస్సు చెదరిపోవుటయు, భావయంత్రము చిక్కవడిపోవుటయు, ధైర్యశక్త్యంతుకము బ్రక్షలై పోవుటయు, విచారసాగరము తురంగితమై యుక్కిరిచిక్కిరి గావించుటయు యథార్థమే అయినను నాయనగారి గిరిధైర్యమును దలంచుకొనియు, నారి మంగళమును గోరియు మన మిప్పుడు విచారమును దిగమింగు కొనవలయును.”

ఆయనకు సెల్లెండ్రు మఱలఁ గొంచె మూరడిల్లిరి. పిదప రాణి భట్టాచార్యుని చితి చూచుటకై బయలుదేరినది. ఆమెతోఁ గూడ జానకిరుక్మిణులును బయల్పడిరి; గాని మాధవశర్మ యొకింత నిశ్చలించెను. అప్పుడు రాణి మాధవశర్మను జూచి “మీయభిప్రాయము గ్రహించితి. ఆహేతువువలనఁ జెల్లెండ్ర మనఃఫలకములు మఱల

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నమః

బ్రహ్మలగుట నిజమే అయినను, గన్నుమూసి తెలుచునం
 తో నాయనగారి భౌతికశరీరము చూచుచుగ నవ్యక్తమై
 పోయినది. ఇది నీకంఠ్య శాస్త్రము గాని విగ్రహ మున్నను
 గానినది. దానిని దీనిమీదనే చేసి చిత్రించు నొక్క
 పూజు కనుకారం జూడనిది. ఇది నామమగారి
 బ్రహ్మత్వముగ మ్రొక్క భాగ్య మున్నను లేదు ; గావున
 నావరసపూజ్యుని యస్థితలములకైన గడసరి వంద
 నము లర్పించును. దాని వలన నుభయశాంతి గలుగ
 వచ్చును " అని చెప్పెను. మాధవశర్మ మాటునలుకకుండ
 నమ్మితిం చెను. అందఱును బయలు దేరిరి.

ఆయింటిని నమింపించునప్పటికి గాని సౌరయమును,
 జానకీ రుక్మిణుల మనస్సులును దడదడఁ గొట్టుకొనసా
 గెను. కాళ్లయందఁ గంప మువయించెను. కంఠముల
 గాల్గద్యము తోఁచెను. చూపులు చెదరిపోసాగెను. ఎట్ట
 ట్టులో వారు భట్టాచార్యుని చితియున్న గదిలోని
 కరిగిరి. అక్కడ కరుగునప్పటికి దుఃఖాశ్రాంతమై వారికి
 జైత్రస్యము వ్రూగ లోపించిపోయెను. అక్కతన గొంఠ
 తడవు వాగా గదియందుఁ బుట్టడిబొమ్మలవలె నిలనఁబడి
 పోయిరి. గుక్మిణి రాణిభుజముపై దస శిరము నానుకొని
 యుండెను.

మాధవశర్మ వారిస్థితి యంతయుఁ జూచి రుక్మిణి యని

పిలిచెను; గాని యామె పలుకలేదు. అదిచూచి రాజు
యామెచూచును నై కెత్తుచుఁ జెల్లాయీ యని పిలిచెను.
అప్పుడు గొప్పని స్పృహశ్వాసము విడుచుచుఁ గనలువిప్పి
రాణిగీతము కొఁగిలించుకొని శిరస్సునామె వక్షసున
జూపించి “అక్కా! నాయనగా నీకుఁ గాన్పించును
నాబోలు” నని గొప్పనునియెను. అదివిని జానకీయు
గొప్పనునియెను. అప్పుడు రాణి స్థిరచిత్తయై వాని కన్నీరు
తుడిచి యనేకవిధముల సమాశ్వాసించి వారితోఁగూడ
సూధవశ్రర్మయింజీక వచ్చెను.

జానకీరుక్మణుల నూరడించుటలోఁ బ్రవృత్తయైయున్న
యామె గీతవఱకుఁ ప్రసాద గాయని, మహేంద్రుని బలుక
రించి యూరడింపుఁ బలుకులు పలుక నవకాశమే చిక్క
నయ్యెను. అప్పుడు తెలుపచేసికొని యామె యాయన్న
దమ్ముల నిరువురను అనేకవిధముల విచారముడిపి “నాయ
నగారి దివ్యాంశము మీయందు నిక్షిప్తంబై వది. వారి
దివ్యయశస్సుగూడ మిమ్మలంకరించును. వారనిమర్దనులై
నగడిగి. మీరును శత్రుంజయులై వెలయుఁడు. నత్కా
ర్యములయందును, దుష్టశిక్షణమునందును వారు చూపిన
పట్టుదలయు, సామర్థ్యంబును, జాతర్యంబును, ధైర్యో
త్సాహములును మిమ్ము భూషించుఁగాక” మని
చెప్పెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనలు

అప్పటి కైదారగు కియల ప్రొద్దుత్తెను. భక్త్యాచా
ర్యుని నిర్మాణవార్తను విని మువులమూర్తులై స్రసాద
రాయనిఁ బరామర్శించేఁడుటలే నచ్చిసె నమీనామ్రాసిన
వాసాలగు పెద్దవనిష్యులు వీధియంతయుఁ గ్రక్కిరిసి
పోయియుండిరి. సమూహస్వామిచే నాత్మస్థైర్యము గాఢి
మాంతకులను వెనకకుఁ జే నెల్లంశలకుఁ బోయిసె గుట్టులు
కాతులు చనుదెంచి తమవ్యర్థప్రయాసను దెలిపి నీర్ని
వ్యము నెఱుంగుటకు నిరీక్షించుచుండిరి. నారెల్లగును
భక్త్యాచార్యుని మరణమునకు వగచుచు, రాజకుటుంబపు
టాగమనమున నొచ్చెదమనుచు సంతకమును ముచ్చియుండిరి.

అప్పుడు రాజు, యువరాజు, రాజకుటుంబమునందలి
పోయిరి. పోవునపుడు రాణి స్రసాదరాయనిఁబిలిచి “తా
నొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచును. పెద్దమనుడ
లీనడుచునే సంత్రాంతిండుగ నిమిత్తము పుట్టినింటికి
వెళ్ళియున్నది. ఇట్లుగనునని రేగిరి కెఱుగి! మను కిందఁను
కును గూడ నీరేఁటి మకరసంత్రాంతి నుఁఖిసముద్రమున
మునిగిపోవలసియున్నది. అయిన నీమి చేయగలమా?
నేడే మలాదండ్ర సమిత్తము నావనంపు” మని చెప్పెను.

పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు తననిమిత్తము వీధిలోనిలిచి
యున్న పెద్దమనుష్యులతో మాట్లాడుటకుఁ బోయెను
రామవరగ్రామవాసులు గూడఁ జాలనుంది నచ్చియుండిరి.

9

యథాకాలమున దహనసంస్కారముతరువాతఁ జేయవల
సిన భట్టాచార్యుని యాగ్వైదిహికక్రియలు యథా
ప్రకారముగఁ జూరంభమయ్యెను. మఱునాఁడే ఘట్టినిండ్ల
నుండి రాధాదేవియు, శచీదేవియు వచ్చిరి. నారితోఁ
గూడఁ బ్రసాదరామూదులను బరాసుద్బించుటకు వారి
తలిదండ్రులుగూడ వచ్చిరి. అప్పుడే ప్రసాదరాయని
తండ్రివైపు చుట్టాలును వచ్చిరి. ఆశ్రితులు, స్నేహితులు
మున్నగువారికి లెక్కయేలేదు. అందఱును వచ్చి తా
మొకమాఱు దుఃఖించి ప్రసాదరాయాదుల నొకమాఱు
దుఃఖింపఁజేసిరి. మనస్సులోనై నను భట్టాచార్యుని దూషిం
చినను "రాక్షసును జేసిరి. ఎల్లరు నాతని విజ్ఞానమును,
వైభవమును, దీనయాభుత్వమును, బరోపకారశీలతను,
శక్తిసామర్థ్యములను, గాఢనభయం చాతనికిఁ గలిగిన
పూజాగౌరవములను దలంచుకొని యంగలాఁచిడివారే.
ఎల్లరు నాకనమువిటిఁగి మీఁదఁబడినట్లును, విలయము
నమీపించునట్లును, బ్రళయాన్ని చిటచిటధ్వనములును,
బుష్కలావర్తమేఘముల గర్జారవములను వినుచున్న
ట్లును, చదల నంతటను వ్యాపించిన ద్వాదశాదిత్యుల
ప్రచండమయూఢిముల వేడిమికి మాడిపోవుచున్నట్లును
దుఃఖించెడివారే.

రామచంద్రవరసంస్థానమునందలి జనులెల్లరు నిట్లే విచారించిరి. మొత్తముమీఁద నెఱిగియున్నంతఁగాకు భట్టాచార్యుని దలంచికొని కిన్నీరు నిడువనినను భీషణోవిదులు నిద్రవృత్తము గ్రంగిపోయినదిని పగచిరి. ఏరులు ఏరతేజము మాసిపోయిన దని చింతించిరి. ఉత్కృష్ట భోగుల మని విట్టిపేగు కొందఱు తమ కిగ్రస్థానము లభించెనని సంతోషించినను నాదుగూడసైమిక సౌఖ్యము వీల్చివేయఁబడిన పిప్పియైపోయినదని దుఃఖించిరి. దీనులు తమపాలిటి కల్పవృక్షము కూలిపోయినదని యును, నజ్జనులు ధర్మము నిరాలంబునైపోయిన దని యును, రమణీమణులు లోక బాంధవుఁ డై న్నమించిపోయె ననియు వగచిరి.

మామగారికొఱకు శచియు, రాధయుఁగూడఁ జాల దుఃఖించిరి; గాని శచివిచారమును రాధవిచారిముఁగోఁ బోల్చుటకు వీలులేదు. రాధ గొండునవత్పరములనుండి కాపురము నేయుచుండుటవలన భట్టాచార్యుని ప్రేమాదరములకుఁ బొత్తురాలయ్యెను. భట్టాచార్యుఁడు రాధకు వరునకు మామయే; గాని యాదరమునఁదండ్రియు, ప్రేమమునఁ దల్లియు, స్నేహమున అత్తయు, సౌహార్దమునఁ దోబుట్టువు నైయుండెను. రాధ కిప్పుడ" యాదరము, నాప్రేమ, ఆస్నేహము, నాసౌహార్దము నన్నియు

జ్ఞప్తికి వచ్చెను. ఆతఁడుచెప్పిన బుద్ధులుగూడ జ్ఞాపకము
వచ్చెను. శచితండ్రి శచిని మహేంద్రున కీయవలయు నను
తలంపుతో వచ్చి ప్రశంసించినపుడు భట్టాచార్యుఁడు
రాధను నిర్దేశించి “ఆమెయే యిప్పుడింటికి సర్వాధి
కారణి యైయున్నది. ఆమెయే మహేంద్రునకు తల్లి.
ప్రసాదరాయుఁడే యాతనితండ్రి. ఆతనికి బెండ్లిచేయ
వలసిన బాధ్యత వారియందే యున్నది. మీరావిషయ
మును వారితోడనే ప్రస్తావింపుఁడు. మీ ప్రయత్నము
కొనసాగునేని ఆమెయే పెండ్లి పెద్ద. ఆమెకే మీగువియ్యపు
టప్పనములు చెల్లింపవలెను. ఆమెయే మీ కొమార్త
విషయమై పెండ్లికొడుకునకు సచ్చజెప్పఁగలదు” అని
చెప్పెను. అట్లే శచితండ్రి రాధతోఁ జెప్పెను. “నాకు
మీ రేకన్యను పెండ్లిచేసినను నిశ్చయముగాకపూర్వము
నాకామె నొకమాట చూపవలె” నని మహేంద్రుఁడు
జానకచేఁ దండ్రికిఁ జెప్పించుట దాను వినియుండుటవలన
మామగారి యభిప్రాయమును గుర్తెఱిగి యింకసీప్రశ్నకు
సమాధానముచెప్పట యెట్లను దప్పదని విశ్వయించు
కొని, చాల నంతోషముతోడను, జాల మొగమోటతో
డను, జాలసిగ్గుతోడను రాధ యప్పుడు “పెండ్లికొడుకు
మిగులఁ బెంకివాఁడు. మున్నందు వధువు నాతనికిఁ జూప
కుండ. మేమేమియుఁజెప్పుటకు వలనుపడదు. మాచెల్లాయి

నాక మాలు మేలు చూచవలయు" నని చెప్పెను. అనంగతిగూడ నిప్పుడామెకు నిశ్చయమైనది. మఱియు నామె సంక్రాంతికిఁ బూర్వంబటి కరుగునపుడు భట్టాచార్యుడు ప్రసాదించి బిలిచి "శ్రీ! నీమీసలకి యింత కఠినాదిశనై యున్నావు. స్వపాలక్ష్యే నీచిరమనాగమిను పహింపజాలదు. నీనిన్నిధ్యమును వినియుండుటచే నా వెలబోవు సీగపాలక్ష్యిని నీను చూడజాలను. పోరావలయునుమా" యని చెప్పెను. అప్పుడమె ముసి ముసిసవ్వలతోడనే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అదిగూడ నామెకిప్పుడు జ్ఞాపకము వచ్చెను. హా! ఎంత కష్టము

రాధకివియన్నియు జ్ఞప్తికవచ్చినప్పుడు హృదయము స్తరైపోయెను. అవియన్నియు నామె తలచుకొని తలచుకొని విచారించెను. మఱియు నారమణీమణి తన నాగునిగఁ జైతన్యము లోపించిపోయెననియు, దసవలిటిదేవుడనతారమును బ్రాలించెననియు నేటితో దసుముంటి పుట్టి దిక్కు కడ తేటిపోయెననియు వగచెను. ఈయనంతటిమాదమున నామె శచీదేవిని జేరబిలిచి "చెల్లెలా! నీవేమియు నెఱుంగవు. నేటితో మననంసారము గహనమై పోయిన" దని చెప్పి శోకించెను. ఇది విని పాపము ముద్దరాలగు శచి, యిందలియర్థము తెలిసికొనలేక తెలిసికొనినట్లే వెక్కిరియింపబడి యుండెను. ఈతరున రాధ భట్టాచార్యు

ర్యునికొఱకు జానకీరక్తిణుల కంటె నెక్కుడు విచారించెను.

రాధాదేవియొక్కయు, శచీదేవియొక్కయు నాగమనమునిమిత్తము నిరీక్షించుచు బులిబూరు గ్రామమునందే యుండిన రాణి, రాధ వచ్చిన యొకగడియకామె వచ్చిననార్తవిని పరామర్శించుటకు మాధవశర్మ యింటికి వచ్చెను. రాధ, రాజు రాణి మున్నగువారు వచ్చియున్న సమాచారమును నావికులవలన రాజమహేంద్రవరమునందే వినియెను. రాజదంపతుల యాగమనమువలనను, వారి విచారమువలనను రాధకు భట్టాచార్యునిభునత మతింత విశదమయ్యెను. “భట్టాచార్యుడు చాణక్యుని తరువాత ముఖ్యులనంతటివాఁ” డని తానవుడవుడు పుట్టినింట వినిన జనివాక్యమునందలి యాథార్థ్యమిప్పుడా మెకు మతింత విశదమయ్యెను. ఆ కారణముచే రాణి చూడవచ్చినపు డామెహృదయమున విషాదసాగరముబైత్తుగఁ బొంగి పోయెను.

రాణి యనేకవిధముల రాధ నూరడించి “నిన్ను జూచి యేమియు నెఱుంగని ముద్దరాలు, శచి ఘోరాతిఘోరముగ విలపించుచున్నది. జానకీరక్తిణులవలె మీరుగూడ నిట్లు వగచుచుండినచోఁ దమ్ముల కెట్లు ధైర్యము నిలువఁగలదు? ఈ యావత్సమయమున వారిపైఁ జాల భార.

మున్నది. నీవు ధర్మముగొల్పకున్నచో వానివిషయము ద్రమును దరించుటెట్లు? అనినచో ముగ్ధుడు సుచార వివశలై యున్నాను. ముగ్ధుని యాజమాన్య సుఖము నిప్పుడు సంస్కారముగ నీమీఁద బడిపోయినది. అనేకులు వచ్చుచుందురు. అనేకులు పోవుచుందురు. నీవిట్లున్న వారిని సరచూచునా రెవ్వరు? ఈసుచార శుభ్రాస్థానాశ్రమదే; దుర్భరమైనదే; గాని మనస్సును దిట్టపుష్టుచుకొనవలెను. గతింబిన దానికి వగచిన బ్రయోజనములేదు. బ్రతిక యున్న వానికొరకు బాగ్రస్తవడవలెను. నేడు దుఃఖమును దెచ్చిపెట్టిన యీసంకరపత్రిక గేహ సంహోసమును దెచ్చిపెట్టెను. ఇరుచులను, సుచారమును, విస్మృతి జలావర్తనమున ముంచివేయువలయును. నీమొదటి రహస్య మణికి ఇంతవిచారము తగునా?” యని గాధను సున్నచెను.

“వదినే! నీవు చెప్పిన దంతయు సుభాగ్యము. నీహారసకూలంకవృత్తి ప్రేమైకనిలభ్యమై, సూసంగమందిరమై వెలయు మామగారి గంభీర ముఖమండల మింకను స్మృతిదర్పణమున బ్రతిబింబితం బగుచునేయున్నది. “తల్లీ” “రాధా” యను వారి ప్రేమసంబోధనము లింకను వినుచున్నట్లేయున్నది. ఆపూర్వస్మృతి యంతయు వృద్ధయమును గలచివేయుచున్నది. నడుమనడుమ నా

స్వాదయమున ధర్మప్రసార మగుచునేయున్నది; గాని వినివినీడవిషాదజలనపంక్తి దానిని గప్పివేయుచున్నది. జానకీ రుక్మిణుల విచారస్థితిని దిలకించుటవలన నది సుఖతీత విజృంభించుచున్నది; గాని నిడిపోవుటలేదు. అయి నను నీవు చెప్పినట్లు మనస్సు రాయించెనొనక తీరిను. అట్లే చేసినానియెవను. అత్తగారి నెఱుంగనే నెఱుంగెను. మామగార్హకై సేవజేయుభాగ్యము రెండు సంవత్సర ములయందే తీరిపోయినది. పాపము పసిబిడ్డ శచి మామ గారి చాటు కాపురమైన నెఱుంగదు. ఈదురదృష్ట మం తయు మాదియే యగును. అత్తమామలు సంసారమున జక్కబెట్టుచుండ నుజుంచు భాగ్యము కొలఁదికాలమైనఁ దక్కినదిగాదుగదా?'' అని రాధ కొంచెమురడిలి వలికెను.

పిదప రాణి మఱికొంతతడ విశ్లేష రాధ నోచార్చెను. ఆమె పూర్తిగ నూరడిల్లిన పిదప జానకీ రుక్మిణులను శచీదేవినిఁ గూడ నింకొక మాఱురడించెను; గాని రాణి శచివిషయమున నంత శ్రమ పడవలసిన యవసరము లేకపోయెను. తోడికోడలగు రాధయు న్నినాఁడుబిడ్డలగు జానకీరుక్మిణులు నూరడిల్లుటఁ జూచి శచీదేవియు నూర డిల్లెను. కాని చుట్టాలు పరామృశించ నచ్చినపుడెల్ల రాధయు, నంతకంటె జానకీ రుక్మిణులను వగవకుండ

నుండఁ జాలకపోయిరి. ఇడుమనడుమ రాధ మనకి నున్న
మలను, వారు రాధను నమాశ్వాసింఁచుకొనుచుండిరి; గాని
ముగ్గుర పూనయములును గూడ నిచారభూతియైనున్నవి.

10

అట్లుకాకిరెండు దినములు గడిచిపోయెను. భట్టాచార్యుని
భౌతిక శరీరమును "చాటు" చితిగూడ స్మరణీయులతో
యెను. అది యప్పుడే శాలప్రవాహమునఁగడి విస్మృతి
సాగరమునఁ జేరిపోయెను. అది యడుగంట మునిగి
పోవుట కింక నెన్నియోదినములు పట్టదు. ఇంక భట్టాచా
ర్యుని పేగుమాత్రమే నిలిచియుండునది. అది మూసిండు
కట్టింది సంపాదించుకొనినది. గావున నిలిచిపోవును. భగ
వంతుఁ డిచ్చినవి భగవంతునియందే కలిసిపోవునవి. ఈ
ప్రపంచమున నుండువారు భగవంతుఁడెచ్చిన సేవిని
తేటలను పుద్గిచేసికొని సంపాదించుకొనుకీర్తి, యుక్తిగీర్తి
లను రెండు వస్తువులు మాత్రమే నిలిచిపోవునవి. తక్కువ
వన్నీయు నస్థిరములే. పారువములేని నాడి రెండింట
నేదియును గూడ నమాగ్నించుకొనఁజాలక అనామకుఁడై
పోవును.

భట్టాచార్యుఁడు బాల్యమునఁ జాల శోచనీయమగు
ద్ధితి ననుభవించెను. అతని తండ్రి చాలబీదనాఁడై సంసార

భారమువలనఁ గ్రుంగిపోయియుండెను. అతని యగువును సోదరులే సంసారమును నిర్వహించుచుండిరి. ఆతఁడు బాల్యమున గోవిందుఁ డని స్వవహరింపఁబడుచుండెడి నాఁడు. పదునాల్గు పనునై దేండ్ల ప్రాయమున వ్రాలు మాత్రముచేయఁగల విద్వాంసుఁడు. ఆతఁడాకాలమున వ్యాయామమునఁ జాల శ్రద్ధచూపుచుండెను; గాని తండ్రికి నన్నలకు నది యెంతమాత్రమును గుఱించునది గాను ఎన్నివిధముల మందలించినను వారిమాటల నాతఁడులెక్కచేయలేదు. తుదకాతని పెద్దయన్న యొక నాఁడు చాలఁ దీక్షణముగ నిందించెను. వెంటనే యాతఁ డేరికిని జెప్పకుండఁ గాళినగరమునకుఁ బాఠిపోయెను.

అదియే యాతని యధ్యదయమునకుఁ బ్రారంభమని చెప్పవచ్చును. అప్పుడే యాతని దరిద్రజీవిత గూడఁ బ్రాయసము గావించెను. అతని పలాయమును గుఱించి యన్నలును, దల్లిదండ్రులును జాల విచారిందిరి; గాని యప్పటినుండి వారికి జీవయాత్ర యొకింత నుఖకర నుయ్యెను.

భట్టాచార్య బిరుదముతోడను, విద్యచ్ఛక్రవర్తి వేషముతోడను గోవిందుఁడు తిరిగి పులిబూరు వచ్చునంత దనుక నెనిమిది తొమ్మిదియేండ్లు ఎవ్వరు నాతని బాడయే మెఱుంగరు. అతఁడు వచ్చునప్పటి కేతని యిల్లంకను

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యే పదము

బూర్జిల్లుగానే యుండెను. అపండితసార్వభౌమముడు కాశీ
 కావడితో నెదే స్థితిప్రసాదము గావించెను. అతఁడు
 భాగ్యశ్రేణున నామరచియెను. బిశిటిరెలమ నుచున్నందున
 అనుచును బాలిబూను నుచును, శ్రీశ్రీలక్ష్మీనమోఽమరచియెను
 గల పండితశిఖామణులు లూరినదిగిరిశ్రీలక్ష్మీలముబూను చున్నందున
 ప్రారంభించి యుండొడిచోగిరిగి. నెటనీ యూతెను యూతెను
 దేశమునం దంతటను వ్యాపించెను. రానుచుండఁగా
 సంస్థానాధీశుఁడు తన సంస్థానమునందలి పండితుల శ్రేణుల
 కును ప్రతిపంపిస్త్రములనును బట్ట పుష్ప వ్యాసము
 లిచ్చుట మర్యాదగా నుండెను. ఆ వ్యాస బహుమతానము
 నిమిత్తము ప్రయత్నింపుచుని భట్టాచార్యుని దంక్రి
 మున్నగువాగు చాలమంది బలవంతముచేసిరి; గాని
 తన సంస్థానము నందలి పండితుల నాహ్వానించి రాజు
 శౌరపంపవలయునే గాని పండితులేపోయి యూతెను
 బ్రాథించు శేటిధర్మ ముని యూతెడందగులగు సదస్కు-
 రించెను. ఇది చానులముఖమున రాజునకుఁ దెలియ
 వచ్చెను. తన సంస్థానమునందలి పండితు లెల్లను నిదివఱ
 కాతనితో నాదించి యూడిపోవుటగూడ నాతనికిఁ దెలియ
 వచ్చెను. అతఁడు రాజనీతియందుఁగూడఁ జాల నేర్పు
 యనియు, దేహబలమున నసామాన్యుడనియుఁగూడఁ
 గొలఁది దినములలో దేశమునం దంతటను బ్రఖ్యాతి

గలిగెను. తరువాత రాజు ఆతని శక్తి సామర్థ్యములను బ్రత్యక్షముగఁ దెలిసికొని పులిబూరు తాణాకు తాడోదాగుగాఁ జేసి గౌరవించెను. అప్పుటివఱకు నాతనికి వివాహము కాలేదు. నెందునో పులిబూరు నివాసియును శివ నాథశాస్త్రి యను నాతఁడు తన కొమార్త నిచ్చి పెండ్లి చేసెను. ఇచ్చియు భర్తాచాన్యము కాళీనుండి వచ్చిన నాల్గునామ మానములలో జరిగిపోయెను. ఆతని యైహిక సౌఖ్య సంపత్తినుండియే ప్రారంభమయెను. అతని శాల్యమున భయంకరరూపముతోఁ గాన్పించిన కాలము నుకుమార రూపముతోఁ బ్రత్యక్షమై నేవంపఁబోడఁగెను. అతఁడు శాల్యమున ననుభవించిన నికృష్టదశయు ననుపమానమే ఆతని భావములును, గార్యములునుగూడ ననమానములే. ఆతని జీవితమంతయు ననమాన మైనదే. తుదకాతని స్వర్గయాత్రగూడ ననమానమే యైనది.

ఆతని యెడలఁ గల గౌరవాతిశయమువలన రాజకుటుంబ మాతని యుత్తర క్రియలు ముగియునంతదనుక నచ్చటనే యుండుటకు నిశ్చయించుకొనియెను. రాజ్యవరి పాలనాభార మంతయు మంత్రిపై నుంచి రాజును యువ రాజును గూడఁ బులిబూరునందేయుండి హంతకుల నస్వేషించుటలోఁ బ్రవృత్తులైరి. రాజు భుజంగరాయని యుత్తరము ననుసరించి రామవర గ్రామవాసుల కెట్టి

శ్రీపాద సుఖహృదయశాస్త్ర వశలల

వివత్తును గలుగకుండుటకై వివాహానినుండి గొడుగువలనల కాల్చుంటులను, వారిపై బరితెగలుగు నుడువటకు ముప్పది మంది రాత్రులను దేచ్చి హాఘరించి యుమించెను. వేలకొన నూగు తాళ్ళికులను రప్పించి పులిబూగున నిలిపెను. తన గూఢచారులలో మిగుల మామూవులగు సిద్ధలు ముగ్గు లను భుజంగరాయని గుట్టమొట్టలను దేలిసికొనుటకు నియమించెను.

ఇదియంతయుఁ జూచి ప్రసాదరాఘఁ డిందుఁ గాను గూడఁ గొంచెము ప్రసక్తిగలిగించుకొఁ బ్రయత్నించెను. అతనివెంట మహేంద్రుండును గుమారస్వామియుఁగూడ సిద్ధపడిరి. మాధవశర్మ మాశ్రమము సాంసారిక వ్యవస్థాప కుఁడై యుండుటవలనఁ బ్రయత్నింపలేదు. అతఁడు వారిని భట్టాచార్యుని యుత్తరక్రియలు ముగియు నంతదనుక నిందుఁ బ్రవేశింపవలదని నిశేధించెను. వారా నిషేధ మును లెక్కనేయకపోవుట వలన మాధవశర్మ యా సంగతి రాజునకు నివేదించెను.

వెంటనే రాజు వారి నాప్రయత్నమునుండి మఱలిం చెను. వారిని నివారించుచు రాజిల్లు సమాధానము చెప్పెను: “ఇట్లు చేయుటవలనఁ బిఱికితన మనిపించుకొను ననియు లోకులు భావ్యపాయశంకచే మీరిందుఁ బ్రవేశింప మానినారని చెప్పుకొందురనియు భీరులని భావించి

భుజంగరాయఁడు మిమ్మును జూచి లోఁగువనీయుననియు భావించవలదు. నీనిని గుఱించిన భుజంగరాయని సిపే. ధము సహేతుకముగ నే యున్నది! ఇప్పుడు మేముచెప్పు నవిగూడ సవియో కారణములు. కావున నీపండ్లెండు దినములు నెట్లయిన గడచిపోనిండు. తరునాత ఖాళీక్రి సాగుర్థములను బ్రకాశము సేయవచ్చును. అంతివఱ కును మేము ప్రయత్నించెదము. ఈమధ్యకాలమునందే భుజంగరాయఁడు పట్టుబడినచో సవృష్టవంతులమే. లేకున్నఁ బదప నెల్లరకు నీప్రయత్నము తప్పనిదే యగును”

ప్రసాదరాయఁడు నీనికిఁ బరిహారోక్తులను జెప్పి తన ప్రయత్నము నెట్లొ కొనసాగింపఁబ్రయత్నించె; గాని రా జందుల శింగీకరింపలేదు. ప్రసాదరాయఁ డిక మర్యాద గాదని యాప్రయత్నమును విరమించెను. అతని ననుస రించు మహేంద్రుఁడు నూరకుండెను. నాకేల యభ్యంతర మని కుమారస్వామి యానిషేధమునుండి తప్పించుకొనఁ జూచెను; గాని లాభము లేకపోయెను.

ఆ పండ్లెండు దినములును గడచిపోయెను. భట్టాచార్యుని యుత్తరక్రియలు ముగిసెను. భట్టాచార్యుని యాత్మకు శాంతి గలుగుటకై తత్సమయమునఁ బ్రసాద రాయఁడు సమస్తదానములను బాల గొప్పగఁ జేసెను.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నవలలు

రాజు గూడ భిక్షాచార్యుని యంత్రాజ్ఞాంతికొని కనేకి గానములను గావించెను.

రేణువు కుడు దానములను నానీతి విధిమును బ్రమున్నమును నేములచేసి; గాన సునిజులు దొంగ తెను. నానీతియే చేయియే వలె నుచేను. అలక రాజును పొగియించ బ్రసాదమునుగూడ మంత్రయొక ముఖ్య స్థైర్యముచెప్పి, ప్రసాదమునకి సామయి గ యువ రాజును మునిబూనునంటే గుండ నియమించి రాజ ధానికే జనిరి.

II

జామున్నరరాత్రి యయ్యెను. దుగ్ధాంతయగు సంధికారి పిశాచిని వెంటబెట్టుకొనినచ్చిన నిశాలలన జగత్తంతయు వడలున్న భయంకరరూపమును చాల్చియుండెను. దుగ్ధ రముగు చలిగాలి నిరంకుశాధికారమును నెఱపుచుండెను.

భుజంగరాయనిని తీసికొని గ్రామమును రక్షించుటకై రాజధానినుండి కొనిరాగడిన గెండువందల కాల్బంటుల బలమును జూచుకొని రామవరవాను లెల్లగును గాథ నిద్రాముదితులై యుండిరి. కాల్బంటులు, ప్రధానస్థల ములయందు, గ్రామదేవతచావడిచెగనను, గుంపులు గూపులుగఁ జేరి నెగడులసాహాయ్యంబునఁ జలి నెదిరించుచు

నిష్ప్రవిలోదముల బ్రవృత్తులై రామవరమును రక్షించుచుండిరి. నిడుమనడుమ హరిజాగ్రత్తను బరీక్షించుట కేర్పడిన గుఱ్ఱచారాతులు, కాగడాలనుగొని చాలవారివాండ్రు ముందు నడచుచుండ ననర్పముగ నూరంతయుఁ దిరుగుచుండిరి.

అనమయులైన నీశాన్యదిక్కున ప్రామామున కంటియెఱ్ఱియి. మట్టిగోడలుగల పిశాచముగ నొక పాడు గొట్టితో నతిహాన్యముగ పరువున పురుషులు ప్రవేశించిరి. అప్పుడనే యందొకఁడు తలుపుబిగించెను. రెండవఁడు మిసపునట్టి వెలిగించెను. ఇరువురను ముందునకుఁ బయలు దేరిరి.

అయిదువురు నట్లు నాలుగైదు గజములదూరము ముందున నిరిగి యెదుటనున్న వస్త్రపును బరీక్షించుకొనిరి. అటు రెండుమూఁడు గజములు స్త్రీశాల్యముగల ప్రదేశమున టపాకాయమందు పఱుపఁబడి యుండెను. దాని చుట్టును బెద్దపెద్ద కప్పలవలె భయంకరములగు మంగా పురగాయ లగుర్పిఁబడియుండెను. మంగాపురగాయలనునవి నగమీన నీసి వెడల్పచేయఁబడిన తాటియాకులతోఁ గట్టఁబడిన పెద్ద టపాకాయలు. అవి యాకృతియందు వలెనే నిర్మాతలకుఁ జాలఁ గష్టము గలిగించుటయందును, దత్తులముగ ఫిరంగులవలె పెద్ద ధ్వనినేయుటయందును నూడ గొప్పనియే.

శ్రీపాద కుబ్రునృణ్యకాశ్రీ నవకలు

వారిరువురను గొనినిజూచి ముందుగ కలిగిరి. అచ్చట గానికీ జేసి జేసెడువెడల్పుని నాలుగ్గిరు గజముల దూరమువఱకు సల్లి పాచాకాయలగుండు సజ్జాపెట్టి దాని కగుపాగ్నములయందును పాచాకాయలనుర్చించి యుండెను. ఇంకనిట్లు శాఖలనేకములుండెను. అన్నియు జెక్కు-జెదరక యనుర్చబడినట్లే యుండెను. అనాండును, మంగాభుగాయలును జెన్నుగిల్లిపోకుండునట్లు వాని మీఁద బలుచగ గడ్డి కప్పఁ బడియెను. మొత్తము మీఁద నాపెద్దమూలమున కేడెనిమిది శాఖలును, అన్ని శాఖలయందునుగలిసి నేడెనిమిదివందల మంగాభుగాయలును ఉండెను. అయిరువురను వాని వన్నిటిని గడు జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించి ద్వారముచేతకు వచ్చిరి. అచ్చట నుండి మందువఱకు వదులుగాఁజాట్టఁబడిన యొక గడ్డి చుట్ట యుండెను. దానికి నిస్వముట్టిని “ఘూయగ్ని వహోత్రుఁడు విజృంభించు గాక. దీనివలన నీగ్రామమున, లంకాదహన ననుచుమున లంకలోఁబుట్టిసంత కలవరము పుట్టుగాక. గ్రామసమీక్షామున నియమిత్తున శ్శుద్రభట వర్గ మీమోసము నెఱుంగక తన్నుకొనుఁగాక” యని యనుకొని వాగిరిరువురునుబైటకువచ్చి యథాప్రకారముగఁ దలుపులు బిగించివేసిరి.

ఆకహస్యపురుషులు పిదప నూరిలోనికిఁ బయలుదేలి నిర్జనమగు నొకగుడిసెలోఁ జొచ్చి దీవము వెలిగించు

కొని పఱువబడియున్న శయ్యలపైఁ బరుండి యాపాద
వస్తుకమును దున్నట్లు మునుఁగువెట్టుకొనిరి.

గెండుజాము లయ్యెను. నిశాలలస మఱింత గాంభీర్య
మును వహించెను. సాంద్రమగు నీహారప్రవర్షణమువలనఁ
దాదాగణవిరాజమానమగు వినీలాకాశము మేలిముసుఁగు
వేసికొనినట్లుండెను. నిద్రాదేవి పూర్తిగఁ జెలగెను.
కాల్బంటు లామె యంతలమున సుఖసంగోహుచుండిరి.
ఆశ్వికులు, గుఱ్ఱములను గాగడాలు వేయు చాకలవాండ్ర
కప్పగించి నాలుగైదుగడియ లైనతరువాత లేపుడని
గూడ నాజ్ఞాపించి, రచ్చకొట్టములమీఁదను, విశాలము
లగు సంవన్నుల వీధియరంగులమీఁదను హాయిగ నిద్రిం
పఁజొచ్చిరి. స్రజారక్షణమున నియోగింపబడిన యాశ్విక
వీరు లీతరునఁ జాకలివాండ్ర రక్షణము గోరిరి.

జగమంతయు సత్యంతగాంభీరముగనున్న యీ సమ
యమున హతాత్తుగ నొక్కమాటు నూటుతుపాకులు
ప్రేలిన ధ్వని యయ్యెను. అదివిని గ్రామరక్షకు తెల్లరు
నులికిపడిరి. వెంటనే రహస్యపురుషు లిరువురును లేచి,
వీధిలోఁబడి “హా! హా! బందిపోటు, బందిపోటు” అని
గోల పెట్టసాగిరి. వీరి కోలాహలమువిని యాప్రాంతమున
నున్న కాలిబంటులు పటాక్షేమముతో సచ్చటకు వచ్చిరి.

తుపాకులు మఱలఁ బ్రేలినట్లయ్యెను. రహస్యపురు

శ్రీహరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ నవలలు

మలు మలు “అనిపోటు, అనిపోటు. కొంచెమునిగి పోయిన” పని కాంబయిను నిడిచి యూనిట్లోబడి నుజ్జితగోలపెట్టును. బాగువులై యెరిగిపోయి. నీల బొట్టులు వలసను, చువాగుల ధ్వనులవలసను, కాంబయిలు చూడ వడివలసను ఊరివారలవలస సదాపడి నేచి గన్గోలువడి తుదకు నరిగితియిట్లినని దెలిసికొని సోహో నాగములు ప్రారంభించి. వారి సూరిదిప్రాణములు యూనిట్ గే యెగిగిపోయెను.

రహస్యపురుషులు గ్రామదేవత చావడినప్పుడు సాట్సు నప్పటి కచ్చట గాఢున్న భటులు గుడిని గెట్టుకొని యుండుట, బుదిపోటు గాండ్రపై నుత్తుకుట యని వాదోపవాదములు పెంచుకొనుచుండిరి. ఇంతలో రహస్య పురుషులు గోలచేసి భటులకు నుతిభ్రాను గలిగించి బుది పోటుగాండ్రపైకి సాగనంపిరి. ఇదిగో సూత్రవేది. ము చూడుడని భటులు పోయినమొటనే రహస్యపురుషులు చావడిలోని విగ్రహమును నిగుగగొట్టి, నెగడులలో వెలుగుచున్న కొలకచ్చులను దీసి, గ్రామదేవత చావడిని నిస్సముట్టించి, హరహరా యని యుచును నూరిక బడి నాటిదిక్కుగా బయలు దేలి నూయవైపోయిరి.

రాజభటులు ధ్వనిసవ్వడినిబట్టి పాడుదొడ్డివచ్చుకు బోవునప్పటికి మరల రెండువందలతొపాళలు శ్రీనివాసు

ధ్వనియయ్యెను. తొలుత వారిదివిని దిగ్భ్రమవహించిరి గాని తుదకుఁ బరీక్షవలనఁ నిజము తెలిసిపోయెను. అంతఁ వారందరు మోసపోతిమని సిగ్గువడుచు నెవరిస్థానములకు వారుపోయిరి. అప్పటికిప్పుడే గ్రామదేవతచావళి భస్మానశేషనుయ్యెను. దానినిఁజూచి యెల్లగును ద్దేవోయి. అచ్చటఁ గావుండుటకు నాయమింపఁబడిన రాజభటులకుఁ బ్రాణములమీఁది యాశ తొలగి పోయెను.

12

తెల తెలవాఱుచుండెను. అంధకారము తొలగిపోయెను ; గాని సూర్యోదయము గాలేదు. ప్రభాతవాతము చక్కగఁ పీవఁదొడఁగెను. గుఱ్ఱశ్రమావిగున్నలపైఁ గూరుచుండి యుషఃకీర్తనము నేయు గండుగోయిలల జలిబిలిపలుకులకుఁ దుల్యానది తరంగసుర్మరధ్వనుల మూలమునఁ బ్రాణము వోయుచుండెను.

అప్పుడు తుల్యానది పడమటియొడ్డున, తాళేదారు గారి యింటికిఁ గొంచెము దూరమున నున్న యొక సాంద్ర గుల్మమున యోధవేషమును దాల్చియున్న యొక యువకుఁడు మాటిమాటికి నటునిటు చూచుచు విచ్చిన్నమైన వింటినారిని ముడివేసికొనుచుండెను. మఱియొక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవకలు

యువకుఁ డంతకంటెను జాగ్రత్తగ మఱియొక శుష్పలో
డాఁగి వానిచేష్టల నన్నిటినిఁ గనిపెట్టుచుండెను ;
గాని యీ సంగతి యోధునకుఁ దెలియదు. తుదకెల్లొ
యానాదని ముడివెట్టుకొని యోధుఁడు నిల్లెక్కునెట్టి
బయటకువచ్చి శరసంభాసము గావించి యాకర్షణముగ
లాగి విడిచెను. శరము రవ్వగుని శక్తినించుచు దూసకొని
పోయెను. దానికేన్ గెముక చీటి కట్టఁబడియుండెను.

ఇదియంతయుఁ జూచుచున్న యువకుఁడు తటాలున
సింహాశిశోరమునలె యోధునిమీఁద నుత్తిరి దలకుండఁ
బట్టుకొనియెను. యోధుఁడులిగిపడిచూడఁగా నాయువ
కుఁడు కుమారస్వామియై యుండెను. అతఁడు యోధుని
ప్రాణములు కంతగతము లయ్యెను. వాని వైస్యమును
గ్రహించి కుమారస్వామి తన పిడికిలిని వాని నక్షమునకు
గుఱిచేసి “ఇప్పుడేమిచేసితివి చెప్పు” మని యగ్రహించెను.
అంతలో యోధుఁడు ధైర్యము లేచ్చుకొని యెదిరించెను ;
గాని లాభములేని పోయెను. కుమారస్వామి వాని వ్రయశ్ను
మంతయు గ్రహించి యుక్తిగబిక్కిరి యగునట్లు నక్ష
మున రెండుపోట్లు పొడిచెను. దానితో యోధుని బల
మంతయును నుడిగెను. ఇంక వాడేమియుఁ జేయఁజాలక
కన్నులు లేలవేయుచుఁ గ్రిందఁబడిపోయెను.

వెంటనే కుమారస్వామి వానిని మేకపిల్లవలె నెత్తు

కొని యూరిదెనకు బయలుదేఱెను. అప్పటికప్పుడే యూతాయాతజనులను దాఁకించుట కొక యటువది యేండ్ల వృద్ధుఁడు చలికొకింత వడఁకుచు గడ చేతఁగొని దోనను నడుపుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అల్లంతదూరమునందే వానినిఁజూచి కుమారస్వామి “తాతా! పడవ నిద్దరికిఁ గొనిర” మ్మని కేకవేసెను. ఆకేకవిని సాంసారిక చింతానిమగ్నుఁడైయున్న వృద్ధుఁ డదిరివడి, పడవనుగొని ఎచ్చి చూచి “అదేమిబాబయ్యా” యని యడిగెను. “మాట్లాడవలదు. పడవను ద్రోయుము” అని చెప్పి కుమారస్వామి యోధుని దోన మీదఁ బడవేసెను. ఆపాటున యోధుని అస్థివంజరము గజగజపడఁకిపోయెను. ఇది యంతయుఁజూచి వృద్ధుఁడు కిక్కురుమనకుండ నిముసములోఁ బడవ నద్దరికి జేర్చివేసెను. అప్పుడు కుమారస్వామి వృద్ధునిచేతనున్న గడను గొని “నీవు తాజేదారు గారి యింటికిఁబోయి యిరువురు భటులను గొనిరమ్ము. అంతవఱకును బడవను నేను నిలిపెదను” అని చెప్పెను. వృద్ధుఁడు మాటుపలుకకుండ నూరిలోనికిఁ బోయెను. ఈ సందర్భమున యోధుఁడు తప్పించుకొని పాతిపోవుటకుఁ జూచెను; కుమారస్వామి అదిచూచి “కదలితివేని చచ్చెదవు. రాళ్లుకట్టి నిన్ను దుల్యానదిలో విడిచెదను.” అని యదలించెను.

ఇంతలో నిరువురు భటులు వచ్చిరి. కుమారస్వామి యాజ్ఞప్రకారము వారిని యోధుని మోసికొనిపోయిరి. వగర్చుకొనుచు వచ్చుచున్న స్త్రీసావిత్రిని ద్వరిగిరన్నుని పిలిచి గడ వాని కిచ్చివేసి కుమారస్వామియు వెడలిపోయెను. మార్గవిధ్యమున భటులు “ఏమి చేసెతిని” చెప్పు” మని యడిగిరి; గాని యోధుడు పలుక లేదు. భటులు యోధుని మాధవశర్మ యింటిముంగిట నిలుపునప్పటికి కుమారస్వామి వచ్చి కలిసికొని యెను.

అప్పుడు ప్రసాదరాయుడు, మహేంద్రుడు, మాధవ శర్మ యొకరిద్దరు బంధుగతుల పితృత్వమున గూరుచుండి దంతధావనము చేసికొనుచుండిరి. వారిదియంతయు జూచి వింతపడిరి. కుమారస్వామి “మీరుపోయినవన తోటలో నూతిచెంతనున్న గొబ్బరిచెట్టునకు నాటుకొనిన బాణమును గొనిరండు. దానికొక చీటి కట్టబడి యున్నది. భక్తియుగాఁ గొనిరం”డని భటులకాజ్ఞాపించి యోధునిజూచి “యేమి చేసెతిని” యిప్పుడని జెప్పి దవా లేదా?” యని గట్టించి పలికెను; గాని యుప్పుడును వాడు మాట్లాడఁడయ్యెను. అందులకు మఱియే యాగ్రహ పడి కుమారస్వామి వానిని మఱిరెండుపోట్లు పొడిచెను. అంతటితో జూచి ప్రసాదరాయుడు సంగతి యేమని యడుగఁగాఁ కుమారస్వామి తాను జూచినదంతయు

జెప్పెను. పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయఁడు యోధునితో
 “నిజమంతయుఁ జెప్పదవేని రక్షించెద” నని చెప్పెను;
 గాని వాఁడు శాశ్వతమూకప్రతమును వహించెను. మహేం
 ద్రునకుఁ జాలఁ గోపమువచ్చెను. కుమారస్వామివలె
 నాతఁడును యోధునిఁ బొడువఁబోయెను. అతనింగూడఁ
 బ్రసాదరాయఁడు వారిం చెన్తు. ఇంశిలో భటులుచీటితోఁ
 గూడ బాణములు దెచ్చిరి. అద్దిగకొని యోధునిఁ గాచి
 యుండుడని భటులకునియమించి ప్రసాదరాయఁడు చీటి
 తమ్మున కిచ్చెను. మహేంద్రుఁడు దానినిట్లు చదివెను.

“ప్రసాదరాయఁడా,

నానవినయప్రాప్తనమంతయు వ్యర్థమయ్యెను. నీమిత్ర
 మంకువట్టు వహించెదవనిగాని, అనాలోచితముగ నింత
 తెగింపు చేసెదవనిగాని నేను తలంచి యుండలేదు. నాకు
 జ్ఞానమువచ్చిన తరువాత నింకనటకు నాతలంపు తప్పవో
 యిన సందర్భ మిదియొక్కటియే. అయినను విచారిము
 లేదు. నీవు వగఁబూనితివని భయము లేదు. ఇంకేమన?
 నీవు దూరమాలోచింపక రక్తపాతము నభిలషించు
 చున్నావు. ఇందులకే నేను వగఁచుచున్నాను”

“భట్టాచార్యులవారు శాంతిధామము నలంకరింపనది
 మొదలు ఈక్షణమువఱకును బులిబూరునందును,
 రాజధానియందును మానిమిత్తము జరుగుచున్న యోచ

రాజధానికిఁ గొనిపోండని భటులకు నియమిలచి, ప్రసాద రాయుడు “ఇక మనము స్వయముగఁ బనిచేయునలయు” నని తీమ్మునిఁ గుమారస్వామిని హెచ్చరించెను.

13

ప్రసాదరాయుడు నంగతి సందర్భము లన్నియు వివరముగఁ దెలుపుచు జాబుతోఁగూడ యోధుని రాజధానికిఁ బంపివేసెను. అంతకుముందే రామవరమున గ్రామదేవత చావడి భస్మపటలమగుటయు దుగంధములు చేసిన వంచనమును రాజునకుఁ దెలిసిపోయెను. హతకులు దొరకకుండుటయు, వాండ్ర జాడలైనఁ దెలియకుండుటయు, వాండ్రవలనఁ దమవారు నులభముగ వంచితల్లై పోవుచుండుటయుఁ జూచి రాజు మిగుల నాశ్చర్యపడెను. యోధుని నిర్బంధపఱచినచో వాండ్ర గుట్టంతయు బయల్పడునని తలఁచి యువరాజు వానిననేన విధముల నాశ చూపెను. అనేకవిధముల దండించెను. ఎంత నిర్బంధించినను వాని నోటినుండి మాటయే వెలువడదయ్యెను తుదకు రాజు వానికిఁ గఠినశిక్ష విధించెను.

పిదప రామవరములో జరిగిన దౌర్జన్యమును గుఱించి విచారణ సేయుటకును, గొన్ని యవశ్యనిష్ఠాయములను గుఱించి ప్రసాదరాయనితో మాట్లాడుటకును దండ్రు.

సెలవు బడిసి యువరాజు బయలుదేరెను. విచారణచేయుటకు రామవరము వెళ్లుచున్నానని ప్రసాదగార్యుడు వార్త సంపియుండుటచే గుమార మహీపతి రామవరము సందే నిశించిపోయెను. యుక్తిగమయచిహ్నం బ్రసాదగార్యుడును, యువరాజును విచారణం ప్రారంభించిరి. తొలు దొల్త చూపుచును ముందు సేర్పఁబడిన పాడు దొడ్డినిఁ బరీక్షించినది. అదియుండును. సూచనప్పటికి వారికిఁ గొందఱు మాత్రం కనకం గామవరమునందే యున్నారని సందేహము గలిగెను. తోడనే వారు ముప్పబుతో నాలోచించి నందిగ్రంథములను శోధించిరి. జనావాసము లగు గృహములలో వారికేమియు నాచూకీ తెలియ లేదు; కాని గతరాత్రి ముందు పిచ్చిన రహస్య పురుషులు శయసించిన గుడిశెలోమాత్ర మొకటిరెండు జాబులు దొరకెను. అందొక జాబులో మిరియ రామవరమును గన్పిల్చుతోఁగూడ విడిచి చూలోఁ జేరుకొనుఁడు. అక్కడి రహస్యములను గ్రహించుచు, నప్పటివార్తలప్పుడు మన మెచ్చటనున్నను బేగీరావుటపామిఁద నందించునట్లు సుగ్రీవునకును, అంగదునకును గూ యాజ్ఞగాఁ దెలుపుఁడు” అని యుండెను. ఆ జాబెవరి పేర వ్రాయఁబడినదో తెలిసికొందమన్న దానిమిఁద విలాసముకాన్పించ దయ్యెను. రెండవ జాబున నిట్లుండెను. “నంగతులు బోధ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నమః

యైనవి. మీజాగ్రత్తకు సంకోషము. కనుగల్గియుండుడు. జాంబవంతుడు నేటి గాత్రమిహోః జేరికొనును. వాడువచ్చిన మీకు సర్వసాహాయ్యము. నిశ్చయముగా వాడు చెప్పగలడు. లంకాదహననార్హులై యెప్పుడు చూచుచున్నాము” దీనిమీఁదఁగూడ నిలాననుబేదాలోపలి పేరులు సాంకేతికములై యుండెను. ఏమియు బోధపడలేదు.

జాబుల వరుసనుబట్టి తుదకు నారిరువురును బుద్ధిఁజ్ఞయున్న యోధుఁడే జాంబవంతుఁడై యుండునని యూహించుకొనిరి. వాడు రామవర గ్రామవాసియే యనిగూడ నిశ్చయించుకొనిరి. ఈయూహనో⁶ వాడెవఁడో చూచిరమ్మని ప్రసాదరాయఁడు ముప్పబున కాజ్ఞాపించెను. తోడనే యాతఁడు గుఱ్ఱముమీఁదఁ బోయివచ్చి “వాఁడీ యూర నివసించు నొక యాడిగ వాడు. వానికిహలోకమున నా యనువా రొకరును లేరు. వాడు భుజంగరాయనికిఁ గుడిభుజము. పెనుక పీని సాయముననే భుజంగరాయఁడు చెంగయ్యశెట్టి యింటికి మేళమునకువచ్చిన రంగసానికి నిశ్చేదమున మానభంగము చేసె” నని చెప్పెను. వాఁ డిట్టివాఁడని తెలిసిన పిచ్చుట వాని ప్రాణన్నేహితుల యిండ్లనుగూడ వారు పరిశోధించి గాని యేమియు నాచూకీ తెలియలేదు.

తరువాతఁ బ్రసాదరాయఁడును, యువరాజును నకల విషయములను గుఱించి చాలఁదడ వేమేమో ముచ్చటించుకొనిరి. గ్రామదేవత చావడినిఁ గాపాడుటలో నజాగ్రత్తను జూపిన భటులను విచారణనేయుటకై యువరాజు అంగరక్షకులతోడను గ్రామాధికారితోడను గూడ రాజధానిమార్గమును బట్టెను. అతనిని సాగనంపుటకై ప్రసాదరాయఁడుకూడ బయలుదేఱెను. ఆమాటయు సీమాటయుఁ జెప్పుకొనుచు వారు అజ్ఞానము దూరము పోవునప్పటి కొక చిన్ని రాయివచ్చి గుఱ్ఱములముందుఁ బడెను. తీసిచూడఁగా దానికొకచీటి కట్టఁబడియుండెను. అందు “సీవలన నేమియుఁ గాదు. తిరిగిపోమ్ము” అని వ్రాయఁబడి యుండెను. ఇదిచూచి విస్మితులై “ఏఁబడి మంది రాతులను, భీమారెడ్డిని, కుమారస్వామినిఁ గొని రమ్మ” ని యొక యంగరక్షకునిఁ బులిబూగుపంపి ప్రసాదరాయఁడును, యువరాజును గాయవచ్చిన దిక్కున కుఱికిరి; గాని యెంతదూరము వెళ్ళినను వారి కెవరును గాన్పింపలేదు.

14

ఈసమాచారమును విని కుమారస్వామి దురంతకు లింకను నిర్భయులై మనచుట్టును సంచరించుచున్నారా?”

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యీ పదాలు

యని యాశ్చర్యపడి, భీమారెడ్డిని, ఏబంగమంది రాశులను వెంటబెట్టుకొని యానరాజునకు సూసోయ్యముఁ జేయఁటకు, గుఱంతకును బంధించుటకును నిగుల పోముని పోయెను. మఱియును లిటుదిరిగి ములిబూరు మీదికి రావచ్చునని తలంచి మహేంద్రుని, మాధవ శర్మను, రాతలను హెచ్చరించిపోయెను. కుమారస్వామి ప్రసాదరాజునితోఁ గలిసికొనునప్పటి కింకను నాలుగు గడియల ప్రాప్తమడెను. రానుపర గ్రామమధ్యమునండి పోవుచుఁ కుమారస్వామి యచ్చటి నేనాధిపతినిఁ బిలిపించి “నేటిరాత్రి నిగులజాగరూఁడతన” నుండవలెను. లేకున్న మీప్రాణములు నిలువ” నని చెప్పిపోయెను.

నాయంకాల మైనపిదపఁగూడ నాచిట్టడవిలోఁ దిగుగ వలసినచు నేమోయని యేడెననుండుగురు రాతలు జాగడలుగొనిపోయిరి. క్రొత్తగా సైనికశిక్షణము బడయుచున్న యొకబ్రాహ్మణ యువకుఁడు “నేడు భుజంగరాయఁడు దొరికిపోవును. వానిని నాచేతులతో” బెడరెక్కలు పిరిచికట్టెదను.” అని జనవనారవగ్గమును గొనిపోయెను. అదిచూచి కుమారస్వామి నవ్వెను. భీమారెడ్డి “జాగ్రత్త మందిదని” మెచ్చుకొనియెను. భీమారెడ్డి క్రింది సైనికోద్యోగి యొకఁడు “నేటితో భుజంగరాయఁడు దొరికిపోవుననియే నిశ్చయమా?”

యనియెను. “శౌనునువహశయూ, ఎందులకుఁ గాఁగూడదు? నాయదృష్టము నుంచిదేని నాఁకు ముందుగ నాకే కాన్పించుచున్నను” అని గ్రాహ్యాణుఁ డనెను. అది విని రాతంబు లెల్ల నును నెన్నిది.

ప్రసాద గాఁతుఁడును, యువరాజును సంకేతము లేర్ప జేసిరి. వీరేశన అంగరక్షకులను వెంటనిండ్రికిని యువ రాజును వెంటనిండ్రికిని పోయెను. నలుగుర్ని ముగియు రాతంబు లను వెంటనిండ్రికిని ప్రసాద గాఁతుఁడు డొక దెనకుఁబోయెను. ఆశ్వీక సంఘమును విరళముగావించి కుమారస్వామియు, భీమాకెడ్డియు ముందునకు బయలుదేరిరి. కాగడాల రాతంబు విడిపోయి అందఱతోఁ దలయొకరు వెల్లిరి. పగ్గముదెచ్చిన యోధుఁడు ఆశ్వీకులకు ముందుఁ దన గుఱ్ఱమును దువ్విశంపసాగెను. అది చూచి భీమాకెడ్డి “నీవు తెచ్చిన పగ్గమునలన నీవే బద్ధుఁడవు కావచ్చును. భద్ర”మని హెచ్చరించెను. ఆయోధుఁడు “అట్టిది యీ జన్మమున సంభవింపఁబోదు” అని నగర్వముగఁ బలికి గుఱ్ఱమును మఱింత చకచక నడిపింపఁ జొచ్చెను.

అనుచరులతోఁ బ్రసాద రాయఁడు పోయిపోయి యొక చిన్న చెఱువు కేరికొనియెను. ఇటునటుచూచుచుఁ బ్రసాద రాయఁ డచ్చట నిలిచియుండఁగా రాతంబు చెఱువు గట్టంతయుఁ దిరుగసాగిరి. అందొకఁడువచ్చి యొకమూల.

తుప్పలు దట్టముగఁ జెరిగియున్నచోట “అన్నముతిని పాటవేసిన యాకులు చూచితి”నని వలికెను. పోయిచూడఁగా నచ్చట నిరువదిముప్పది యాకులు గాన్పించెను. వాని పరిమాణమునుబట్టి కొన్ని యాకులలో నిరువురేసి భుజించియుందు రని వారు తలంచుకొనిరి. ఇది దురంశకుల పనియే యనిగూడ వారు నిశ్చయించుకొనిరి.

అంతలో నిటునటు చూడఁగా వారికి గుట్టములు నీరుత్రావుటకుఁ జెటువులో దిగిన బాడలుగూడఁ గాన్పించెను. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు “హంశకుల ప్రధాన స్థలము మన కెంతోదూరమున లేదు. నాండు పట్ట పగలుఁగూడ నింత నిర్భయముగ నంచరించుటఁబాడఁగా వింత శుగుచున్నది. నవాజీధీరు డగు భుజంగుఁ డీనంకట సమయమున ముఱింత దైర్యము చూపుట వింతగాదు” అనియెను. పిదప వారక్కడనుండి ముందు బయలుదేరిరి.

కొంతతడవునకు వారొక చిన్ని గ్రామమును సమీపించిరి. అక్కడ నొక దండ్రాస్త్రి పంటకట్టియు నేరు కొనుచుండెను. అదివీరినిఁ జూచి తనజీర్ణవస్త్రువుఁ గొంగుముడి విప్పుచు “మీరు గండులోనివారా” యని యడిగెను. అవునని ప్రసాదరాయఁడు చెప్పగా నది యొక చీటినిఁదీసి “ఒకగడియకు ముందీదారిని రహారమీ నలువదిమంది రాతులు మిగుల వేగముగఁ బోయిరి. నన్ను

జూచి వారందఱు నాగిరి. వారినిజూచి నేను భయపడి తొలుగిపోవుచుండఁగా వారలోని పెద్ద నన్ను భయపడవలదని చెప్పి, ఈచీటి వ్రాసియిచ్చి, నాకొక పరిహారముమానముచేసి “వెనుకనుండి మారాతులు కొందఱు వచ్చుచున్నారు. నీవిక్కడనే యుండుము. వారికి నీచీటి నిచ్చితివేని వాగుగూడ నీకు బహుమానము చేయఁగలను” అని చెప్పి పడమటగా వెడలిపోయిరి. మీనిమిత్త మెదురుచూచుచు నేనిక్కడఁ గట్టేరుకొనుచున్నా” నని చెప్పి చీటి నిచ్చివేసెను. ప్రసాదరాయఁ డంతయు విని “వాండ్రే దురంతకులు. నేటి కింతటితోఁ బని చాలించుకొని విడుదులకుఁ బోవుచున్నారు.” అని తలంచి యాస్త్రికి ముందుగ బహుమానమిచ్చివేసి చీటిఁ జదువుకొనసాగెను. ఇంతలో యువరాజువచ్చి కలిసికొనియెను. యువరాజును గొంచెముదూరముగఁ దీసికొని పోయి ప్రసాదరాయఁ డాచీటి నిట్లు చెదివెను.

“యువరాజా! మాకు నీమీఁదగాని, మహారాజా వారిమీఁదగాని, ప్రభుత్వముమీఁదఁగాని, ప్రకృతమింక తాణేదారుగ రి కుటుంబముమీఁదఁగాని యెట్టియక్క నును లేదు. రామవరముమీఁదివగ చాలవరకుఁ దీటి పోయినది. ఇంక స్వల్పముగ మాత్రమున్నది. అట్టిచో మీకీ శ్రమయేల? ఏల వృథావృత్తనదులను బ్రహ్మహరి

జేసెదరు? దంభములుచెప్పుట గాదు. మును నాగుం
వును కనుగొనఁజాలరు. మమ్మేనియుఁ జేయఁజాలను.
ఇంతటితో నూరకుండి నిశ్చింతులగుదురో, లేని యింకను
ద్యేషము పెంచుదురో యాలోచించుకొనుఁడు. నేటి
ఇంతటితో మేముమాగుండ్లకుఁ బోవుచున్నాము.

ఇట్లు

భుజంగరాయఁడు.

యువరాజు చాల నాశ్చర్యపడెను. ఇంక నిత్తుడు
వెదకిన లాభములేదనియు, వీనిని ఎదలిపెట్టిన నింకను
బ్ర..లకష్టములు సంభవించు ననియు నూహించుకొని
వారు స్వస్థలములకు బోవుటకుఁ బయలుదేరిరి. ఇంతలో
కాతులతోఁగుమారస్వామియు, భీమారెడ్డియు ఎచ్చకలిన
కొనిరి. అందఱును వెనుదిరిగిరి. యువరాజు రాజ
ధానికిఁ బోయెను.

15

కొందిపోటుగాండ్రు తమపైఁ గసిదీర్చుకొన దొడఁగినది
మొదలు నేటివఱకు రామవరమున ననేకులు తమస్త్రీలను
బిడ్డలను, బరగ్రామముల యందలి కంధువులయిండ్లకుఁ
బంపివేసిరి. పెద్దమగదిక్కులేని స్త్రీలు స్వయముగనే
వెడలిపోయిరి. కొందఱు మాత్రము ధైర్యవతులగు రమ

మీలు భర్తలు నిగ్బంధించినను “ఇప్పుడు మేము మమ్మ
వదలి పో”మని ఖండితముగఁ బ్రత్యుత్తరము లిచ్చిరి.
ఒకరిద్దఱు స్త్రీలు “మఱి బందిపోటువచ్చినచో మిఱు”
గలిసిపోరెద” మని శౌర్యమును వెల్లడించిరి; గాని
మొత్తముమీఁద గ్రామమునందలి స్త్రీలలో శరము
మఁది వెడలిపోయిరి. ప్రయత్నించి చూచినఁగాని పిల్లలు
కాన్పించరైరి. డివంతులుగానికి బాధతగ్గను. గాని
బాటు వచ్చుబడిగూడఁ దఱిగిపోయెను. బందిపోటు
గాండ్రవలన భయముమాత్ర మంతకంతకుఁ బెరిగి
పోవుచుండెను. అయినను ఆయూరున జ్యోతిషము చగువు
కొని కొంచెము నుంచిచెడ్డలు చెప్పఁగలవాఁ డాతఁ
డొక్కఁడే యగుటచే గ్రామములో నుండితీరవలసిన నిర్బం
ధము గలిగెను. తమ యాలోచనముల కీకల్లోనిపర్యవ
సాన మందని వారెల్లరు ననుక్షణమును వచ్చి “దీని పర్యవ
సానము వివరింపు” డని యాతని నడుగసాగిరి. ఇది
యంతకంత కాతనికి సహింపరానిదై పోయెను.

గ్రామ దేవత యుత్సవనందర్శముననుసరించి వ్రన ర్తల్లిన
బందిపోటువలన రామనరమువారు చాల బెడరిపోయిరి;
గాని బందిపోటుగాండ్రు ముఖ్యముగా దేనిని నాశనము
చేయుటకు దీక్షపహించిరో యాగ్రామదేవత చావడి
నిరసాయముగ నుండుటచే వారు అమ్మవారు తమ్ము

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలలు

రక్షించుననియు, ఆచల్లనితల్లి బందిపోటుగాండ్రను నాశ
నముచేయుననియు నమ్మి దినచరాన నామెకు మహా
త్సవములు చేయసాగిరి. తొలినాడు రాజభటులవలన
సంహరింపఁబడిన బందిపోటుగాండ్రందఱు నమ్మవారికి
బలియైపోయినదియే భావించి నారానందించిరి. అమ్మనారే
బందిపోటు ప్రారంభమైన వెంటనే రాజభటులను దోడు
కొనివచ్చెనని నమ్మిరి. ఈనమ్మకమువలన వారి కామెపై
భక్తి హెచ్చిపోయెను.

కని యేక్షణమున బందిపోటుగాండ్రవలననే అమ్మ
నారి చావడి భస్మీభూతమై పోయినదో యాక్షణము
నుండి వారి కంతయుఁ దలక్రిందులయిపోయెను.

ఒకనాటి సాయంత్రమున రామవరమున సంతోష
వార్త లతిజటిలముగఁ బ్రాకిపోవసాగెను. ఒక యువ
కుఁడువచ్చి యొక వీధిలో “దురంతకుల రహస్యములను
దెలిసికొనుటకు రాజుగారు క్రొత్తగా మిక్కిలి తెలివి
తేటలుగల యొక నరదారుని నియమించిరి. ఆతఁడు రాజ
భానినుండి వెడలిన నాలుగు గడియలకే వాండ్ర రహ
స్యమును దెలిసికొని రాజుగారికి విన్నవించెనట. నేటి
నిశీధమున గొప్పరాణువను గూర్చుకొని దురంతకులను
గైదుచేయుటకు రాజువారు స్వయముగ బయలుదేరినద
రట” అని చెప్పెను. అదివిని యచ్చటివారు మిగుల

నానందించి యూహాప్రవృత్తిచమునఁ బడిపోయిరి.

ఇది యిట్లుండగా మఱియొక యముసకుఁడువచ్చి వేటొక నీధిలో “నేటితో దురంతకులవని యైపోయినది. వాండ్ర యదృష్టదినములు తిగిపోయినవి. వాండ్ర నిశ్చలస్థవధము రుద్ధమైపోయినది. విజయలక్ష్మి వాండ్రను వంచించివేసినదీ తాజేదారుగారికి వాండ్ర యునికియంశయుఁ దెలిసిపోయినది. నేటిరాత్రి వాండ్రు నుసకైదీ లయ్యెడరఁట” యని చెప్పెను. ఇదివిని యచ్చటివారు భావిస్థితి నిరూపణము సంపది తమ తమ శక్తి నొకరిని మించి యొకఁడు చూప సాగిరి.

ఇదియు సిగ్గుండగా నొక వృద్ధుఁడు మఱియొక నీధిలో “గోవావరి కప్పల నిన్న రాత్రి దురంతకు లేదో యొక యూరు కొల్లగొట్టసాగిరి. గ్రామ వాసులు తిరుగఁ బడఁగా నిరువాగుల వారికిని సంకులనమరము పొనంగినది. తుదకు హతులును, లాయితలును గాక యిరువది ముగ్గు రనుచరులతో భుజంగరాయఁడు దొరకిపోయెనట. ఈసంగతిఁ దెలిసికొని తెల్లవారునప్పటికి రాజభటులు పోయి వాండ్ర నుప్పుపాఁతఱ వేయుటకు వాండ్రచేతనే యుప్పు మోయించుకొని వచ్చుచున్నారట” యని చెప్పెను. అదివినిన వారెల్లరును “తాతా, చల్లనికబురు చెప్పితి” వని యానందించిరి. ఇది వినుచున్నయొక

శ్రీహరిః కుబ్జహృత్కాశ్రి

వృద్ధాంగన “నాయనలారా ! : అపాపాత్ముల నున్నవారే
తట వేయుదురేని నా మెడలోకి యొక ప్లికాను పెట్టి
యొక బసా డా: పు కొనియిచ్చెను” ననియెను. అంత
యెను “అవ్వా! నీయూదార్థమునకుఁ గిచ్చి పోతి”
ని యామెను బ్రశంసించి.

ఈకల్పనా ప్రపంచమిట్లు పెరిగిపోవుచుండఁగనే
నూర్యస్తమయమై యంధకార మావరింపసాగెను. కాగి
జాల వెలుగున గుఱ్ఱపురాతులు కాల్బంటుల జాగ్రత్తను
బరిశీలించజొచ్చిరి. నారసింజూచి భావి కల్పనలలో
మునిగియున్న గ్రామస్థులు “నేటికిఁ జిశ్రమిణిత
పోయిన” డని చెప్పఁ జొచ్చిరి. గ్రామ దేవత చావడి
భవమైపోయిన నాటనుండియు నూరియందఁగి పెద్ద
కాపులు నలుగురైదుగురు “మొన్నటివలె జేయఁగఁడు
కనుగలిగి యుండు” డని రాతులను హెచ్చరింపసాగిరి.

జామున్నర రాత్రి యయ్యెను. గ్రామవాసుల్లెఱిగి
నటగంట సుద్రించి తెలిపిపొవులనడుగు నూగులాడు
చుండిరి. కాల్బంటుల కావలింతలు మెండయ్యెను. రాతులు
మనస్సులలో పెద్దకాపులనై విసిగి కొనుచుండిరి. కాగ
జాలువేయు చాకలవాండు తొల్లింటివలెగాక రాతులు
తమలోఁబాటు మేలుకొనియుండుట జూచి వాసుల
యందు “మనకంటె వీరియెక్కువ యేను” యనుకొను

చుండిరి. ఇట్టి సమయమున నున్నట్లుండగా, నురంతకు
 లసంఖ్యులై మఱల నూరు కొల్లగొట్టుటకు క్షణములోనో
 గడియలోనో వచ్చి మీఁదఁబడనున్నారను భయంకర
 వార్త క్షణములో నూరంతయు వ్యాపించెను.
 వెంటనే మున్నబు తాణేదారుగారి కీవార్తను
 దెలియఁబఱపి స్వయముగ నూరంతయుఁ దిరు
 గుచు హెచ్చరికలు నేయసాగెను. అదివిని కొందఱు
 వృద్ధస్త్రీలు “అపాపాత్ము నీమున్న బంతగా సవమాన
 పఱుపకున్న మనవుట్టి యింత యునిఁగి యుండకపోవు”
 నని వగవసాగిరి.

ఒకగడియలో నీసంగతిఁ దెలిసికొని ప్రసాదరాయఁడు
 కుమారస్వామిని, మహేంద్రుని, భీమారెడ్డిని, రాజులలో
 ననేకులను వెంట నిడుకొని రామనరము వచ్చి చేరుకొని
 యెను. తాణేదారునిఁ జూచి యచ్చటిరాతులును గాల్పుం
 టులును జాలఁ జాకచక్రము చూపసాగిరి. రెండుజాము
 లైనను బందిపోటుజాడలు కాన్పింపవయ్యెను. మూడు
 జాము లయ్యెను. అప్పటికిని యథాప్రకారమునకు
 లోపము కలుగ దయ్యెను. తెల్లవాఱుఁలంతదనుకనుండి
 నేటికిఁక రారని నిశ్చయించుకొని ప్రసాదరాయఁ డిఁటికి
 మఱలెను. కొంతదూరము వచ్చునప్పటి కొక రాతెదు
 రుగవచ్చి “రాధాదేవిగారు కాన్పించుటలేదు. పండు

కొన్న శయ్యలో గూడ మాయమైపోయి” రసి చెప్పెను. ఈవాని పినుటతోడనే సాదరాయని శిరమునై సశని పాత మయ్యెను. కుమారస్వామికి మహేంద్రునకు భీమా రెడ్డిని శిరమునై నజ్రాఘాతమైన ట్లయ్యెను. గొతు లండఱును గొల్లన గోలపెట్టిరి. క్షణములో నీవాని రానువరమున వ్యాపించెను. ఉత్తరక్షణములో రామచంద్ర పురమునఁ గోటలోఁ దెలిసి పోయెను.

16

తూర్పుదిక్కున నరుణకాంతులు విజృంభించునపుడు పం జరముననున్న చిలుక ‘అక్కా’ తెల్లవాఱుచున్నది. ఇంక ‘మేలుకొనుమమ్మా’ యని రుక్మిణీదేవిని నాల్గుసారులు పిలిచెను. అదివిని ప్రబోధితయై రుక్మిణి లేచి కూరుచుండి కన్నులునులుముకొనుచు “వదినే! ఇంకను మెలకువ రాలేదా?” యని పలికెను; గాని యెవరును బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. వెంటనే రుక్మిణి ప్రక్కకుజూచి రాధయు నామె శయనించిన మంచమునుగూడ నచ్చట లేకపోవుటచేఁ దెల్లవోయి “చెల్లాయీ! వదినె యెక్కడకుఁ బోయినదే” యని యడిగెను. “నేనేమియు నెఱుంగను. నాకిప్పుడే మెలకువవచ్చినది” యని చెప్పి చిలుక వదినే, వదినే యని బిగ్గఱగాఁ బిలువసాగెను. వదినె ప్రత్యుత్త

కము రాలేదు; గాని గదిలో శయనించిన బానిసియు శచియు “రాధ నీనద్దనే శయనించెఁగాడఁటే” యని పలుకుచు వెలుపలికివచ్చిరి. పిదప మంచముగూడ నక్కడ లేకపోవుటఁజూచి వారు చాలవంతపడిరి. అందఱును గళవరపడఁజొచ్చిరి. ఈనమయమున శచీదేవి లోపలికిఁబోయి మాధవశర్మగృహిణినిలేపి పిన్న అక్కకాన్పించుటలేదని కన్నులనీరునించుచు గడ్డదస్వరముతోఁ బలికెను. “శోకనే యడఁపడిలేచిపచ్చి యేగుమ్మా! రాధయొక్కడనున్న దమ్మా? యని యడుగసాగెను. ఆమెను జూచి యక్కిణి కన్నులనీరు జాలువాట అత్తా! వదినె సూయమైనదని యేడువసాగెను. యక్కిణిని జూచి శచియు నామెనుజూచి జానకియు నేడువసాగిరి. మాధవశర్మ గృహిణి సాత్రమేడ్చుటలేదు; గాని కన్నుల నీరు గిట్టునఁ దిరిగిపోయెను. ఆమెహృదయము భయప్రకంపితమై పోవుచుండెను.

ఇట్లాకక్షణము గడచిపోవునప్పటికి బాగుగఁ దెల్లవాటెను. గ్రామమంతయు మేలుకొనెను. వీరి రోదనములు విని తొలుత వీధిలోనున్న యిరువురు భటులును, బిమ్మట నిరుగుపొరుగు స్త్రీలిగువురును, వృద్ధపురుషుఁడొక్కఁడును వచ్చిరి. అందఱును దెల్లఁబోయిరి. ఆవిన్నదనము పోవకపూర్వమే యేడ్చుచున్నజానికి యొకభటునిఁ జూచి “నీవు పో. రామవరమున నీవార్తచెప్పి తాడే

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనము

దాడుగాదిని దీసికొనిరా” యనిచెప్పెను. భట్టుఁ డున్న స్వాగమములలో జెంగున వీధిలోనికి దాటి యింటికిగోని గోల వినుచు నక్కడ నిలిచియున్నయాశ్విక సింహా న గతి యలసయుఁ జెప్పెను. తోడఁ జూతఁడు రామసింహు దెనకఁ గొట్టెను నుడఁయించి మేఘాలకుఁడ నెగిరి పోయెను త్తణములో నీనంగతి యారంతయు నెగిరి పోయెను. పుణ్యక్షణమున జన ప్రవాహము మాధవ శర్మయింటిని ముంచివేసెను.

కస్తూ ముగ్గురుపరుషులు నేడెనగుండుగురు శ్రీలు మాత్రమే లోనికిఁ బోయిరి. తక్కిననా రందఱును పట్టి లో నిలిచిపోయిరి. చూచుచుండఁగా వీధిలోని వారికి గుట్టపుడొక్కట టకటకధ్వనులు చెవులు గింగురువోఁ గొట్టెను. నుటలఁ జూడఁగాఁ బ్రసాదరాయఁడు పునూర స్వామి మహేంద్రుఁడు భీమారెడ్డియు నశ్వానరోవాణము కావించిరి. ఒక రాతువచ్చి జననంఘమును నొలఁగించి మార్గముచేసెను. ప్రసాదరాయాదులు లోనికిఁగోయిరి. భీమారెడ్డివీధిలో నిలిచి, “అయ్యలారా! ధ్వనిచేయ వలదు. శాంతముగ నుండుఁడు” అని నొచ్చరించెను. ఎనఁగును మాట్లాడలేదు.

ప్రసాద రాయనిఁ జూచుటతోడనే మక్కిణి కెవ్వనఁ గేక వేసి “అన్నా! కొంప మునిగిపోయిన” దని మీఁదఁ

ఒడి యోడువజొచ్చెను. మహేంద్రుడును గుమార
స్వారియు నూటలేక కూలఁబడిపోయిరి. శచి, జానకి
యెడిలోఁబడి యేడ్చుచుండెను. మాధవశక్తి గృహిణి
ప్రసాదముచేతనాది “నాయనా! నవ్వరాశన మైపోయి
నది. ఇటు నొకరు ముండియు నానందములక్ష్మికిఁ దక్కినను
కొనఁ జూలక పోయితిమి” అనియెను. ప్రసాదరాయఁడు
దైర్ఘ్యమునెన్నఁచి ననక్కిణిని బానిస వచ్చి “తల్లీ!
డొరడిల్లుము. ఇంక నను తుణములొక నీసికొని నచ్చెదము.
చిట్టితల్లీ! ఇంత విచారింపిన నెట్లమ్మా” యని యూర
డించెను. రుక్మిణి కొంచెమూరడిల్లి “అన్నా! నానిన యీ
జన్మమున నుటలఁ గాన్పించునా” యనిమటల నేడ్వ
సాగెను. ముటలఁ బ్రసాదరాయఁడామె నూరడించి జాన
కికిఁ గూడ దైర్ఘ్యము గొలిపెను. అప్పు డామె “అన్నా!
దైర్ఘ్యమునహించి యెట్లుండిగలను! దేవీస్వరూపిణి
అంతర్ధానమైపోయినది. ఇంక నూట యెట్లు గలుగును.”
అనియెను. ఒకవృద్ధుడు ఇట్టి యావత్సమయములయందే
మనము దైర్ఘ్యము తెచ్చుకొనవలెను. తక్కిన నగుయము
లయందు చానికదియే ప్రత్యక్షమగు” నని చెప్పియూర
కుండెను. అందఱు నేడ్పుమానిరి. రుక్మిణి జరిగిన
దంతయుఁ తెప్పిన. అంతయు నైనతరువాతఁ బంజ
రములోని చిలుక ప్రసాదరాయనిఁ బిలిచి “ఇదంతయు

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలలు

నాప్రాణమాలికవలనఁ దటస్థంచినది. నేను మత్తిలి యుండకున్న రాధాదేవి క్లిష్టపాటుగూర్చుట కెవఁడు సాహసింపఁగలఁడు?" అన్నట్లు ఏమో గొణిగెను. ప్రసాదరాయనికిఁ జిలుకపై నెంతో కరుణ కలిగెను. తోడనే యాతఁడు పంజరములోనుండి దానిని బైటకు దీసి నున్ని “పక్షులకుఁగూడ నామీఁద సంతకనికర మున్నది; గాని యీశ్వరుఁడు మాత్రము వగ సాధించుచున్నాఁ” డని చిన్నబోయి యూరకుండెను.

ఇంతలోఁ దెల్లవాఱక పూర్వకే శాల్యములను నీర్చి కోనుటకుఁ దుల్యానదికిఁ బోయి న వృద్ధుఁడగు రాధ తండ్రి వచ్చెను. ఆతని హృదయము తోడనే బ్రద్దలై పోయెను. ఆతనిం జూచుటతోడనే ప్రసాదరాయని హృదయమున నంకోచము, సుభ్రమము వగవు మిళితములై యల్లకల్లోలము చేయసాగెను. అంతటి ధైర్య శాలి కన్నులనుండిగూడ నప్పుడు బాష్పధార నెడలెను. మఱల నందఱును గొల్లుమనిరి. ఈమఱస్వామి రాధ తండ్రి నూరిడింపఁజొచ్చెను.

వీడవఁ బ్రసాదరాయఁ డందఱ నూటించి ముంగణ మునకు వచ్చెను. అప్పటికప్పుడే మాధవశర్మ స్నానము చేసి లోనికి వచ్చుచుండెను. అతఁడు ప్రసాదరాయనిఁ జూచి తెల్లవోయెను. ప్రసాదరాయని కన్నులనుండి

మఱల నశ్రులహరి నొలి పోయెను. మాధవశర్మగూడ వగచెను. తోపల రోవనధ్వనులు మిన్న ముట్టుచుండుట వలన మాధవశర్మ తోనికిబోయెను. ప్రసాదరాయుడు గణముననున్న బిల్లినిచూచి గూలబడెను. అంత నొక వృద్ధబ్రాహ్మణుడు వచ్చి నేడు సంభవించిన వివత్తును గుఱించి పరాశక్యచేసి తోనికిబోయెను.

ఇట్లుండగా నకుటుంబముగ మహారాజావాసు విచ్చేసి రని కోలాహలము డెలరేగెను. తోడనే కుమార స్వామియు మహేంద్రుడును వీధిలోని కరిగిరి. అప్పటి కప్పుడే రాజు గుఱ్ఱము దిగెను. యువరాజుగూడ దిగి తల్లికి జేయూత నిచ్చుచుండెను. మంత్రి రాజు ప్రక్క నుండెను. “ఇదియేమి ఘోరము కుమారస్వామి” యని రాజు తోనిక బయలుదేఱెను. అందఱును వైంటనంటిరి.

రాజును జూచి ప్రసాదరాయుడు లేచి నిలిచి శిరము వంచుకొనియెను. తోడనే రాజాతనిని బొదివిపట్టి “ఏమిది! వివత్తుమీచ వివత్తు! ఎంత ఘోరకలి” యని వగచెను. మంత్రియు, యువరాజును జాప్తుకొని “అన్నా! ఇంతలో నిదియేమి? మనయెడల నిజముగా దైవము ప్రతి కూలించియున్నాడు. లేకున్న నీదుండగములు సాగుట యేమి?” యని యూరడించిరి. అప్పుడు రాజువచ్చి “తమ్ముడా! ఇక ధర్మమునకు విజయము లేదాయేమి?

అగ్నిహోత్రమును బడలంతుటా?'' యని యూరడించెను. అప్పుడు చూడఁగాః బ్రహ్మచర్యము కన్నలనుండి బాహులహాని దొరలుచుండెను. రాజాణుని కన్నులుతూడిచి "గాఱూ! నీ సత్తము. ఆచారము కాపురం నే నున్నా" అని నీ మాటలాడుచుండెను. నీదేని నానాము అందరితో గోయిని.

హాహాస్తం గ రాణిని జూచిన నెట్లనే రుక్మిణివచ్చి యామెపై బడి యేడువసాగెను. జూనక గొల్లునునియెను. శచి గూవునునియెను. మాధవశర్మ గృహిణియు గుమారస్వామి కనియత్రియు, "నిజ్జేపము చోరావృత మైపోయినది. సహలక్ష్మి శ్రీమన్నారాయణుని విడిచి పోయినది. పులిబూరు దౌర్భాగ్యోపహాసం పోయిన" దని వగచిరి. రాధ తండ్రి దుఃఖమును వర్ణించుటకే యలవిగాదు.

రాణి కందఱు నొక్కమాఱుగ నూరడింపవలసిన కష్టము సంభవించెను. స్వయముగ నానెగూడఁ గ్రీన విచారమువలననే బాధితయగుచుండెను. అయినను బ్రకృతి ధర్మమేమనఁగా? ఏవ్యక్తి కుటుంబభారమునంతనుభవించు చుండునో, లేక యేవ్యక్తి చనిన నొక కుటుంబము నందలిచారెల్లమును బ్రాణము లిస్తురో యావ్యక్తి యాకుటుంబమునకుఁ దీరిని నుఃఖము శతర్థినినను, దక్కినవారివలె నీనాతిదీనముగ నగచుటఁ జూడము.

కారణ మేమన? తక్కిన చాగిసందట నాన్వ్యక్తియే యూర
డింపవలయును. ఈ భాగ్యతవలన విచారము హృదయ
మును బ్రద్దలుచేయుచున్నను బాధ్యతానుపశనుగొ
నైర్వము దానిని బైటకురానీయదు. రాజకటుంబము
సకును, ప్రసాదరాయని కుటుంబముగనున; వ్రేళ్లమీఁద
తెక్కిన పగలిన ప్రబలసంబంధము లేరుము లేకపోయి
నను. నాటకముగను మూలకారణమున ప్రసాదసంబంధ
మగ్గిదిదాగియుండెను. తక్కిన నుభయులునుగూడ సన్తో
స్థము మాకిట్టివారిక లేరనునంతటి సన్నిహితబంధుభావ
మును బాటించుకొనుచుండిరి. ఈరూపమున రాధాన
హరణమైన యిపుడా కుటుంబమువారి కందఱుగను
నైర్వము గొలుపవలసిన భారము రాజదంపతులమీఁద
నున్నది. ఈ హేతువులననే రాణి విషాదము మీఁది
కుబుకడయ్యెను. అయినను, జట్టునున్న వారందఱు నేడ్చు
చుండుటవలనఁగలిగిన దిగ్రాంతివలననో, గురుతరదుఃఖ
భారమువలన హృదయము క్రుంగిపోవుటవలననో రాణి
నిశ్చేష్టియైయుండెను. ఇది గ్రహించి మాధవశర్మయ్యగ్గా
లును, రుక్మిణియై గారును, శచీజానకల నోదార్చిరి. ఈ
సందర్భమువలన రాణికింత తెఱపిగలిగెను. ఈ తెఱపి
తో నామె చాలఁ గన్పముమీఁద రుక్మిణి నోదార్చెను.
గాని యెవ్వరికన్నులనుండియు బాష్పవాహిని ప్రవహింప

కుండలేదు. “మాకన్నతల్లిని మేము బాగుగ నెఱుగము. మావదినె కాపురమునకు నచ్చినచోను నాళనామయే మాతల్లి యనుకొంటిమి. ఆమెయు నెమ్మిగన్న బిడ్డలనుగంటె నెక్కుడుగాఁ బ్రేమించినది. మాదాదాగృహవశమున నామెగూడ మమ్ము విడిచిపోయినది. ప్రేమైకనియయగుమాతల్లి యెట్టియమయాతః ననుభవించుచున్నదో, ఆదేవీస్వరూపిణి నెత్తికొనిపోవుట కాదురంతకులకుఁ జేతులెల్లువచ్చినవో, ఆపతివ్రతాశిరోమణి శయ్యను దాఁకి యాపాపాత్ములెల్లు భన్దము కాకుండఁబండిరో, మాయమ్మ మమ్ముఁ నలంచుకొని యెంత యడలుచున్నదో” యని రుక్మిణి మఱల నేమవఁదొడఁగెను. జానకిగూడఁ దలఁచికొని తలఁచికొని మఱల రోదనము ప్రారంభించెను. శచియంతకుముందే విలపింపసాగెను. అప్పుడుమాత్రము రాణి యెట్లో ధైర్యమును జిక్కఁబట్టుకొని యెల్లరను దగ్గఱకుఁదీసి విచార ముడిపెను. రాజు రాధతల్పిడి ననేకవిధముల నోదార్చెను. ఊరిలోని స్త్రీపురుషు లందఱును వచ్చిరి. కొందఱు ఊరడింపుమాట లాడిరి. కొందఱు వగచిరి. తొలుత నూఱడించినవారు పిదపవగచిరి. తొలుత వగచినవారు పిదపనూఱడించిరి. ఇట్లుఊరడింపులైనతరువాత రాజు మున్నగువారు కర్తవ్యనిర్ధారణమునఁ బ్రవృత్తులైరి.

17

ఇంకను సూర్యోదయము కాలేదు. ప్రాగ్నిశాముఖము మాత్ర మరుణతేజస్సంపన్నమై యుండెను. నైఋత్యులగు బ్రాహ్మణుల యక్ష్యప్రదానములవలన సూర్యమార్గము సింక్రంటకమగుచుండెను. జనపదములయందలి కొలఁకులన్నియు నశ్వోపనిభృగ్నములగు కమలసహస్రములతో విరాజిల్లుచుండెను. గృహిణులందఱును గృహసమ్మార్జనమునఁ బ్రపృత్తులై యుండిరి. అందఱు ననిసందులకు మమ్మాక్షేపింపవలదు. సంపన్నుల యజమానురాండ్రు కిదియే సుఖనిద్రానమయము. ఎప్పటికైన ననుగ్రహము గలిగినచో వారికి ముఖ్యముగాఁ జేయవలసిన దొక్క ముఖసమ్మార్జనమ మాత్రమే. అదిగూడ దానీలచేఁ జేయించుకొను భోగవతులు కొందఱున్నారట; గాని వారి దర్శనభాగ్యము మాకెప్పుడును నమకూఱలేదు. ఇట్టి సమయములయందే కొందఱురమణీమణులను వర్ణించి కాళిదాసాదులు ధన్యత బడసినారు.

ఈసమయమున సదురుబాదాయను గ్రామమునఁ బూర్వ మెప్పుడో సంపన్నులై యుండిన వారిచే నిర్మింపఁ బడుటచే జమీందారుల దివాణమువలె నెఱివో విశాల మైయున్న యొక భవనమున, నొకగదిలో శయ్యపై నొకరమణీమణి మొగము దిగాలువేసికొని కూర్చుండి

దండెను. ఎదుట విశాలమగునంగణ ముండుటవలనను,
ప్రక్క విశాలమగు నొడ్డిలోనికిఁ గిరికి యుండుట ను
నను, ఆగదిలోఁ బ్రకాశమునకు మాత్రము లోపము
లేదు; గాని యామె హృదయమున దుఃఖాంశకారిము
ఆగాధముగ నావరించి యుండును. ఆమె రాధాదేవి.

ఆమె యిట్లన్యమనన్కయై యున్న సమయమున నొక
పురుషుడు మెల్లఁగవచ్చి యామెకు సాష్టాంగదండ
ప్రణామము గావించెను. అతనిరాక యామె యెఱుఁ
గదు; గాని యాతఁడు దండయువలెఁ బదసకటమున భూష
తితుండై యుండుట హఠాత్తుగఁజూచి తటాలున లేచి
యొక ప్రక్కకు దొలఁగినిలిచి నదర్పముగ “నీవెవఁడీ”
నని యడిగెను. అందుల కాతఁడు మిగుల వినీతభావమున
“భుజంగరాయఁడ” నని చెప్పెను. తోడనే యామె
ధైర్య మొకింత నడలెను. ముఖమున భయ మొకింత
ప్రతిఫలించెను. అదిగ్రహించి భుజంగరాయఁడు చేతులు
జోడించుకొని “నీవు నాకు మాతృదేవతవు. నన్ను నీ
బిడ్డనిగా భావి. పుము. నీయెడల నాకు దుశ్చింత లేదు.
నీకు నావలననపాయశఁకవలదు” అని చెప్పెను.

“అట్లయిన నన్నేల తెచ్చితివి?”

“మాతా! క్షమింపుము. లోకమంతయు నీసాక్షన్య
మును, నీపాతివ్రత్యమును గీర్తించి ధన్యగుచున్నది.

కుల్యాసది సీసాన్నిధ్యము వలనఁ బూర్వాధిక ప్రభా-
నంపన్నమైనది. పతివ్రతల వ్రసంగము వచ్చినపు డీప్రాంతి
వ్రజ లెల్లరును సీకుఁ జేతులెత్తివందననహస్రము లర్పిం-
చుచున్నారు. అట్టి సీకీ కష్టమును గలిగించి నేను క్రూర
కర్ముండవై పోయితిని. పరలోకమున నాకు గతులు
లేకుండబోయినవి. అయినను నేనేమి చేయఁగలను? ఇంత
వఱకు నేనొరులకు లొంగియుండలేను. నాకు నిపిత్తులు
గలిగించినవారి కింతవఱకు సమాధానము చెప్పకుండ
నుండలేదు. సీభర్తయనిన నాకెంతో శౌరవము. ఇప్పటికి
నెప్పటికిగూడ దానికి లోపములేదు; గాని యామహా-
త్ముఁడు నాయెడల శత్రుత్వము నహించినాఁడు. పలదని
నేననేకవిధములఁ బ్రార్థించితిని; గాని యాతఁడు మాన-
లేదు. నాప్రార్థన మంతయు వ్యర్థమైనది. నేనినుకొనిన
దంతయుఁ దలఁక్రిందులైనది. అయినను నాకు విచారము
లేదు. సీభర్తతో నాకుఁ బ్రతిస్పర్ధ గలిగినందులకు వగచు-
చున్నాను. ఆతని సీప్రయత్నమునుండి మఱిఁబొందుటయే
నాసంకల్పము. తల్లీ! అక్కారణమువలననే నిన్నుహరించి
కెచ్చితిని. ఈపోరాటమున సీకుఁ గూడ బాధ గలిగింప
వలసివచ్చినందులకు సిగ్గుపడుచున్నాను.”

“నానాథునియెడల సీవంత భక్తుండవేసి వారని లోఁ
బఱుచుకొనుటకు మఱియొక మార్గము కాన్పింపలేదా?

తల్లీ ! యని నన్ను బిలిచితివి. నన్నిక్కడకుఁ దెచ్చుటలోఁ
నీకు దుష్టింక లేకపోవచ్చును; కాని లోకులేమందుకు?
నేనిక లోకమునకు మొగిమెట్లు చూపగలను?”

“తల్లీ! నీచాత్రవ్రత్యము నెఱుంగునవాగు నీగు. అగ్నికిఁ
జెడలంటపని యెహాఁ దోయదు; కేసరికినూసభంగము
చేయుట కేమృగమును జాలదని యేరికిఁ దెలియదు;
అంతకు నీపై నననింద మోపువాగున్నచో వారి నాలుక
లినుపయూఁచలతో వాతలు వేయఁబడుఁ గాక. వారి
శిరములపై నశనివాళి మగుఁగాక. వారి కంఠములు
వ్రచండచంద్రహాసములచే నఱుకఁబడుఁగాక”

రాధాదేవి రామవరమును గొల్లకొట్టదొడఁగిన తన
దౌర్జన్యమును నిందింపఁజోవనుండగా నదిగఁగింపెనో
యనునట్లు భుజంగరాయఁడు చూచుచుండఁగనే మామ
మైపోయెను. అందులకురాధాదేవి యబ్బురపడుచుండఁగా
నలువదియేండ్ల వితంతుస్త్రీయొకతె వచ్చి “లెమ్ముతల్లీ,
లెమ్ము; దంతధావనము చేసికొనుట కివ్వలకురమ్ము” అని
చెప్పెను. రాధ యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముచెప్పకయే
“అమ్మా! నేనిక్కడ కెట్లువచ్చితి” నని యడిగెను.
“జామురాత్రివేళ భుజంగరాయఁడు మంచముతో నిన్ను
మోయించుకొని వచ్చి వీధిలోదింపెను. అప్పుడు నేను
నిన్నెత్తుకొని లోపలకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. మత్తుమందు

వలన నీవప్పు డేమియుఁ దెలిసికొనఁజాలకపోయితివి” అని పితంతువు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. నూఱు పల్కకయే రాధబైటకువచ్చి దంతధావనము చేసికొనియెను. జామ ప్రొద్దెక్కిన తరువాత మఱల నావితంతువు వచ్చి భోజనమునకు లెమ్మనియెను; గాని రాధ యందులకుఁ దిరస్కరించెను.

18

నాటి మధ్యాహ్నమే రాధాదేవిని వెదకి తెచ్చుటకు రాజజ్ఞచే దొంగలను బట్టుకొనుటలో పతిచతురుడగు నుద్యోగియొక్క డొక దిక్కునకును, గుమారస్వామి యొక్క దిక్కునకును వెడలిపోయిరి. రాధ నిశ్చయై వులిబూరు చేరుకొనునంతగనుక రాజధానికిఁ బోఁగూడదని రాజు దంపతులు నిశ్చయించుకొనిరి. రాజకార్యములను జక్కఁ బెట్టుటకై మంత్రి రాజధానికిఁ బోయెను. రాధాన్వేషణము సమిష్టము ప్రసాదరాయఁడు గూడఁ బయనమయ్యెను; గాని “నీ వృథాయ మిపుడెంత నుస్థిరముగ నున్నను, నీవిపు డిట్లు గదలుట మంగళశరము గాదు. ఇందుల కావులించినఁ బ్రేవులు లెక్కనెట్లు కుమారస్వామియే చూలు” నని రాజు చెప్పి యాతనిని నిలిపి

వేసెను. రాణియు నిట్లే చెప్పట వలన బ్రహ్మచర్యము
జాప్రయత్నమును మానుకొనెను.

మార్గమధ్యమున గుహారస్వామితో నొకింత పరిచ
యముగల రెడ్డి యొకఁడు విలిసికొనియెను. ప్రసంగవశ
మున నాతఁడు “జామురాత్రివేళ గాకిగూడ వెళ్ల
దలంచి పడవనిమిత్తము నేను ఘటిబూరు వెళ్లుచుంటిని.
మార్గమధ్యమున ఫలాని చెఱువుగట్టుమీఁద నొకఁడింకొ
కనితో “పొడుగును మేమే మోసికొని పోయితిమి.
మేము నలుగరమే పోయితిమి. పాయముచేయుట కెవ్వ
రును లేకపోయిరి. ఆకొండమువలన నాభుజములు చాల
నొప్పిగానున్నవి. బందిపోటు వ్యవహారము ప్రారంభమైన
తరువాత నావాటా కేంబడిమూఁడురూపాయలువచ్చినవి
మంచిదో చెడ్డదో యేదోయొక పనిచెప్పి యామహారాజీ
మాకుటుంబమును బోషించుచున్నాఁ” డని చెప్పుచుం
డెను. ఇంతలో నేను నొకని సమీపింపితిని. నన్నుగూచి
వారు ప్రసంగాంతరము ప్రారంభించుచు రని చెప్పి యా
పెద్దమనఃస్వరూపు ఫలానా యని గూడఁ జెప్పెను. విదవఁ
గుహారస్వామి యాధారము నొక కెనని యాపరిచితు
నితో నొకటిగెండు మాటలాడి పరిపివేసెను. ఫలానా
యని చెప్పిన నునుభ్యుఁడు గుహారస్వామి కొకింత పరి
చితుఁడు. అతఁడు పెద్దలలోఁ జరిపవాఁడనిగూడఁ గుహా
రస్వామికిఁ దెలియును.

19

రెండుగడియల ప్రాప్తమైతి. ప్రియసాన్నిధ్యముసంపాదించి
బళ్ళిమదిగంగన నవీనశోభ వహించెను. సూర్యకిరణముల
వలన నడలుటచే శీతము విజృంభించుచుండెను. పురుషుల
కుటుంబము ముతుకగుడ్డలతో నొడలంతయు నుప్పుకొని
చలివలనఁ బాటలు పాడఁజాలక యెట్లో పనులు నిర్వహిం
కొని పోవుచుండిరి. పర్వము కులాయములు చేయకొను
చుండెను. సకలశకుంతములకు విశ్రాంతిననుచు నుగు
సాయంకాలమున గుడ్లగూబకు స్వేచ్ఛగలిగించుటలో
నర్వేశ్వరుని భావమేకగా యెవరు చెప్పగలరు? ఎల్లదిన
నిండ్లకుఁ బోవు కాలమున బైటకుఁబోవు గుడ్లగూబ
జీవితము భాగ్యబంధురమో, నైవోపహాతమో యెవరు
నిర్ణయింపఁ గలరు?

ఈసమయమున సోమేశ్వరమున కుత్తరముననుజులను
దూరమున నున్న చెఱుపుగట్టుమీఁది రావిచెట్లక్రింద
యోగదండము నానుకొని యోగి యొకఁడు కూర్చుండి
యుండెను. అతలే బ్రాయమున నాతని కింట్లై రాగ్య
మేలకలిగెనో తెలియదు. పక్షిమంది చూచిన నాతని
యోగీశ్వరత్వ మచిరప్రాప్తమని తోచకపోదు. మాటి
మాటికిని ముందునకుఁ బూచుట తక్కు నాతఁడు మఱి
యొకటి చేయుచున్నట్లు తోచెను. ఇట్లుండఁగా నొక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సతలు

కర్నకుడు కుమారునితోడ నొక యావును వెంటఁజెట్టుకొని యూరదెసకుఁ బోవుచుండెను. అతఁడు చెప్పఁజేసి యోగినిఁజూచి కుమారునితో “నిక్కడ నెవరో పెద్దలు నమాధిపతిస్థాగరిష్ఠులై యున్నాఁడు. నేను వారిని నేరఁచుకొని వచ్చెదను. నా కొఱకు మీరు వేచియుండ నక్కఱలేదు. నేను వచ్చునప్పటికిఁ గొంచెము రాత్రియగు” నని చెప్పి పంపివేసెను. “సాగుచున్న సందఱును స్వేచ్ఛే” యని కినుగుకొనుచు నాతని కుమారుఁడు వెడలిపోయెను. కర్నకునిఁ జూచినవెంటనే యోగి నిమాలితనేత్రుఁడయ్యెను.

కర్నకుడు యోగిచెంతకువచ్చి వినయమున నొక ప్రక్క నిలిచియుండెను. పశ్చిమదిశ్శాత్రుల సప్రియుని శుద్ధాంతమునకుఁ దోడ్కొనిపోయెను. పిమ్మటఁ గొన్ని నిమనమాలకు యోగి కిన్నులు తెఱచెను. పోషిస్తే కర్నకుఁడు నాష్టాంగ మూచరించెను. యోగి ప్రసన్నుడై “మూలైవ” యని ప్రశ్నించెను. “నేను సోమేశ్వరమున వసిందియున్నాను. కర్నకుఁడను. పేగు పీరఁబట్టి” అని యాతఁడు ప్రశస్తిస్తర మిచ్చెను. అందుల శాసందమును బ్రకటించుచు యోగి “ఈతఁడు నిన్నాము. సోమేశ్వరమున నీదెఱిగి పేరే పెద్దలజాలితాలోఁ జేరినది. ఈ భక్తుని బ్రత్యక్షముగఁ జూచిన నేటిదినము మాశాసంద

సంధాయకము” అని చెప్పెను. వీరయ్యకు స్త్రీస్థితిగూలి
గెను. ఆతని హృదయ మానందసాగరమున నీరులాడ
సాగెను. వెంటనే మాతండు కూరుచుండి యిట్లునియెను.

“ఈమూఢుని, చామే పెద్దలలో, జేర్చితిరా ?
లోక నేనుముప్పడనే. పెద్దలకు పెద్దలగొప్పియే ప్రత్యేకము.
తమ నేను సెలవీయవలెను”

“చేరులో నేమున్నది ! ఊరులును బేరులు నై హిక
జవితవిడంబనములు. పెద్ద లూరిపెరులను లెక్క నేయరు.
లోకమందలి యూళ్ళన్నియు వారివే. పేరు లన్నియు
వారివే. అయిన నీపాడుకట్టె యున్నంతకాలము నీసంజ్ఞలు
తప్పవు. మేము జగన్నాథయోగుల ప్రధాన శిష్యులము.
అంతమాత్రముతో, దృష్టిఁబొందుడు”

“జగన్నాథయోగులు లోకగురువులు. వానిలన
నువదేశము పొందవలయునని కోరిక గలదు. ఈభక్తునకు
వారిదర్శనమే యంతవఱకుఁ గావేడు.”

“లోక మంతయు గాఢాంధకారపూరిత మైపోయినది.
పెద్దలందఱును దిక్కులేనివారై పోయినారు.”

“ఏమి ? వారిప్పు డెచ్చటనున్నారు ?”

“అద్వైతబ్రహ్మమున”

“హా ! రెండుమానములక్రిందట వారు కాళీనగరము
నకు విజయముచేసిరనివిన్నాను. మఱల వారనంగతి నేటి

శ్రీపాద కుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి వచనాలు

రఱకును దెలియలేదు. తుదకు నేను సారాశ్రయమిచ్చి పోయితిని.

“విచారము వలదు”

“అవును. ఆ సచ్చిదానందమూర్తికొరకు విచారమేమి? పెళ్లలో విచారమెక్కడిది? శను స్రయాణ మిహి డెక్కడకు?”

“రాజగోనికీ. అచ్చట నొక బ్రాహ్మణుడు రెండు శంపశ్వురములనుండి యుపదేశము చేయవలసినదని జగన్నాథుల యోగంబుల సాశ్రయించుచున్నాడు. తుదిశ్రమి ల్పవిజయము కావలేదు. యోగులు సిద్ధిసాధనమయ మున నీవిషయమే ప్రస్తావించినారు. నేను చెంతినున్నందు లకు వారాభారమును నాపై మోపినారు”

“అయిన నీభక్తుని భారముగూడ వహింపవలెను”

“యోగులు నేన్న పర్యావరణములు గోరినను మంత్ర సిద్ధి దయచేయరైరి. అవసానమయమున మలలఁ బ్రార్థింపఁగా లోకము నుద్ధరింపుమని యాజ్ఞాపించినారు. శరణాగతులను ద్రోసివేసినచో నేను కుంభీపాక సరకమునఁ గూలఁబడిపోదును”

“జగన్నాథ యోగులకు మీయెడలఁగల ప్రేమ మనంతము. వారు మిమ్ము విడిచి యుండఁజాలరు. శారీరిక బధకాయ ప్రవేశితక్షయకలదని విందుము. మీయందు వా

రాజేశ్వరియే యున్నది. కావున దేవరవాసే నాకుఁ గూడ నుపదేశము చేయవలెను.”

“నరవత్సరముఁకు ముప్పదియొక్కరికి మాత్రమే యుపదేశముచేయఁ మని గుర్వాజ్ఞ. వారు సిద్ధిపొందిన వారము దినములకు వారణాసీ నగరమున, దశాశ్వమేధ ముట్టమునందే యున్న నా డ్దురుపదేశము బొందిరి. నాలుగుదినముల క్రిందట నా మహాప్రహరమునఁ గోటి లింగ పుణ్యక్షేత్రమున నరవత్సర కుపదేశమైనది. ఇంకను బదుగురు ప్రార్థించిరి ; గాని రాజధానియందలి బ్రాహ్మణుని నిమిత్త మేరికినిఁ గాన్పించకుండ నక్కడనుండి బయలుదేటివచ్చితిమి. ఈయుపదేశముల కారణమున దొంగతనమానకుఁగూడఁ గొల్పుడవలసివచ్చినది.”

“అయినచో నాయున్దొంగల నన్నొకనిగూఁ జేర్చి కొనుగడు. నాకుపదేశముచేయఁకుండ మీరిక్కడనుండిఁ కదలినచో గురువు నానగలడు.”

అదివిని యోగి మందహాసము గావించి “భక్తుఁడగు ముందటి కాళ్లకు బండమువేయుటలోఁ బాలకుతురుఁడు?” అనియెను.

“చేఁజిక్కిన పెన్నిధి నెవరు వదలుకొందురు? నేఁడే యిప్పుడే యిక్కడనే నాకు మంత్రోపదేశము చేయవలెను.”

శ్రీపాద గుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవల

“బ్రహ్మనందము; గాని మామార్గము మిగులఁగతిన
నది. అందఱును దాని ననుసరింపలేరు.”

“నేనన్నిటిని; సంస్కరించును. అదియేమో సేవనీయ
లెను”

“యోగు బుగటవలె మేము పాదపూజ స్వీకరించుట
దు. ఉపదేశము గోసువారికిఁ దొలుత గురుదేవుని
కుడల నచ్చిదానందభావము గలుగవలెను. అబాల్య
బుగఁజేసిన మంచిచెడ్డ లన్నియు గురుదేవునకు నివేదింప
లెను. గురుపాదతీర్థము సేవించినచో వెనుకటిపాపము
న్నియు శమించును. మానలన నుపదేశముపొందునాగు
ంసాగమును విడువనక్కఱలేదు. మామూలు మార్గము
యందే సంసారమును నిర్వహించుకొనవచ్చును”

“నేనన్నియుఁ జేసెదను” అని వీరయ్య చిన్ననాట
పండియుఁ జేసిన పుణ్యపాపముల నన్నిటినిఁ జెప్పివే
సెను. “వరులకుఁ దెలివినచో నాతల యెగిరిపోవును.
నాకుఁ తెప్పక తీరదు” అని యుపోద్ఘాతము బ్రారం
భించి యాతఁడు “రెండుమానముల క్రిందట మాయూర
కొక కర్షకుఁ డొక శ్రీని బలవంతము చేసెను. దాని
మీఁదఁ బాలనల్లరి యయ్యెను. అల్లరిచేయుటచే దానినిఁ
జంపివేయవలయునని యాతఁడు తలంచెను. నూటయేబది
రూపాయ లిచ్చి యాతఁడు నానాయము గోగెను. ఇరు

పురమును గలిసి గానిని నిశీధమున వడవికిఁ గొనిపోయి
తిమి. అంత వగఁబూననేగాని తుదకాశఁడు దానినిఁ
జంపలేక పోయెను. జాలముచేసిన సపాయము వచ్చునని
నేనే యాపనినిఁ జేసితిని. ఇందు నినములక్రిందట రాను
వరమును గొల్లగొట్టిన భుజంగరాయఁడుగారి గూఢా
వలనఁ బులిబూరుతాజేదారుగారిభార్యను హరించుకొని
పోయిన నలుగరలో నేనొక డను. నేను పోటుగాం
డ్రలోఁ జేరియున్నాను. ఆమెను గొనిపోయి ఆశఁడు
నదుఁబాదాగ్రామములో నుంచెను. నుఱునాఁడు స్థానము
మార్చెదనని చెప్పెను; గాని మార్చెనో లేదో నాకుఁ
దెలియలేదు. ఇంతకంటె నే నెఱిగిచేసిన పాపములు
లేవు” అని చెప్పి యూరకుండెను.

పిదప యథావాగముగ యోగి యాతని కువ దేశము
చేసెను. నుఱు నాఱుమానముఁ కువచ్చి చూచెదననియు
సీయువదేశముల కారణమునఁ దఱిగిపోయిన శవస్సును
గోటిలింగపుణ్యక్షేత్రమున సమాధినిష్ఠుఁడనై పూర్తిచేసి
కొందుననియుఁ జెప్పి యోగి వెడలిపోయెను.

20

జామున్నర రాత్రియయ్యెను. పులిబూరు గ్రామవాసు
లెల్లరును నిద్రాముద్రితులైరి. ఊరంతయుఁ జాల గంభీర

శ్రీహరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సతతం

ముగ నుండెను. తాళదండ్రుఁ డప్పుడే నున్నమిగుచుట నలన జగముంతయు గాఢాంధకార బంధుగచుయ్యెను. ఇంత రాత్రియైనను తాణాశచ్చేరిలో గాజును, బ్రసాదగా యుండును. యువరాజును చురుకెక్కుచును గుఱిలించియు, రాక్షసులించుచును, నామెను వెళిశేచ్చుటకై పోయిని చానిని సజ్జించును నేనో చచ్చించుకొనిచుంజిని నీధి యరగుమీఁద భీమారెడ్డి మగదసాది విన్నానము గాపించుచుండెను. కచేరీచుట్టును బనుగును భటులు సాయుధులై నిలిచియుండిరి. ఇట్లే యూరంతయుఁ గొండలు భటులు గన్తు దిరుగుచుండిరి.

రెండుజానులరాత్రి యగునప్పటికి మఱియొక జట్టు వచ్చి తనకు విశ్రాంతి కలిగించునుగదాయని గ్రామరక్ష కులుచాల జాగ్రత్తగా గ్రామరక్షణము గావించుచుండిరి. వీధులన్నియు దీపములవలనఁ జాలఁ బ్రకాశమానములై యుండెను. ఈనమయమున నొక కర్షకుఁ డూరిలోఁ బ్రవేశించి యతివేగముగా నడువసాగెను. అంత నొక భటుఁ డానిని నచ్చట నాపి యింటవేసెను. అోడనే మఱి నలుగురైదుగురు భటులువచ్చి చుట్టుకొని “ఇంత రాత్రివేళ మీరీయూ గెందులకు వచ్చితిరి? మిమ్ముఁ బోని చ్చుటకు నూకు సెలవులేదు. మీరు తాణాశచ్చేరికి దయచేయవలె” నని చెప్పిరి. కర్షకుఁడు నుందహానము

నావింది “నేను నడవమీఁదఁ గాకినాడఁ పోవలెనని నచ్చుచున్నాను. నాప్రయాణమున కేల యాటంకము గలిగించెదను” అనియెను. భూమి లంగీకరింపఁజేయు నదిచేక శర్వకుఁడు తాజాకు బయలుదేఱెను.

భీమాశైలి పుత్రుని జూచి మీరెవరని యడిగెను. శర్వకుఁడు “నేను నిలిచియున్నట్లుగా గాఢావానిని జూడె వలెను. అతఁడు నావనరకంఠం పని యున్న” ననియెను. భీమాశైలి తన సత్వం జవాబు గాకపోవుటచేఁ గొంచె మసంతృప్తుఁడయ్యెను. ఇది యంతయు వినుచున్న రాజు ఆగంతకునిలోకిఁ గొనిరమ్మని భీమాశైలి కాజ్ఞాపించెను. ఈయఁజ్ఞ నెఱవేగఁబడెను. భీమాశైలి మఱల స్వస్థలము నకుఁ నడిచెను. శర్వకుని రాజు గుర్తించెను. అతఁడు రాధను వెదకఁబుకై పోయిన యుద్యోగి.

అతఁడెట్లు చెప్పెను ప్రభువులు చిత్తగింపవలయును. నేను పోయినదొకపని. చేకూనివచ్చినది మఱియొకపని. అందులకు దమ రాగ్రహపడవలదు. నాపనిమీఁద నేనుండఁగా నొకచో శత్రువులగుంపు కవఁబడెను. వారు ముప్పదిమందికి లోపుగ నుండును. అందఱును నొక పడిన మంచి గుఱ్ఱములున్నవి. వాని నన్నిటి నొకపాక యందుఁ గట్టివేసి, వారందఱు నొక సాకయందుఁ గాఢనిద్రం దవిలియున్నారు. జాహ్నుగాతి నేళవఱకు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

వా రక్కడనుందురు. పిదప బ్రహ్మకైనా దేలియ కుండఁ బోయెదరు. వెంటనే బయలుదేఱింపచో నాను మనకుఁ దీలు కాఁగలదు. ఇఁకూడ పునః కలసి మన పనియేగావున నాపనిచేసికొనకయే తిరిగి నచ్చితిని. వారున్న స్థలము రాయవరము, కొల్ల, నదుగూడదా, వెదురుపాకలకు నడుమనున్న విశాలారణ్యము”.

ఇదియంతయు విని వారు మిగుల నొనరించిరి. తోడనే రాజు భీమారెడ్డినిఁ బిలిచి నూర్గులురాత్రులను, ఏబండు కాగడామనుష్యులను నిమునములోఁ దయారు చేయవలయు” నని చెప్పెను. క్షణములో భీమారెడ్డి వారినిఁ దీసికొనివచ్చెను. రాజు వారి కందఱుకను యున రాజును సేవాధపతిఁ గావించి, భీమారెడ్డినిఁ దోడుగా నిచ్చి పంపివేసెను. రాజు పురుషుఁడు పురోగామియై వారినిఁ దీసికొనిపోయెను.

రెండుజాముల రాత్రి యగునప్పటికి యునరాజు దురంతకులను ముట్టడించెను. తోడనే కాగడా లేని దియు నొకమాటు వెలిగింపబడెను. ఆ ప్రశాశమువలన వనమంతయుఁ బట్టవగలై పోయెను. వాతానరణము వైలక్షణ్యము వహించెను. తీవ్రములగు నత్తేజఃకరణములు గాఢనుషుప్తిం దవిలియున్న దురంతకుల కన్నులు కుట్టెను. ఉలికిపడి వారందఱును లేచి కూర్చుండి

చూడఁగా నీతలు, బల్లెములు, కత్తులు, తుపాకులు దాల్చియున్న యసంఖ్య యోధులు తమ్ము ముట్టుడించి యుండుట వారికి దెలియనచ్చెను. రాజభటు లందఱును ఒదచాసులే యొందుండిరి. అట్టి సంగతుల గుండెలు బేజాగ్గిపోయెను; గాని యంతలో దైర్యము తెచ్చుకొని వారి నాఁడుకుండ “చూడవలెను కత్తులుతీయు” డని యాజ్ఞాపించెను. గాని వారావల కేయక పూర్వమే రాజభటులు వాండ్రను బట్టికొనిరి. రక్త పాతము లేకయే యప్పటికి దురంతకులు బుద్ధులైపోయిరి.

యువరాజు వారి సందఱ నొక్క జనపనారసగ్గము నకు వసునగాఁ గట్టించెను. భీమారెడ్డి కొందఱుభటులను దీసికొనిపోయి దురంతకుల గుఱ్ఱములను బట్టితెచ్చెను. యుక్తి సమయమున వారు పులిబూరు చేరికొనిరి. రాజు సయమున, భయమున, శిక్షణమున ననేకనిధముల సుడి గించెను. గాని దురంతకులలో నొక్కఁడును దమ మూలబలవృత్తాంతమును చెప్పడయ్యెను. రాజు తెల్ల వాతినపిదప దురంతకులను గొనిపోయి రాజధానిలోఁ గైదుచేయునట్లు జ్ఞాపించి గుఱ్ఱములను బులిబూరు రాతులకు బహుమానముచేసెను.

21

కొండుగడియల ప్రాదేశికులు. సదురుబాదాయందలి కన్నకు లో ననేకులు నాలుగువీధులకు సదుమునున్న గచ్చ

సావధానముగా గూర్చుచుండి చుట్టలు గాల్చుకొనుచు సావధానముగా లోకాభిరామానామము ప్రారంభించిరి. కొందఱు సమీపమున నేయరంగుమీఁదనో కూర్చుండి నంత ధావనము చేసికొనుచుండిరి. రచ్చసావడిలో నందఱు సంగ్రహమున నూరిపెద్దకాఁచు కూర్చుండి వాదనకును వీరిదెసకును గన్నులు తేలవేయుచుఁ తన గౌరవము నతి జాగ్రత్తతో రక్షించుకొనుచుండెను. అతని పెద్దకాఁచు వనము నెత్తిమీఁద పెద్దపాగావలనను ఒంటిచేతి అడుగు మురుగువలనను, జిల్లలమొలత్రాడు వలనను నుండినడియ ముల వలనను దూరమునకుఁగూడ బ్రకాశ మగుచుండెను. అందఱునుగూడఁ బాలములలో నంచరించునప్పటి యలవాటుచొప్పునఁ గట్టుపంచెలను దొడలమీఁదికిఁ దీసి కొనియే కూర్చుండియుండిరి. పెద్దకాఁచు పంచెమాత్రము మోకాళ్లు దిగియుండెను. అందలి నవన్నల యెల్లర యెదుటను గాల్యములను దీర్చికొనుటకుఁ దెచ్చికొనిన యిత్తడిచెలఁబు లుండెను. పెద్దకాఁచుకటాక్షులు వ్రుచ్చుచు కొని యొక చాకలియు, మంగలియు, నెదుటఁ గూర్చుచుండి నోళ్లు తేజఃకొని తలలూఁపుచు లోకాభిరామానామము వినుచుండిరి. దూరమున నొక మాదిగనాఁడు మోఁకాటికట్టనానుకొని పెద్దకాఁచుచూపులు తనదెసకుఁ బ్రసరింపనపుడు చుట్టకాల్చుకొనుచు నిలిచియుండెను.

నడువనడుమ వాడుగూడ నోటిరెండు మాట లాడు చుండెను.

ఇట్లుండఁగా నొక భిక్షుకుఁడు ననుదెంచి పెద్దకాపు నకు మ్రొక్కి “ నేను కొమ్మదాసరిని. సెలవీయవలయు ” నని ప్రార్థించెను. అదివిని పెద్దకాపు నమ్మిఁబంజు నని గర్భపడు మంగలి మాధవుడు వానినిఁ జూరఁచురఁజూచుచు “ పెద్దకాపుగా రేదియో మాట్లాడుచున్నాఁడు ఇప్పుడు. గోలచేయుటకు పీలులే ” నని గద్దించి పలికెను; గాని వానిభూతము బాగుగనుండుటవలనఁ బెద్దకాపు నోటి లోని చుట్టదీసి శుష్పగుష్పనఁ బొగవిడిచి తలయూపుచు “ వద్దనకు, వద్దనకు. కొమ్మదాసరి విచిత్రములుచూచి చాలదిఁగములైన ” నని దాసరికి సెలవిచ్చెను. అప్పుడు చాకలి యల్లాయ మంగలి మాధవునిఁ జూరఁచురఁజూచుచు “ బ్రతిదానికి నడ్డువచ్చెదవు. కాపుగారి నరదా నీకేమి తెలియును? కానిమ్ము కొమ్మదాసరి కానిమ్ము; నీశక్తి యేమో బాగుగాఁ జూపు ” మని తాను గూడ సెల విచ్చెను. ఆమాటలు విని యూరఁకుండుటకు మాధవుఁ డంత చేతఁగానివాఁడు గాఁడు. వెంటనేవాఁడు యాక్షేప ణుడై “ యెల్లపుడు వారిపాదములార్రయించిఁకొనియుండు వాఁడను. కాపుగారి నరదా నాకెఱుకా నీకెఱుకా? ఇక నోరెత్తుకు ” మని చివాలున మొగము త్రిప్పుకొనియెను.

యల్లాయగూడ మాధవునంత పొరుషశాసితం. వాడు మఱిత కోసదృష్టి బటచూడు “కాపుగారి సదా నా కెఱుకయో నీ కెఱుకయో తెలియుచునే యున్నది చెల్లని మాటలేల చెప్పెద వూచుకుండు” మని గొప్ప కార్యము చేసినవానివలె సగర్వముగఁ బెద్దకాపు దేనకుఁ జూచెను.

అంతవఱకును మఱల మాట్లాడుటకుఁ గాపున కవ కాళము చిక్కలేదు. తోడనే యాతఁడు వాండ్ర కలహ మును నివారించి నిచ్చిన తీసికొనివచ్చి దాసరి కిమ్మని చాకలి కాజ్ఞాపించెను. విషయగర్వముతోఁ జాకలి నిచ్చిన కొఱకు వెడలెను. ఈనందర్భమున నెట్లో వీలుచేసికొని పెద్దమాదిగ “పెద్దకాపుగారు బిచ్చగాండ్ర నెప్పుడును బొమ్మన” రని పెద్దకాపు గౌరవము నిలిపెను. అప్పుడు పెద్దకావందఱదేనకుఁ జూచి “శౌనయ్యా! బిచ్చగాండ్ర నేల పొమ్మనవలెను? ఇమ్ము బోపింపుడని వాండ్ర బిక్కనినే బాధింపరు గుప్పడు గింజుకుఁ గొంగుచావు వాండ్రవలని మనకేమి బాధ కలుగును?” అని తన యౌదార్యము సంతను బ్రకటపఱచెను. “చిత్తము మహా ప్రభూ! ఆశ్రితలోక దేవేంద్రా! ఏలినవాని సంస్థానము వేయేండ్లు వర్ణిలవలయు” నని భిక్షుకుఁ డాశీర్వదించెను.

ఇంతలోఁ జాకలి యల్లాయ నిచ్చినతెచ్చి రాని

చెట్టునకు వేసెను. తోడనే దానరి, మీఁదియుత్తరీయ
మును జెట్టుక్రిందఁ బడిచి యెగిరిపోకుండునట్లు నాలుగు
చెఱఁగులమీఁదను జిన్ని చిన్ని రాళ్ళుంచెను. అప్పుడు
పెద్దకాఁపు, ప్రక్కనున్న కర్షకునిచేత నొకకాని బదులు
తీసికొని చాకలిచేత దానరి యుత్తరీయమున వేయిం
చెను. అందుల కెంతో విషయముతో దానరి పెద్దకాఁపు
నకు మ్రొక్కి “చాకలాయన చేయి చల్లనిది. మంగ
లాయన చేయి చలిమిడిముద్దగావించు”నని పలుకుచుఁ
జెట్టక్కబోయెను. అదివిని మిగుల రోషముతో మం
గలి యటనుండి తొలఁగిపోయెను. “కోపమెందులకు
రారా” యని కాఁపు పిలిచెను; గాని వాడు “మీరు
దగ్గఱనుండియే పరాభవము చేయించుచున్నా” రని రున
రునలాడుచు వెడలిపోయెను. కొమ్మదానరి మంగలి కోప
మునకు నవ్వుకొనుచుఁ జెట్టక్కపోయెను.

ఆరావిచెట్టు మహాన్నతమగుటచేఁ జివరకొమ్మకుఁ
బోవువారికి గ్రామమంతయుఁ జక్కఁగ గాన్పించును.
అగుటచే స్త్రీలకు మాసభాగమును ప్రసంగ మేమైనఁ
దటస్థింప వచ్చునని యెన్న దినములకుఁ బూర్వము
దానిమీఁదికి నెవరు నెక్కఁగూడదని పెద్దకాఁపు ముదల
చేసెను; గాని కొమ్మదానరులకుమాత్ర ముముదల
యభ్యంతరములేదు. నాడు స్త్రీలందఱును జగత్తిగ

నుండవలసినదియే గాని పెద్దకాపు బాధ్యత యేమియు లేదు. అతని యిల్లు ఆసమీపమున లేకపోవుటచే నిట్టి తీర్మానము చేసెనని కొంచు అనుకొందురు. అయిన నాతనియెదుట నెవరును మాట్లాడలేరు.

కొమ్మదాసరి చిట్టచినటకుఁ బోయి గొప్పపూజు నలుదెసలు చూచి కంతము నవరించుకొనియెను. ఆధ్వని నవ్వడినిఁబట్టి రచ్చసానడి మీఁదివా రెల్లరును వాని వర్ణనమును వినుటకాత్రవడపాగిరి. ఈనందర్భమునఁజాకలి యల్లాయ పాగా క్రిందఁబడిపోకుండున స్థానచేతఁ బట్టు కొని కండ్లు చికిలించి “పాట బాగా పాడవలెను. కాపు గారి కానందము గలుగవలె”నని చెప్పెను. కొమ్మదాసరి యిది వినుపించుకొనకయే వర్ణనము ప్రారంభించెను.

ఒక కాపుననిత, క్రొత్తగాఁ గాపురమునకు వచ్చిన ముద్దరాలు, అత్తగా రూరిలో లేకపోవుటచే మందస్మితాందితవదనుడగు భర్తకు లజ్జామిళితపగు దరహానముతో దొడ్డిమరఁగుమీఁద భోజనముపెట్టి కొంచెము చాటున నిలిచి ముసిముసివృత్తులు నవ్వుకొనుచుండెను. కొమ్మదాసరి యామెస్థితి యంతయు వర్ణించి “అక్కా! బిచ్చము వేయు” మని యాచించెను. మఱియొక యింట నొకపడుచు, భర్తకు మంగలి తలయంటుచుండఁగా వేడినీళ్లు బిందెలోనికిఁ దోడుచుండెను. దాసరి

కూమెనుగూడ వర్ణించెను. మఱియొక యింట నిరువురు తరుణు లొకరిదెవ కొకరు కూరుచుండి వింతపడుచు ముచ్చటలాడుకొనుచుండిరి. ఇకనొకచో నొకస్త్రీ తాను క్రొత్తగఁ జేయించుకొనిన కడియముల నింకొక తెకుఁ జూపుచుండెను. మఱియొక రమణి బిడ్డనికి బాలిచ్చుచు భర్తతో నల్లాపము లాడుచుండెను. ఒకవారకాంత వెడలి పోవుచున్న విటునిఁ జాల మర్యాదచేసి సాగనంపుచుండెను. ఒక జవరాలు భర్తసై రునరునలాడుచుండెను. ఇంకొక మదవతి ముసలిమగని జూచి మెటికలు విఱుచుచుండెను. ఒకయంగన మగని తొడపైఁ గూరుచుండి యాతని ముంగురులు నవరించుచుండెను. ఒకశూద్రస్త్రీ చేటలో నెగిరిపడుచున్న చేపలు తరుగుచుండెను. ఒక బ్రాహ్మణస్త్రీ రాయి వగిలిపోవునట్లు బట్ట లుతుకుచుండెను. ఒక కుసుమకోమలి భర్తయొడిలోఁ గూరుచుండి వికవిక నవ్వుచుండెను. ఒకవృద్ధస్త్రీ కొడుకునోఁ జెప్పి కోడలినిఁ గొట్టించుచుండెను. ఒక కోడల తల్లిగారినిఁ గనరికొట్టుచుండెను. కొమ్మదానరి వారి నందఱను నంబోధించి బిచ్చము పెట్టుడని కేకలువేసెను.

నడుమ వాఁడు నలుగెలఁకులఁ జూచి “కడియాల కామమ్మా, పడిపోవుచున్నాను. మురుగుల ముక్తిమ్మా, జారిపోవుచున్నాను. బాజిబండుల పార్వతమ్మా, చొర్లి

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

పోవుచున్నాను. జంటరవికల సావిత్రమ్మా, ఊటుకు చున్నాను. మేలిముసుగుల నీలమ్మా, దుముకు చున్నాను. చంద్రశంకల సరమ్మా, యెగురుచున్నాను. అడ్డబానల దొడ్డమ్మా, ముక్కుచితికినది. చిలుగజ్వెల చంద్రమ్మా, కాలువీటిగినది. ఉంగరాల బంగారమ్మా, చేతులువిరిగినది. కొప్పుగొలుసుల అప్పలమ్మా, తల చితికినది” యని యీ తీటునఁ బెద్దదండకము జదివెను.

కొన్నుదాసరి తొలుత శ్రీలనువర్గింపఁదొడఁగినపుడు రచ్చసావడిమీఁదివారు “వీడందఱు గుట్టును బైటఁబెట్టుచున్నాఁడు. ఎంత వింత” యని యబ్బురపడి దండకము ప్రారంభించిన వెంటనే శడుపులుబ్బు నవ్వలేకపోయిరి. వాని కండ్లఁబడినయిల్లాండ్రలో ననేకలును, నాని గొడవ వినినవారును, జేటలలో యథాశక్తిగ బియ్యము పోసి కొని బయలుదేటి రాఁదొడఁగిరి; గాని సావడిమీఁదఁ బెట్టెనది అందఱు నుండుటచే నెక్కువడి సిల్లవాండ్రచేఁ

■వఁజొచ్చిరి. కొందఱింటికిఁబోయి తెచ్చయు, దగ్గట వారివద్ద బతులుపుచ్చుకొనియు సావడిమీఁదివా రందఱు గూడ నొక్కొక్క కానిచొప్పున యల్లాయచే దాసరి శండునాలో వేయించిరి. నడుమనడుగు వాగు “దాసరి పుణ్యము పుచ్చినది. పదిదినములవఱకును వాడిఁకఁ గట్టివడ నక్కఱలేదు” అని యనుకొనిరి.

కొమ్మదాసరి వచ్చిన మఱలఁ బ్రారంభించెను. ఒక
కాంత మగని నెడనుచేతఁ గాంగిలించుకొని కుడిచేత
నాతని మీసాలు దువ్విదువ్వి తటాలున నొక చెంప
కాయ యిచ్చి దూరముగఁ దొలఁగిపోయెను. ఒక
యువకుఁడు వింతచేయుదము రమ్మని ముస్తరాలగు
తన భార్యను గాంగిటఁ జిక్కఁబట్టి దాసరినిఁ జూడు
చుని నిర్బంధింపసాగెను; దాసరిసంగతి యంతయుఁ
గనిపెట్టుచున్న యామోహనాంగి వాఁడు తన స్థితిని
వర్ణించునని సిగ్గుచేఁ బతి యాలింగనమునుండి తప్పించు
కొనఁ బ్రయత్నించు చుండెను. ఇది చూచి దాసరి
తటాలున నామెను వర్ణించివేసెను. తోడనే భర్త
కిలకిల నవ్వసాగెను. ఈకొంబతనమునకు భర్త కొక
లఘుచపేటిక బహుమతిచేసి యామె తొలఁగిపోయెను.
రెండుమూఁడు గడియలనుండి యొక్కతీరున నూరివారి
నందఱను వర్ణించుచుండుటచే రాధ ముచ్చటపడి కిటికీ
లోనుండి దాసరినిఁ జూచెను. దాసరి యామెను గూడ
బిచ్చము పెట్టుమనియెను. నూతనముగా ముండితల్లిర్ప
యైన యొక వితంతువు నెత్తిమీఁదిమునుఁగు సవరించు
కొని నవరించుకొని దొడ్డితలుపుచాటున నిలిచి తొంగి
చూచెను. దాసరి యామెనుగూడ విడిచి పెట్టఁడయ్యెను.
ఇరువురు తోడికోడండ్రు రుసరుసలాడుకొనుచు ధాన్యము

దంపుకొనుచుండిరి. “తొలుత నాకు విఘ్నేశ్వరపూజ చేయనిచో మీకలహము పెరిగిపోవు” నని చానరి యా ముద్దుగుమ్మలకుఁ బ్రశ్న చేప్పెను. ఇంకను గొంతతడ విట్లు పాటలు పాడిపాడి చానరి చెట్టుదిగివచ్చి, బియ్యము డబ్బులు సూటగట్టుకొని, పెద్దశాస్త్రుచెంత సెలవునై కొని వెడలిపోయెను. సావడిమీఁదివారు “నేఁడు మంచి వినినఁ గు జరిగిన” దని యానందించుచు నిండ్లకు నెడలి పోయిరి.

22

జాముప్రాదైక్కిను. బ్రాహ్మణుల యిండ్లయందు వంటలు ప్రారంభమయ్యెను. శూద్రులయిండ్ల భోజనములకుఁ బ్రారంభమయ్యెను. వైశ్యస్త్రీ లింకను వంటలమీఁదికి మనస్సును ద్రిప్పనేలేదు. ఊరిలోని పశువు లన్నియు మందలు మందలుగా మేతకొఱకుఁ బోలములకుఁ పోవ సాగెను. ఒకటిరెం డిండ్లయం దింకను బాలు పితుకు టయే గాలేదు. ఈనమయమున ఎదురుబాదాగ్రామమున నొకభిక్షుకుఁడు తన పాటకు శ్రుతిగాఁ దంబుర మీటు కొనుచు నింటింటికిఁ దిరుగుచుండెను.

కొంద టిది వేళగాదు పొమ్మనిరి. కొందఱు కనకు కొనిరి. కొందఱు వినుగుకొనిరి. కొందఱు జవాబు చెప్ప

చైరి. కొందఱు ధాన్యమైపోయినవనిరి. బియ్యమువేయుఁ
డనిన దంపింపవలయుననిరి. కొందఱు “మేము గుట్టుగాఁ
బడియున్నాము, బిచ్చమువేయుటకు శక్తియున్న వారము
కామునాయనా” యనిరి. గడునుఁదనముగల యమ్మ
లక్కలు కొందఱు చేతితో జేదనిరి. కొందఱు సోమ
రులు “కష్టపడి గూలిచేసికో నాదా” యని కనరుకొనిరి.
కొందఱు విధిఁబుసలు బిగించుకొనిరి. “ఈబిచ్చగాం
డ్రతో వేగిపోవుచున్నామమ్మా” యని కొందఱు నలు
గుకొనిరి. కొందఱు “తెల్లవారిపతరువాతఁ గుండెడు
ధాన్యమైపోయినవి. మాయింటి యజమానుని పాటు
కుండెడులో నగమే” యనిగొణుగుకొనిరి. దిక్కులేని
యొకమునలమ్మ “నాయనా! నాలుగిండ్లకును బోయి
రా. నేను వండి నీకింత పెట్టి నేనింత తినెద” ననియెను.
అత్యవసరముగాఁ బూరుగురు పోవఁదలఁచి కావడిమో
యుటకుఁ గూలివాఁడు దొరకక చిక్కుపడుచున్న యొక
బాటసారి “కావడి మోసెదవేని మామూలుకంటె
రెట్టింపుకూలి యిచ్చెద” ననియెను. దుకాణముమీఁదఁ
గూర్చున్న కోనుటి నాలుగు సెలఁగ బద్దలిచ్చి పొమ్మని
యెను. ఒకబ్రాహ్మణి “నేను మడిగట్టుకొన్నాను. నీకు
ముప్పివేయుట కెవరును లే” రనియెను. మఱియొక
బ్రాహ్మణి భోజనాలై పోయినవి, పొమ్మనియెను. వేతొక

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

బ్రాహ్మణి తన రెండేండ్ల గారాబుకొమార్త చిన్నదోసి
టితో బిచ్చమువేయించి “నాశనీ, నాకూనా, నేడెంత
పనిచేసితివమ్మా” యని యదేవనిగ బిడ్డను మున్నప్పెట్టు
కొనసాగెను. బిచ్చగాఁడు తుదకు పాటపాడుకొనుచు
రాధనిర్బంధింపబడియున్న పెన్నయింటికి వచ్చెను.

అయింట నిప్పుడు సోమమ్మయను వితంతు శ్రీ
యొక్క శి మాత్రమే యుండెను. ఆమెబంధువు లంద
ఱునుగతించిరి. ఆమె యేకపుత్రుఁడు భట్టాచార్యునంతటి
వాఁడుకావలెనని యేఁకినిఁ జప్పకుండఁ గాఢీనగరమునకుఁ
బాటిపోయెను. ఈయేకాంశవాసమునకుఁ దోడుగ నామె
దరిద్రురాలు. భర్త జూదగాఁడై భూవనతి యంతయు
నమ్మివేసెను. మిగిలినది యొక్క దిక్కులేని దినా
ణమువంటి యిల్లుమాత్రమే. భుజంగరాయని కామి
కొంచెము బండుగురాలు అగుటవలనను; విశేషించి
యెట్లయిన భుజంగరాయని నొక యింటివానిఁ జేయ
వలయునని విశ్వప్రయత్నములు చేయుచున్నదగుటను;
ఆతఁడే యామె కన్నము పెట్టుచుండెను. అగుటవలననే
యామె భుజంగరాయని యాజ్ఞ చొప్పున రనంతయైన
భీతిలేకుండ రాధాదేవినిఁ దనయింట దాఁచెను.

బిచ్చగాఁ డక్కడకువచ్చి యథాప్రకారముగఁబాటలు
పాడసాగెను; గాని సోమమ్మ చాలదూరమున నున్న

వంటయింట, వంట తొందరలో నుండుటవలన బిచ్చగాని
సాట లామెకు వినఁబడుటకును, బిచ్చముపెట్టియో,
పెట్టకయో వానిని బొమ్మనుటకును, ఆమె కవకాశము
చిక్కదయ్యెను. లోకములో బిచ్చగాండ్రవస్త నొక
గుణము కాన్పించుచున్నది: ఏయింటివారు జవాబు
చెప్పకుండురో నారికి విసుగుపుట్టింది, ఉన్నదనియో
లేదనియో యనిపించుకొనకుండ వాంఛ కదలిపోయి.
ఈ బిచ్చగాఁడుగూడ నట్లే చేయ నిశ్చయించుకొనియె.
వానిసాట యీతీరున నుండెను.

గీతము

ఒక్కదూఁకున నీ శతయోజనాన్ధి
దాఁటివచ్చి నినుంగంటిఁ దల్లి నేను ;
వనధి ననురుల తలపూవు బంతులెల్ల
మీఁటి నిన్నేలు రామభూమివిభుండు. ౪
అరసితి వియోగభేదోపహతిఁ గమలియు
మెఱయు నీమోము నీచెట్టుమీఁద నుండి;
కాంతు విఁక తేపి భర్తృ రక్షప్రవాహ
మగ్నఁపుకామినీముఖమండలములు. ౫
ధ్యానగమ్యుని మదినిఁ గ్రోధాగ్ని గాఁగఁ
బ్రజ్వలించుము సంతాపవహ్ని నీవు ;

శ్రీపాద శుభ్రహృద్యకాశ్రీ నవలలు

అమలకీలోచ్చలత్ప్రభ.యూగ్నిఁ జేసి
తల్లి ! ముట్టింతు నై రికాంతారనీమ. ౧౨
అనఃజమాశ్రనహాయుడై యడవులందుఁ
గ్రుమ్మగు విభుల డలుం చనుకొనకుమగ్గు ;
చేరి కూరాజు నకుటుంబనేవఁ జేయ
వెనకఁచున్నఁగు నిన్ను దిగ్విశేషు బెల్ల. ౧౩
ఎటుగఁజెప్పితి వేకాంతవృత్త మెల్ల
ఆననా నిచ్చితివి తలమానికంబు
దీచనలు చేసినావు వట్టి మనుచు
నింక సెలవిమ్మ రామభూమిఁగూఁ జేర ౨౦

అప్పటికిని మమ్మ రుసరుసలాడుకొనుచువచ్చి తలుపు
తెరిచి రూక్షక్షణయై “నీకింత పొగరా? ఎంతనేపటికినిఁ
బలుకకుండుటఁ జూచియైన లోపల నేమిపనిలోనున్నారో
యనుకొనవలదా? పో. ఈసమయమున నీకేబ్రాహ్మణుల--
యింట బిచ్చము దొరకు” నని కననుకొని తటాలునఁ
దలుపుమూసికొని పోయెను. “మంచితల్లివి. ప్రాద్దున
లేచి నీ మొగముచూచిన రాచలచినదిగూడ వెనుదిరిగి
పోవును” అని వలుకుచుఁబిచ్చగాఁడు గుమ్మముదిగెను.

బిచ్చగాఁ డీయింటికి వచ్చువప్పటి కొని కర్షకుఁడు
భోజనముచేసివచ్చి యెదుటి యింటియరఁగు మీఁదఁ

సూర్యుండి, పాట పూర్తిగా వినదలచి “రాత్రివచ్చి పాడెదవేని ఒక నూపాయి యిచ్చెను” ననియెను. బిచ్చగాఁ దానందముతో నంగీకరించెను. తోడనే కష్టమును వాఁకొక బేడడబ్బులు బాగానాగా నిచ్చి నీపేజీ నులియెను. తన కేరస నామిగాఁడని చెప్పి బిచ్చగాఁడు వెడలిపోయెను.

23

నాఁడు జామున్నర ప్రొద్దెక్కినతరువాతఁ బ్రసాద రాయఁడు తాణాశివేరీనుండి భోజనమునకై యింటికిఁ బోయెను. తాజపురుషునకు భోజనమైన పిమ్మట మఱల రాధాస్థానమున కరుగుటకై రాజాజ్ఞ యయ్యెను; గాని అతని వలనఁ బ్రయోజనము నగునని రాజున కెంత మాత్రమును సచ్చుకఁగ లేదు.

పిదపఁ గొంతనేపటికి నదురుబాదాలో బిచ్చమెత్తు కొను భిక్షుకుఁడు యథాపూర్వముగఁ బాటలుబాడు కొనుచుఁ బాటలుబాడుతాణాశివేరీని సమీపించెను. రాజు పురుషులు నాసిని నూరించిరి; గాని వాండ్లను లెక్క నేయక బిచ్చగాఁడు అరఁగెక్కెను. వాని మోటుతనము నకు మిగులఁ గోపించి భీమారెడ్డి క్రిందికి గెంటివేయఁ జూచెను; గాని వానిత్రోవునకుఁ దానే వెనుకఁ దూలి

శ్రీపాద ముద్రామృతాశ్రీ సహజం

పోయెను. తోడనే బిచ్చగాఁడు లోనికిఁ బోయి రాజు
నెదుట నిలువఁబడి పాట మొదలుపెట్టెను.

గీ త ము

అరసివచ్చితి నై దేహి నన్దిదాఁటి
లంకఁ నల్పంకలందు నిశ్చంకఁ జొచ్చి;
బ్రతుకు ఘటియింతుననుచు నోరామ, నిన్ను
సమ్మగ్గొనియున్న దగ్గిగుండమ్ము నడుమ. ర
ఘనసతీత్వశిటి శ్రంగములనలన
సీత సడయాడుఁ ద్వద్గతిజీవయయ్యు;
తీసికొనిరమ్ము ప్రాణప్రతిష్ఠ నేసి
యమునిలెక్క కు రివువీరు నప్పగించి. ౮
అహితరక్తార్ధ) నిజచరణాంకణముల
లీలబథమెల్ల రంగవల్లికలు దీర;
నరిగి, రాక్షసి బిడ్డ మాయనుఁగుఁదల్లి.
నై రియిల్లాలి నోదార్ప వాంఛనేయు. ౧౨

తొలుత రాజు బిచ్చగాని సాహసమునకుఁ గోప
పడియెను. పిదప నాశ్చర్యపడెను. పాటవిని సంశయ
ముతో లేచినిలచి “కుమారస్వామి” యనియెను. తోడనే
బిచ్చగాఁడు చేతులుజోడించుకొని “చిత్తము మహా

ప్రభూ” యని పలికి మఱలఁ బాడఁదొడఁగెను. ఇంతలో యువరాజు వచ్చెను. బిచ్చగాఁడు కుమారహస్తీపతి దెసఁ జూచుచుఁ బాడసాగెను. యువరాజుగూడ నన్ని భావములకు లోనై తుదకు “కుమారస్వామీ” యని సిలిచెను. బిచ్చగాఁడు మఱల “చిత్తము మహాప్రభూ” యని పలికి పాట నాగింపఁజొచ్చెను. ఇదియంతయు విసి యంతలో నచ్చటకు రావఁ నచ్చెను. వెంటనే భిక్షుకుఁడు పాటముగించి “తల్లీ! బిచ్చమువేయు” మని జోలి సాచెను. ఇదిచూచి రాణి తెల్లబోయెను. అదిగ్రహించి రాజు రాణి నారసి “దేవీ! గుర్తు తెలియలేదా? మన కుమారస్వామి” యనియెను. రాణి పరమాశ్చర్యచకితయై “కుమారస్వామీ! ఈవేష మేల?” యని ముక్కు మీఁద వ్రేలిడుకొనియెను. అప్పుడు రాజు తడయఁ జాలక కుమారస్వామినిఁ గౌగిలించుకొని సంగతి యంతయుఁ జెప్పుమని యడిగెను. ఇదంతయుఁ జూచు చున్న భీమారెడ్డి తటాలున వచ్చి భిక్షుకుని—కుమార స్వామి చేతులు పట్టుకొని “నాసాహసము మన్నింప వలయు” నని వేడుకొనియెను. ఇట్లువచారములన్నియు ముగిసినపిదపఁ కుమారస్వామి తాను బయలుదేరినది మొదలుకొని యీక్షణము వఱకును జరిగిన సమస్తవిషయములును—అనఁగా వేదాంతివేషము, వాహకుని

నంచించుట, కొమ్మగానగి నేషము, రాధా దేవినిఁజూచుట, బిచ్చగాని నేషము, రాధకు సుకేతము వేయఁబుట మున్నగునవి అన్నియుఁ జెప్పెను. తోడనే రాజు, ఇంత మాయ వన్ని నందులకును, ముఖ్యముగా రాధాదేవినిఁ జూచివచ్చినందులకును మనఃపందముతో మిత్రుల గుమారస్వామినిఁ గొంగిలించుకొని “బాబూ! మాప్రాణములు నిల్పితి” వని యభినందించెను. యువరాజుగూడ నెట్లీ చేసెను. రాజు మిగుల నానందించెను. అప్పుడు రాజు కుమారస్వామినిఁజూచి “యిది నీనేషమేల? మంగళవేషము ధరింపరాదా?” యనియెను. యువరాజుగూడ నట్లే చెప్పెను; గాని కుమారస్వామి యుజ్జలిబద్ధుడై “ప్రభువులు చిత్తగింపవలెను. తాణేదారుగారి యింటఁ గొందము వినోదము చేయుటకు సెలవీయవలెను” అని ప్రార్థించెను. తోడనే రాజు “బాబూ కుమారస్వామి కభ్యంతరము చెప్పవలదు. ఆతఁడు నీతను జూచివచ్చిన నూరుతి. మధువనమున నానని యుచ్చించిచ్చినట్లు సంచరింపనిండు” అని చెప్పెను. అందులకుఁ గుమారస్వామి నవ్వుకొనియెను. రాజు బాగుగనున్నదనియెను. యువరాజు “ఈవార్త మనవారికిఁ జెప్పివచ్చెద” నని బయలుదేఱెను. నేనునువచ్చెదనని రాజు బయలుదేఱెను. “ఇది నేనేనా యాయానంద మనుభవించనిదాన” నని రాజు

కాడ బయలుదేరెను. అందఱును జూచి కుమారస్వామి నయముతో “నాప్రార్థనముఁ బాలింపవలెను. నన్ను యందుగఁ బోనిండు. తరువాతనైన మీరువచ్చి నారహ్యమును బట్టబయలు నేయవల” నని బతిమాలు కొని యెను. అందఱును వల్లెయనిరి. చూచుచుండఁగ నే కుమారస్వామి గుమ్మముదిగి మాయమయ్యెను. పిదపఁ బందఱు పరిచారికలును, భీమారెడ్డియు ముందు నడువ రాజకుటుంబము బయలుదేరెను.

కుమారస్వామి మాధవశర్మయింటికిఁ బోవునప్పటికి యిదిలో నెవరునులేరు; గాని వీధితలుపులు మాత్రము తెఱువఁబడియుండెను. అప్పుడేదో వసమీఁద రుక్మిణి కుంగణమునకు వచ్చెను. తోడనే కుమారస్వామి తటాకున నంగణము బ్రవేశించి పాటబ్రారంభించెను. నాని హాసము జూచి రుక్మిణి తొలుత భీతయై, వివర్ణయై, కుదకు ధైర్యము తెచ్చుకొని లోపలకు వచ్చెదవా యని యడుమసాగెను. రుక్మిణి గదిమినకొలఁగిని కుమారస్వామి పాట మఱింత బిగ్గరగా బాడఁదొడఁగెను. రుక్మిణి యదంతలు విని జానకివచ్చెను. ఆమె యదలింపులుగూడ విని మాధవశర్మ గృహిణి వచ్చెను. ఆముగ్గర యదలింపులును విని యప్పుడే భుజించిన ప్రసాదరాయఁడు వచ్చెను. ఇతఁ డంగణమునఁ గాలుపెట్టు నప్పటికి రాజ కుటుంబము

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

వచ్చెను. అంగణమున వీధిలోనుండి రాజకుటుంబము ప్రవేశించుచుండఁగా లోపలనుండి మహేంద్రాదులు ప్రవేశించిరి. అందఱును రాజకుటుంబము రాకఁజూచి యాశ్చర్యచకితులైరి. ఇదంతయునిట్లు జరుగుచుండఁగాఁ గుమారస్వామి తనపాటను సాగించుచునే యుండెను. అందులకుఁ గోపపః ప్రసాదరాయఁడు బిచ్చగాని నవ్వలకు గెంటి వేయఁ బ్రయత్నించెను; గాని రాజు చేయిపట్టకొని యాపి “యింకను గుర్తు తెలియలేదా?” యనియెను. అందఱు నాశ్చర్యపడిరి. “అహః కుమారస్వామి” యని వెంటనే ప్రసాదరాయఁడు ఆతనినిఁగొంగిలించుకొనియెను. అంతలో రాణి “కుమారస్వామి రాధాదేవినిఁ జూచి వచ్చినాఁ” డని పలికెను. అందఱకు నిది యశరీరవాణి పలుకుగాఁ దోఁచెను. అందఱ భావగతియు క్షణకాలము రుద్రుడైపోయెను. అందఱు నేడువసాగిరి. ప్రసాదరాయఁడును, కుమారస్వామియు సంతకుముందే యేడువసాగిరి. వారికనులనుండి యశ్రులవారి జలజలప్రసహించుచుండెను.

రాధాదేవి కాన్పించెనను సంతోషవాగ్ద విసవచ్చి నపుడీవిచారమేల? ఇందేమియు నాశ్చర్యము లేదు. కాన్పించెనను మాటచెపులఁబడిన వెంటనే రాధ అయిపు లేకుండఁ బోయెనను మాట వ్యాదయమున మఱల నాటెను. ఇంక విచారమున కేమికోదవ? నముద్ర

మంతయు నీదికొనివచ్చి తీరముచేరి ఎరల నముద్రము
జూచునపుడు వివన్నుని హృదయమున నుప్పొంగుచుచు
సాగరమునెదుట నెదుటఁగాన్పించుసాగర మెంతటిది?

అందఱును గొంతతడ విక్లువగ ది. తుదకు రాజు
“ఇట్లు విచారించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఉన్న
వని యంతయు ముందేయున్నది. జాలము చేసిన నపా
యము రావచ్చును. కుమారస్వామికి ముందు భోజనము
పెట్టె” డని చెప్పెను? గాని “భుజించునంతదనుక నుండు
టకు వీలులేదు. నిలిచియుండఁగా నదురుబాదావెల్లి
రాధాదేవి నుద్ధరింపవలె” నని కుమారస్వామి చెప్పెను.
“ఇంకను భటులను సిద్ధము చేయవలసియున్నది. సీభోజన
మగునప్పటి కంతయు సిద్ధమగు” నని రాజుండులకుఁ
బ్రతిపేసము చెప్పెను. ఈసంవర్షమున సంఘమును
ముచ్చటపడుటచేఁ గుమారస్వామికి దన ప్రయాణ
వృత్తాంతమంతయు నూత్నముగఁ జెప్పక తప్పినదిగాదు.

ఇదియైపోయినతరువాతఁ గుమారస్వామి లోనికి
బయలుదేఱెను. ఆతనిని స్నానముచేయించి భుజింపఁ
జేయుటకు జానకీరక్తములు ముందుఁడచుచు “ఇదేమి
వింతమ్మా? బిచ్చగాఁడు లోనికి వచ్చుచున్నాఁడు” అని
వింత నభినయించిరి. “నూదియైవచ్చి దబ్బనమై తేలుట
యెఱుంగరా” యని కుమారస్వామి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

రాజాజ్ఞవలన భీమారెడ్డి నూర్గురు రాతులను, బుద్ధాక్షులు
భోయాల పల్లకిని సిద్ధముచేయించుటకుఁ బోయెను.
మాధవశర్మగృహిణి రాణిని లోనికిఁ గొనిపోయెను.

నెంకమ్మ వడ్డించుచుండఁగాఁ గుమారస్వామియు
జానకీరుక్మిణులు నొక్క మాటుగ భోజనము ప్రారంభిం-
చిరి. ఇట్లుండఁగా శచీదేవి వచ్చి “అన్నయ్యా! అక్క-
కాన్పించెనా” యని యడిగి యావురుమని యేడువ
సాగెను. జానకీరుక్మిణులకుఁగూడ మఱలఁ గన్నులసిరు
తిరిగెను. “తల్లీ, చూచివచ్చితి”నని చెప్పి కుమారస్వామి
గూడ మాట్లాడఁజాలక పోయెను.

24

క్షణములో భోజనముచేసి కుమారస్వామి యివ్వలకు
వచ్చెను. అంతవేగముగ నాతఁ డెప్పుడును భుజించి
యెఱుఁగఁడు. జానకీరుక్మిణులకుఁగూడ నొక భోజనము
రుచిపలేదు. యోధ వేష మలవతిచికొన తొంబూలు
నేవఁ జేయుచువచ్చిన కుమారస్వామినిజూచి వింతపడి
రాజు “కడుసార భోజన మైనదా?” యని యడిగెను.
“ఏక్షణమున రాధా దేవి యపహృతయైనదని తెలిసి
నదో యాక్షణముమొదలు మాకెవ్వరికిని భోజనము
రుచిపలేదు. కంటికినిద్రరాలేదు. అట్టిస్థితిలోనున్న నాకు

కిటికీయూచలమెనుకనున్న రాధమొగము రావి చెట్టు మీఁదనుండి చూచి నప్పుడే కడుపునిండిపోయినది. ఇక నీవదార్థములు భుజించుట కవకాశమేది” యని కమార స్వామి ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను.

ఇంతలో భీమాచెడ్డి సూర్యుడు రాతులను, చంద్రులు బోయాలతోడివల్లకిని గొనివచ్చెను. తోడనే రాజు బోయాలను జూచి “మీకును, రాతులకును సహచర్యము తటస్థింపదు. మీరు చేతనైనంత పోముగఁ బోయి నదురుబాదా చెఱువుగట్టుమీఁద నిలువుఁడు” అని యాజ్ఞాపించిచెప్పెను. రాజుట్లు చెప్పుచుండఁగా రుక్మిణి రాణితో నేమో మాట్లాడెను. తోడనే రాణి “వట్టివల్లకి పంపుటగాదు. రాధాదేవిని దీసికొని వచ్చుటకు రుక్మిణి వెళ్ళకనుచున్నది.” యని చెప్పెను. అందుల కెల్లరు నామోదించి బాంకనున్నదనిరి. రాజు “భర్త కనిపెట్టవచ్చెను భార్య తీసికొనివచ్చును. ఇందు వింతియేమున్న” దని నవ్వుచుఁ బలికెను. రుక్మిణి రాణి భుజముపైఁ దన శిరము నానుకొని “అక్కా! నే నెట్టి వేషమును వేయక యే మావదినను దీసికొనిరాఁగల” నని చెప్పి యూరకుండెను. అందుల కందఱును “మంచి గడుసుదనమే” యని నవ్విరి. భట్టాచార్యుఁడు స్వర్గారోహణము గావించినది మొదలుకొని—విశేషించి

శ్రీపాద ముక్తాశ్వాతాశ్రమీ నవలలు

రాధాపహరణమైనదిమొదలు నవ్వన నెట్టిదోయెలుగన
ప్రసాదరాయని ముఖముగూడ నీవత్సస్ఫుల్లమయ్యెను.
అప్పుడు కుమారస్వామి రాణిని జూచి “అమ్మా! విధాత
తాను పుకడయ్యు స్త్రీలకంట చాతుర్యము నీల
మటించెనో తెలియదు. కార్యసాధనమునందుకు ముందు
భవించు శ్రమ యంతయు స్త్రీలనోట వెడలు నొక్క
చిన్ని మాటవలన నైపులేకుండఁబోవు”ననియెను. “ఘోను
బాబూ నీవు నిజమే చెప్పితివోయి” యని రాణి పలుక
మఱు సందఱును నన్నిగి. అప్పుడు బానకి కన్నులు తిప్పు
కొనుచు రాణిజూచి “అక్కా! బిచ్చగానికిగూడఁ
జాతుర్యమును గూర్చినచో విధాత నాఁడే పేరులేకుండఁ
బోయియుండు” నని కుమారస్వామి దెసఁజూచి మంద
హాసము గావించెను. మఱల నందఱును నవ్వరి.
కుమారస్వామి పూర్తిగఁ బరాజితుడై యేమియు
మాట్లాడఁజాలక పోయెను.

అది గ్రహించి రాణితటాలున “అవును. ఈప్రస్తా
వనతోఁ గూర్చుండిన నెట్లు! తల్లీ! నీవునోయి పల్లకిలోఁ
గూరుచుండు” మని వెనుకనున్న రుక్మిణిని ముందునకుఁ
దీసెను. తోడనే రుక్మిణి పైటనవరించుకొని గజగమనయై
బయలుదేఱెను. కుమారస్వామి ముందుగ వీధిలో
నిశ్చింతి రుక్మిణి పల్లకిలోఁగూర్చుండుటకుఁ దగిన

యేర్పాట్లు గావించెను. భీమారెడ్డి పల్లకీతోవచ్చునట్లే బండ్రాల్వీకులను నియమించెను. రాజాజ్ఞవలన యువరాజును, మహేంద్రుడును క్షిణములోఁ బ్రయాణము సచ్చరి. ప్రసాదరాయఁడు కోరిక పూర్వమే రాజాతనింజూచి “గాబూ! నీవు పోవలసిన పనిలేదు. మన మిక్కడనే యుండము. రాధాదేవిని నీవచ్చటజూచుట మంచిదిగా” దని వారించెను. తోడనే పల్లకీ బయలుదేరెను. వెంటబయలుదేరిన యాల్వీకులకు మహేంద్రుడును, భీమారెడ్డియు నాయకులై ముందు వెనుకల నడువసాగిరి. కుమారస్వామియుఁ గుమార మహీపతియుఁ దక్కిన యాల్వీకులనుగొని ముందుపోయిరి. జానకి, రాణి, శచిమున్నగు స్త్రీలు లోనికిఁబోయిరి. ప్రసాదరాయఁడు సంక్షుభితహృదయుడై రాజాజ్ఞనుబడసి శయ్య నాశ్రయించెను. రాజు మాధవశర్మ నెంటరా, గాణాకుఁ బోయెను. రాధతండ్రి కుమారస్వామివెంట సత్సవారాధుడై వెడలెను.

ధావనవేగమునఁ గుమారస్వామి యాధిపత్యముక్రింద నడచిన రాత్రులు ముందు సమయగానా చేరుకొనిరి. ఉన్నట్లుండఁ : మిట్టసాధ్యహ్నము కుమారస్వామియు, యువరాజును గుట్టుపురాత్రులను వెంటఁబెట్టుకొనిపచ్చటఁ జూచి రచ్చనావిడిమిఁది కర్నకు లందఱును మిగులవింత.

వడిచి. అశ్వీకుమార తమ కెదుటనున్న పెద్దయింటిని చూపు
డిగిచుట చూచి వారు తెల్లవోయిరి. నాటిలోనొకడు
జోలు గుట్టుపట్టి నిద్రించుచున్న పెద్దకాగ్గునుబోసి యీ
నంగతి యంతయుఁ దెలిపెను. “అంతచే నూతనము
“యేమి కలగముచున్నదో” యని భయపడుచు నొకరికి
చేతి కిడుగుముచుగల తగిలించుకొని, శిరమునకుఁ బెద్ద
పాకా యులంఁదించుకొని. అంగరఖాగాత్రములు తగి
లింపఁగొనుచు గుండెలనియ. బరుగు పరుగునవచ్చి
సీధిలో నిలిచియున్న యువరాజునకును, కుమారస్వామి
కిని మొక్కెను. అప్పుడు కుమారస్వామి నూత్రేక్షణుండై.
“నీవు దురంతకుల శాశ్రయమిచ్చి రాజద్రోహము చేయు
చున్నావు. కొలఁదిదినములలో నీవు రాజనభలో విచార
రింపఁబడెన”నని పలికెను. అనివిని గజగజ వడఁకుచుఁ బెద్ద
కాగ్గు “నాతలకాయతీసివేయుఁడు మహాప్రభూ నాతాత
తండ్రులవచ్చునుండియు భయభక్తులతోనేను నివాణమును
గొలుచుచున్నాను. ఎప్పుడునురాజతిరస్కారముగాని, రాజ
ద్రోహముగాని చేసియెఱుంగను. దురంతకులను బట్టి
కొని యప్పగించి నివాణము వలన మర్యాద ఎడయ
వలయునని విశ్వప్రయత్నములు చేయుచున్నాను ప్రభూ,
ఈబంటునిషయమై మీరన్యథా తలంపవలదు” అని
మానని చేసికొని కుమారస్వామియొక్కయు, యువరాజు

యొక్కముఁ బదమున నుండెను. కుమారస్వామి తల
యూచి యూరకుండెను.

అంతకుముందే రాత్రున కొందఱు గుఱ్ఱములుదిగి
కుమారస్వామి గుఱ్ఱచోప్పున నాదివాణపుఁలుపులు
తెచ్చి బ్రద్దలుకొట్టసాగిరి. అది చూచి పెద్దకాపు “ఇదం
తియ నేమిభూ, ఈనొకరున కాళ్లొంపుడు ఏమి
చేయుమ నను యుములో వాధిచెద” నని వేడుకొనెను.
అందులకు, కుమారస్వామి మఱలదలయూచి “మీ
సదురుబాదావారియొక్కయు, నీయొక్కయు రాజభక్తిని
గన్నులార జూచెద వుండు” మని చెప్పి “తన్నుడు.
ఇంక నెంతనే” పని రాత్రులకు మఱల నాజ్ఞాపించెను.
పెద్దకాపుఁడు తటతట గొట్టుకొనసాగెను. అతఁడు
నేలతోఁ దనమర్యాద నాశనమైపోయెననియు, నెవరో
యేదో ద్రోహముచేసి తనమీదఁ దొర్లించి రనియు
నిక దన తల యోరిపోవు ననియుఁ దలంచి గడగడ
వడఁగిపోసాగెను.

నాలుగైదుసారులు తలుపులు తట్టునప్పటికి లోపల
నుండి “యెవరా యీటవశువులు? వచ్చుచుండఁగనే
తలుపులట్లు బ్రద్దలుకొట్టెదరేల?” యను నొక ధ్వని
వినవచ్చెను. అధ్వనివెంటనే తలుపులు తెఱువబడెను.
గుఱ్ఱమున కెదురుగా సోమమ్మ నిలిచియుండెను.

తోడనే కుమారస్వామి “వట్టుకొనుడు. అలంకిణిని బంధింపు” డని యటచి కట్టాలున గుట్టము దిగెను. కుమారస్వామిని భటులను జూచిన వెంటనే వెళ్ళిపోయిన సోనుమ్మ భటులు వట్టుకొనిన వెంటనే యనశయిపోయెను. తోడనే కుమారస్వామి పోయి బయలుదేరినాడు. యువ రాజుగూడ గుట్టముదిగి వెంట బయలుదేరినాడు. రాధ తండ్రియు లోనికరిగెను. చెంతనున్న యొక గాఢునలన సంగతి కొంతవఱకుఁ దెలిసికొని యడిలిపోవును వెను వెంటఁ బెద్దకాపుగూడ బయలుదేరినాడు.

అప్పటికప్పుడే మహేంద్రుని రక్షణముక్రింద బయలు దేరినవల్లకీ నచ్చిచేరుకొనియెను. వల్లకి క్రిందడింపఁబడిన వెంటనే మహేంద్రుని చేతి నవలంబము చేసికొని రుక్మిణి క్రిందికిదిగి లోపలకు బయలుదేరినాడు. కుమారస్వామి రాధయున్న గదివద్దకుఁ బోవునప్పటికిఁ దలుపులు మూయఁబడియుండెను; గాని తాళినవెంటనే వీడి పోయెను. అప్పటికివిచారభరమునఁ గడుపు చున్నట్లు నుట్టుకొని పోవుచుండుటచే గాఢాదివి ప్రపంచమెఱుంగక మంచముమీఁద గూగుచుండియుండెను; గాని కుమార స్వామినిఁ జూచినవెంటనే దిగ్గనలేచి గొల్లున నేడ్వఁ జొచ్చెను. కుమారస్వామి యామె నోదార్చి “తల్లీ, నీ కొఱకనేక ప్రయత్నములు చేసితిమి. కొమ్మదావరినై

నిన్ను జెట్టుమీద నుండి చూచితిని. భిక్షుకుడనై
 నీవు లక్ష్మితనైతివని సూచించితిని. ఇప్పుడు నిన్ను
 స్వస్థులము చేస్తుటకు వచ్చితిని” అనియెను. అప్పుడు
 రాధ కోంచెము విచారము మాని పైటచేసుకొని
 “నిన్నులుతుచుచుకొనుచు “అన్నా! నీవు నాకొరకు
 కొమ్మగానగినై చెట్టెక్కటయు నెఱుంగును. భిక్షు
 కుడనై పాటలుపాడుటయు నెఱుంగును” అని చెప్పు
 చుండఁగా బ్రక్కన నిలిచియున్న యువరాజెనుటకు
 వచ్చి “శరీ! ఇంక విచారించవలదు. దైవానుగ్రహము
 వలన సంతయు శుభముగ బరిణమించిన” దని పలికెను.
 ఇంతలో రాధతండ్రి లోనికివచ్చెను. పోడనే యామె
 తండ్రిపైఁబడి రోదనమునేయఁ గ్రారంభించెను. పదినిముస
 ములు తుడ్డియుఁగూతుకు వగచుటలోఁ గడచిపోయెను.
 అప్పు డసంగులు తడబడుచుండ మహేంద్రుని చేయూత
 కొనివచ్చిన దుక్కిణి తటాలున రాధను గొంగిలించుకొని
 “శరీ! బ్రతికియుంటివా?” యని దుఃఖంపఁజొచ్చెను.
 రాధకు నోట మాట రాలేదు. ఆమె గూడ నేడ్చుట
 ప్రారంభించెను.

ఇట్లొక పదినిముసములు గడచిపోయెను. అప్పుడు
 కుమారస్వామి “శరీ! ఇంక నేడ్చుట యెందులకు? నా
 యదృష్టమువలన నీవు లక్ష్మితనైతివి. వీధిలోఁ బల్లకి సిద్ధ

శ్రీరామ ముద్రాపాద్యం శ్రీ వచనం

ముగానున్నది. నీమీదనే ప్రాణములు పెట్టుకొనియున్న మాజాన ప్రాణదాతయగును. నిపుడొరికితనము నుక్కరిత వలన నిస్సహాయుడగును. నీరస భావముననే తీర మొక సహాయుడగును. అతని సహాయముననే శక్తి! పులిబూరు చెట్లెడనున్నది. అతని అంశము బిల్లిచేను. అక్కణిగూడ పట్టుకొన్నది. అతని నామ "నిస్సహాయుడగును" ప్రాణములు పట్టుకొని కాణి చెప్పకను" దనియు చెప్పెను. అప్పుడికిని గాధ మాట్లాడలేదు. అప్పుడామె తిండి ప్రసాదము జేయవచ్చును. "అమ్మా! ఇంకెందులకు జూచెదవు. పులిబూరుగో తీరమొక సహాయుగ మునలెనున్న"దని సలికెను. రాధకు బట్టరాని దుఃఖము వచ్చెను. అదే యామె వెక్కివెక్కి- యేడ్చుచు "తండ్రీ! నేను దురింకకులచే నపవృత్తనై పోయినది. కెందులకును అన్యగ్రామమునకు రులయింట ననవాయనై నుండితిని. నాయనా, నిజము చెప్పుము. నాసతీత్వము నీటగలుపఁబడినదియు, నే నుభయకులములకును గాళరాని నైతినియు, నధఃపతిత నై పోయితినినియు లోకముచెప్పుకొనుటచేగా? నేనికఁ బులిబూరు వచ్చి దేవీస్వరూపిణులగు జనకికి, రాణికి మాపిన్నిక నింకను దక్కిన పులిబూరురనుచేమ. పులకును నామొగ మెట్లు చూపఁగలను? అంతకంటె నివ్వడే నేను ప్రాణ.

“అను దొరంగుట లగ్గు నాగా?” యని పలికెను. ఈ మాటలెల్లనిగిన భూలములపై నాటెను. వారందఱును గూడ నేకనంతముగ “అను, అట్లు, అనులను. నీకా విచార మక్కఱలేదు. నీనతీర్పు మెప్పుకొని పరిశ్రమ పాఠమును. లోకమంతయు నిన్ను బూలించుచున్నది. నీతి దుష్టతల నీ రనన్త నిద్రలును పరిశ్రమ న్నాదు. సుందర ప్రాంతములుగూడ నీ నీతిత్వమున భంగము కలిగింపఁజాలరని యెల్లఱును సువభావమును నుంచు చున్నారు. శత్రువులుగూడ సిల్ల చెప్పుచున్నారు” అని యామె నూచిడించి. “పదినే, పిల్లనెవలదు. నీమాటలు విన్న నాచౌదయము బ్రద్దలై పొవుచున్నది. నీవు కటాక్షింపవేని మాగృహ మంతయు నాశమైపోవు” అని చెప్పుచు నక్కిణి యామె నొక విమోచనము. అనంతముగ విచారార్థమును దరింలేక రాధ యెట్లో రుక్మిణిభుజము నానుకొని పల్లకీలోనికి నచ్చి కూర్చుండెను.

పిదప నక్కిణి యెక్కిను. రుక్మిణి పల్లకీతలువులు మూయుచుండఁగా రాధ కుమారస్వామిని బిలిచి “అన్నా, ఈయింటనున్న సోమస్మాగాని ఒంధించుట మిఁకనివార్యమని నీ యిచ్చున్నది. అయిన నామె సగౌరవము చేయవలదని ప్రార్థించుచున్నాను. ఆమె నాకుఁ దల్లివలె సంరక్షణము చేసినది. ఆమెనుగూడఁ

శ్రీసాద మబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

బల్లకిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టి తీసికొనిరం ” యనిచెప్పెను. కుమారస్వామి పల్లకి నేర్పాటు చేయుంపునుని పెద్ద కాఁపు నకు నియమించెను. మఱివదినిగూఁసములలో రెండవ పల్లకి వచ్చెను. సోమమ్మ నందు గూర్చుండఁనియుండి కుమారస్వామి ప్రయాణము సాగించెను.

25

ఆశ్వికులువచ్చి దిక్కులేని దివాణమును ముట్టడించినప్పుడే యా కల్లోలమంతయు నదురుబాగా నలుమూలల నాబాలగోపాలముగఁ దెలిసిపోయెను; గాని దాసగుఱిచి యెవ్వరును బహిరంగముగఁ జెప్పుకొనుటకు సాహసింపఁ జాలరైరి. ఆశ్వికులు మఱలఁ జెరువుదాటిన వెంటనే యెల్లరకును వాక్సాస్వతంత్ర్యము కలిగెను. విదప, జరిగిన సంగతిని గుఱించి కొందఱు వింతపడిరి. కొందఱు తహ తహపడిరి. మఱికొందఱుగజగజలాడిరి. వేఱొకకొందఱు లికివడిరి. ఇంకొక కొందఱు వడవడవడఁగిరి. కొన్ని వీధులలోఁ బురుషులు, కొన్ని వీధులలో స్త్రీలు, నడుమ నడుమ యువకులు మొత్తముమీఁద నూహశక్తిగల వారెల్లరును జరిగిపోయినదానిని గుఱించి ప్రస్తావనలు ప్రారంభించిరి. స్త్రీలలో దీర్ఘములును ముగుషులలో నూతవదములును అంతకంతకుఁ బెరిగిపోసాగెను. కొంద

అనేక వేలభటులుగల రాజుగారి నే యిట్లు గికురించు చున్న భుజంగరాయనిఁ బ్రశంసింపఁజొచ్చిరి. కొందఱంత యూరిలో మూడవకంటి పాసికఁ దెలియకుండ నానుఱు పతివ్రతను దాచిన సోమమ్మ చాతుర్యమును గొని యాడఁగడఁగిరి. వెంటనే మఱికొందఱు “మొదటినుండియు సోమమ్మ కిట్టి దరిద్రపుగుణములే యున్నవి. కావుననే కాపురమునకు వచ్చినపుడు రాణి యనిపించుకొనిన యామె నేడు పెద్దమ్మ యైపోయిన” దని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి. మఱికొందఱు ముందునకువచ్చి “అవునుగాని; తాళేదారుగారి రాణి యువతిగదా? ఇంట మూడవ వారెవరును లేరుగదా? ఆమె సోమమ్మ నేల జయింపలేక పోయినదా? అధవా; వీధిలోని నలుపురకును వినఁబడు నట్లెల కేకలు పెట్టకపోయినది?” అని. ఈప్రశ్న పూర్తి కాక పూర్వమే దత్తోత్తర మైపోయెను “ఆమె మానవతి. ఆమె యేకారణమువలన నట్లు చేయలేదో మనకుఁ దెలియదు; గాని యామాత్రపు టాలోచన మామెకుఁ దోచియుండకపో” దని కొందఱు జవాబు చెప్పిరి. తుదకుఁ కొందఱు “సోమమ్మకుఁ గఠినశిక్ష తప్ప” దనిరి. “అట్లయిన నామెను తాళాకుఁ బల్లకీలో నేలకొనిపోయి” రని కొందఱు దానినిఁ బూర్వపక్షము చేసిరి. ఈవివాదము చాలఁ దీవ్రముగఁ జెరిగిపోయెను.

పిదప వారందఱుయోచనలు నమాంతః. గో బేర్గ
కాపు మీదకిఁ బోయెను. ఎప్పుడు నాతని గంగానీరం
చుకొని మొట్టమొదటఁ బకవననమ్మి యుండుటకే నో నువ్వు
ద్భాతము ముగించిరి. ఒక వృష్ణుడు చేతిలోని నట్టకాను
కొని నిలిచి “ఈపర్వాయము పెద్దకాఁపునకు శిక్షితవు”
దనియెను. అందులకు నహింపజాలన మెఱిగినవృష్ణుడు
ముందునకువచ్చి “అది యెప్పటికిని సంభవింపదు ఇందుఁ
పెద్దకాఁపుదోష మేమియులేదు. నిజముగా నిప్పును పెద్ద
కాఁపును శిక్షిం చుటకంటె నన్యాయమువేఱొకటియుండ”
దనియెను. వేఱొక వృష్ణుడు తటాలున సంభవించి
“మీరు పెద్దకాఁపును గుఱించిమాత్రమే గోలచేసెద గేర్గ
నేటితో నదురుబాదా నేలమట్టమగును. తనపక్షమున
కింతటి మోటమి సంభవించుటవలనను, పెద్దకాపు అనిన
మాటలవలనను, భుజంగ రాయఁడు మనయూరుగూడఁ
గొల్లొత్తొట్టక మానఁడు. మనము దురంశులలోఁ గలిగితి
మని సందేహించియు, గుంజికులుచేయు దుష్కృత్య
ముల కడ్డుపడుటకును, మనయూరుగూడ రెండుమూఁడు
వందల రాజభటులువచ్చి బగ్గంపాడు చేయకమానగా.
మొత్తముమీఁద నిప్పు డేకర్కము నెఱుంగనిమనఃపాపము
పండిన” దని యంగలార్చెను. దీనిమీఁద వాదోపవాద
ములు పెరిగిపోయెను. ఎవరికిఁ దోచినట్లు వారుచెప్పిరి.

ఒకరిమాట యొక్క కీ సార్థ్యలేదు. అంతయు ఒప్పునాయక ముగా నుండెను. అందఱు నేకముఖమునకుఁ గొసఁపఁగల పెద్దకాఁపు గుండెబెదుఁతుఁ బులిబూగునకుఁ బోయి యుండెను. ఇక వానిలో నెవరి ఘనతి నెన రగీక రింతురు ?

26

ఆశ్వికులు నదుఁబాదాపడిచిన రెండుగడియలకు మహా తాహపూరితములగు బోయీల యొంకారధ్వనులతోఁ బులిబూరు వ్రతిధ్వనించెను. గ్రామమానందలి కన్నలు గలవారెల్లరును వీధులలోనిండిపోయిరి. రక్షితయైవచ్చిన రాధాదేవినిఁ జూడవలెనని యెల్లరును మాచ్చటపడిరి; గాని పల్లకీతలుపులు మూఁచుఁబడియుండుటవలన నందఱకు నాశాభంగము గలిగెను. తుదకుఁ బల్లకినిఁజూచితేఱ బ్రాహ్మణులు మొదలుకొని నమస్తవర్ణులవాసినను ఆబాలగోపాలముగ “మాకన్నతల్లి మఱల మాయింటికి వచ్చినది. మాపాలిటి క్షీరసాగరకన్యక మఱల మాకు దర్శనమొనంగినది” యని యానంది బొప్పములువిడిచిరి. అందఱును గూడ వెనుకనున్న రెండవపల్లకీలోనివారెవరా? యని యనుకొనిరి; గాని యెవరికిని సందేహ నివృత్తి గాలేదు.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్యై నమః

పల్లకి గుమ్మములో దగినవెంటనే పక్కణి తలుపులు తెరిచి పసిబిడ్డలలా దస యెడిలో దలవంచుకొని పరుండియున్న రాధాదేవిని లేవదీసి కూర్చుండఁబెట్టెను. అప్పటికిప్పుడే రాణి, జానకి, శచి మున్నగుస్త్రీలు పల్లకి చెంతకువచ్చి సలిచిరి. రాధ కాలు క్రిందఁబెట్టిన వెంటనే జానకి యామెను గొంగిలింఱుకొనియెను. రాణిగూడఁ గొంగిలింఱుకొనియెను. తక్కినవారు చుట్టును మూఁగి “మాణి, వచ్చితివా?” యనియును “మామమ్మ, బ్రతికయుంటివా?” యనియును బ్రశ్నించును విచారముతో నామెను లోనికిఁ గొనిపోయిరి. అప్పుడు రాధ దీనాననయై “వదినే! ఈదురదృష్టవతికి జీవితేశ్వరుని పదపం దర్శన మగునా” యని రాణిని వేడుకొనియెను. వెంటనే రాణి “రాతల్లీ, రా, తమ్ముడు నీనిమిత్తము తపస్సు చేయుచున్నాడు. వచ్చియాతని ననుగ్రహింపు” మని చేయిపట్టుకొని లోపలకుఁ దీసికొనిపోయెను. జానక గుక్కణి మున్నగువా రొకటి రెండడుగులు వెంటనంటిరి; గాని మఱల సంతలో నేకారణమువలననో తటాలున వెనుకకు మఱలిరి.

విచారభరమున వివశుడై ప్రసాదరాయఁ డన్య మెఱుంగక శయ్యమీఁద బోరగిలబరుండి యుండెను. అక్కారణమున నాతనికి రాధాగమనము తెలియలేదు.

అట్టిసితిలోనున్న యాతనిం గాంచి రాధ మిగుల దైవ్యముతో “వదినే! నిద్దురగాఁబోలును. ప్రాణేశ్వరుఁడు నాతో నిఁది మాట్లాడునా?” యని రాణితో ననియెను. రాణి త్రిత్యుత్తరము చెప్పుచుండఁగా బ్రసాదరాయఁడు ప్రబోధితుఁడై శిరమెత్తి చూచెను. ఆతనికనులలోఁబొంగి వచ్చుచున్న బాష్పజలమునకు వెనుక నాత్రము తొణకులాడుచుండెను. అదిగనిపిట్టి రాణి తటాలున నివ్వలకు వచ్చెను. నిరవలంబయై గాధ భూమిపై గూలఁబడెను; గాని యంతలో నామె నాధుని భుజపంజరమునఁ జిక్కుకొనియెను. ఆభార్యాభర్త లిరువురు నతిదీనముగ వగవసాగిరి. కన్నీటిప్రవాహమున కడ్డులేదయ్యెను. “నాప్రాణమా, వచ్చితివా? నేను దౌర్భాగ్యోపహతుఁడను. ఇఁక నీజన్మమున నీదిర్భవము గలుగదని తలంచితిని. ప్రియా, నిన్ను రక్షింపజాలకపోయితిని. నిన్నోరుఁ డపహరించుకొనిపోఁగా నింకను మేనఁ బ్రాణములు దాల్చియుంటిని. నన్ను మన్నింతువా? ఈమాసహీనుని దఱిఁజేరనిత్తువా?” యని పలుకుచు నాతఁ డామెను ముద్దులవూలతోఁబూజించెను. రాధకు విచార మధికమయ్యెను. కొంతవఱ క్కామె మాట్లాడఁ జాలకపోయెను. కనులుమూఁతపడెను. మఱలఁ జూచునప్పటికిఁ దానుమంచముపైఁ బరుండియుండుటయుఁ, బ్రసాదరాయఁడు క్రిందనిలిచి తత్తరముతోఁ దనదేనఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నవలలు

జూచుచుండుటయు నామె తెలిసికొనెను. అప్పుడే నే నెట్లా
 లునఁ గ్రిందికిదిగి భర్తృచరిణముల నంటి “సన్ను బర
 పురుషుఁ డెత్తుకొనిపోయెను. రెండుదినములు వానినిర్బం
 ధనమున నుంటిని. నాస్థితి భగవంతున కెఱుక. లోకసింద
 లకుఁ బాటైతిని. ప్రభూ! ఈదాసకీ మీహృదయమున
 స్థలమున్నదా? మఱుల సీమరిచారక యంగీకృత యగునా?
 నేను కర్మశవ్యాసయ గాకున్న దుగింఁకులు నన్నిట్లు
 దాటించినపుడే గతప్రాణ నై యుందును. ఇంశీమైనను
 నాహృదయ మింకను మీపద సేవను గాంక్షించుచున్నది.
 ఈదుండగిము సహింపఁబడునా?” యని నామె నీనాతి
 దీనముగఁ బ్రార్థింపసాగెను. అదిచూడలేక ప్రసాద
 రాయఁ డామె నాదరముతో లేవనెత్తిగ్రుచ్చి కౌగిలించు
 కొని “దేవీ! నీకు మానభంగము చేయఁగలవాఁ డెవఁడు?
 నీయెడల నెనుమాన పడితి నేని తిని నామె నాశిరస్సు వ్రక్క
 లై పోవును. నీసతీశ్చమే నాజీవనార్థము. నా సర్వస్వ
 మును నీకనుఁగొలఁకులఁ దొణకలాడుచున్నది. ప్రియా!
 నాఁజ్ఞను బోఁగొట్టుటకును, నావిచారముచువుటకును
 నీవిట్లనుచున్నావు. నిజము చెప్పుము. నీచెంత నిలుగు
 టకైన నాకన్యత గలదా? నీవు నాపాలిటి రాజ్యలక్ష్మివి.
 నేను నీకుఁ దగినరాజునుకా” నని యాతఁ డామెనోదార్చి
 శ్రియమార ముద్దిశుకొనియెను. ఇరువురును క్షణకాల

నానందాతిలేకముచే మైమఱచిరి. పిదప బ్రహ్మదేవ
యగు “దేవ, నిన్ను జూచుకొంటు నీయందే ప్రాణములు
నిలుస్తుకొనియున్న జానకీయు, శచియు, విశ్వేశ్వరి
రాణియు వేదియుందును. రమ్మసి చేయిపట్టుకొని యివ్వ
లకుఁ దోడుకొనివచ్చెను. అంగణమున నెదురుగఁ గుమా
రస్వామి నిలిచియుండెను. తోడనే బ్రహ్మదేవయఁ జూచి
నదాటున గొంగిలించుకొని “బావా, వేయరాని వేస
ములువేసి పడరాని పాట్లుపడి నాయర్థాంగలక్ష్మినిఁ
గొనివచ్చితివి. నీముణము నెట్లు తీర్చికొందు” నని యంగ
లార్చెను. కుమారస్వామి యాతనికన్నులు తుడిచి గడ్గద
కంఠుడై “నేనుచేసిన దేమియు లేదు. మాతల్లిని వెక్కి
తెచ్చుకొంటి” నని తాను గూడఁ గన్నుల నీరుతెచ్చు
కొనియెను. అందఱును కుమారస్వామినిఁ బొగడిరి. పిదప
రాధ కుమారస్వామి పదములను గొప్పముఠాతో
గడిగెను. ఎల్లరు నామె నూరడించిరి.

శచి యదేవనిగ రాధదేవకు దీనదృష్టులు పరుపసా
గెను. అది గ్రహించి రాధ చేతులుసాది “రాతల్లీ, రా.
మఱల నిన్ను జూడద ననుకోలే” డని మఱలఁ గన్నుల
నీరు తెచ్చుకొనియెను. తోడనే శచివచ్చి యామెను
గొంగిలించుకొనియెను. క్షణములో నామె నందఱు
నోదార్చిరి. పిదప రాణి మున్నగువా రెల్లరు రాధ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలఁ

చుట్టును జేరిరి. అప్పుడు రాధ సోమమ్మ తనయెడలఁ జూపిన సౌజన్యము నంతను జెప్పెను. అందఱు నామె యెడల గౌరవభావము వహించిరి. ఈవస్తావనవలన రాధ నిరాశఁబడెను. యున్నదని యెల్లరకును దెలిసెను. బాస కియు సుక్ష్మిణియు, బతిమాని యామెను లోనికఁ గొని పోయి మంగళస్నానముగావించి భుజింపఁజేసిరి. ఆమెను జూచిపోవుటకు నచ్చిన శ్రీప్రవాహము కట్టతెగి యంగణమునఁ బ్రవేశించెను. రాధ తొలుత వారినిఁ జూచుటకు లజ్జించెను ; గాని తుదకుఁ దప్పినదిగాదు.

27

“హృదయేశ్వరునిచేఁ బరిగ్రహితసగుడునా కానా” యను విచారము సమూలముగ నున్నూలితమైపోయెను ; గాని అంతమాత్రమున రాధముఖమునఁ దొల్లిటితేజ మంకితముకాలేదు. దైన్యము రనంతైన దొలఁగిపోకుండ నట్లేయుండెను. అంతకంటెను దీనమగు నూత్నవిచారము హృదయమునఁ బాడుకొనియెను.

సీతామహాదేవి కేవలము మహాలక్ష్మి. శ్రీరామ చంద్రుఁడుగూడఁ గేవలము శ్రీమన్నారాయణుఁడు. కలంకము వారిప్రాంతములకే చేరఁజాలదు. అయినను అపహృతయై శత్రునింటనుండుటవలన నా సాధ్వీమణి

సతీత్వమును గుఱించి త్సుద్రరజకులలోఁగూడ వాదోప
వాసిములు పెరిగెను; గాజ కుటుంబములో నెవ్వరికి
నాయనుమానమే గలుగలేదు; గాని లోకము నెవ్వరు
మూయఁగలరు! రజకునిపంటి ప్రాశ్నత పురుషునకు జానకీ
దేవి యెడలఁ దీర్పుకొవలసిన పగయేమియు లేదు.
అయినను దుశ్చింతతోఁ దీసికొనిపోయిన రావణుడు
సీతను బలవంతముచేసి యుండునని వాని సంకుచితచిత్త
మున ననుమానముకలుగుటలో వింతలేదు. అట్లే తన్ను
గుఱించిగూడ లోకులలో వాదోపవాదములు పెరుగ
కుండవని రాధ విషాదము.

దీని నెవరు తీర్పఁగలరు? రాధాదేవివంటి సాధ్వీమణి
కిట్టి యనుమానము కలుగుటలో నాశ్చర్యమును, ఈబడ
బానల మామె కోమలస్పృదయమును దహించివేయు
టలో నందేహమును లేదు. అయిన నీనందేహాన్ముల
నము గావించుటకు సిశ్శంకతో మఱల రాధాదేవిని
శిరసావహించిన ప్రసాదరాయునికి మాత్రము శక్తి
యెక్కడిది?

మఱునాఁడు రాణి రాధాదేవి ముఖముగాంచి సందే
హించి రహస్యముగఁ గొనిపోయి యావివయమును
తఱిచితఱిచియడిగెను. తుదకురాధ తనదైవ్యకారణమును
జెప్పివేసెను. ఇదివిని చాలవగచి రాణి యిట్లు చెప్పెను.

శ్రీసాద ముద్రాహృత్ శ్రీ వచనం

“భుజంగరాయడు నిన్నెప్పుడై న దాడన ప్లవహా నము లలదా?”

“నేను సుస్తునుందువలన నొకలు తెలియక యుండిన ప్పటి నంగతియేమో చెప్పజాలను. తరువాత సోమస్నానము లోనికి గొనిపోవుట నగునను, అమె చెప్పిన మాటలవలనను, బిమ్మట భుజంగరాయడు నాకు సప్తాంగి మాచరించి చేసిన ప్రార్థనమువలనను, అతడు సన్ని ప్తమౌచుకొని బ్రహ్మాదవశమునైన నర బ్రయత్నించి నట్లు లోకవను. నాకుఁ గేనలము లోకులేమనుకొందురొ యను ననుచూ నముదక్క మిత్రమియులేదు.”

“గోలా, అది తగునా? నీహృదయమున కేమియు సంశయము లేనపుడికి యుద్రజనులకొకకు కోమలహృదయమును దావానలము పాలుచేసెదనా?”

“కాదు నదినే, నీతాదేవి యంతటి మానవతికిఁగూడ నీపాట్లు తప్పినవిగావు. నానంగతిచెప్పట యెందులకు?”

“లోకములో నేమియు నీవ్రస్తాననయే లేదు”

“ఇంటఁగూర్చుండి మన మిట్లునుకొనవచ్చునా?”

“గుప్తచారులు దేశమంతయుఁ దిగినచ్చి జనులెల్ల రును నిన్ను దేవీభావమున గౌరవించుచున్నారని చెప్పుచున్నారు”

“నదినే, అంతమాత్రమున నూటట యెట్లుగలుగును?”

“బేలా, నిష్కారణముగ నీవు బాధపడుచున్నావు. ఒకటి యోచింపుము. నీవిట్లుండిన మా తమ్మునకుఁ గ్రాణము లెక్లునిలుచును?”

“వ.దు. ననినే, చలదు. నా కేమియు ననుమానము లేదు. నా జీవి కేశ్వరుని పాద సేవఁజేయుట కెల్లప్పుడును సంసిద్ధునై యున్నాను. వారి మనస్సునకు నానానఁగప్రముగ లిగిన నేను నహింసలేను.”

రాణి మఱల రాధముఖము చూచెను. ఆమెకు రాధహృదయమునఁ గల యనుచూస మంతయుఁ దీటి పోయినట్లు తోచెను. తోడనే యామె రాధను గాఁగి లించుకొని “తల్లీ, నీకు విచారమువలదు. అగ్నిహోత్రమునకుఁ జెదలంబువు. అన్ని విచారములును మఱచి పొమ్ము. మాతమ్మునకు నవశక్తి సంఘటింపుము. దేవీ స్వరూపిణీ, అంతయు నీచేతిలో నున్న” దని బుజ్జగించెను.

28

నూర్యోదయమగుచుండఁగాఁ బ్రసాదరాయఁడు మున్నగు వారు వీధి యరఁగుమీఁదఁ గూర్చుండి యుండిరి. అప్పుడు దోనెనడపువృద్ధుఁడువచ్చి ప్రసాదరాయని కొక జాబు నిచ్చి “రెండుజాముల రాత్రివేళ నొక బాటసారి కాకి నాడపోవుటకై పడవనిమిత్తము వచ్చితిని చెప్పి నాతోఁ

శ్రీహద గుహ్యోక్తాస్త్రీ నవలలు

గూడ దోనైనాఁడు కొనెను. నేను తెల్లవాడినపిదపఁ జూడఁగా నాతఁడు కాన్పింపజేదు; గాని దోనకీజాబు కట్టబడియున్న” దని చెప్పెను. ఇదివిని యెల్లరు నాశ్చర్య పడిరి. ప్రసాదరాయఁడది చురంతకులపని యనితలంచి జాబుచదువుచుని భట్టారకున కిచ్చెను.

“ప్రసాదరాయఁడా,

మానవతియగు నీరాణి మఱల నిన్ను జేగుకొనినందు లకు నే నానందించితిని. నేనామెను హరించుకొనిపోవుటకుఁ గల కారణము లన్నియు నామెతోఁజెప్పితిని. నదురుబాదాలో నున్న గెండుదినములు నామె పాదపూజ చేసి తరించవలెనని భావించితిని; గాని బందిపోటుగాండ్లకు నాయకుఁడని పేరుపడిన నన్నుగాంచి యామె భీతిల్లునని యూరకుంటిని. అట్టి సాధ్వీమతల్లి సర్థాంగ లక్ష్మిగాఁబడసిన నీవు ధన్యుఁడవు. ఆ దేవీస్వరూపిణి శుభచింతనమే నీకు మోక్షదాయము. ఆమె నగుచు బాదాలో నున్నపు డన్నము ముట్టలేదు. నిద్ర యెఱుఁగదు. ఆమె యనుభవించిన భేదము దేవుఁడెఱుఁగును. ఇట్లగునని తొలుతనే యెఱుఁగుదును. అయినను నిన్నీ ప్రయత్నమునుండి మఱలించుటకై రాధాహరణము కారణముకాఁగలదని యందులకు సాహసించితిని. మాతల్లి రాధాదేవి దేవయజ్ఞసంభవయగు జానకికంటెను

బరిశుద్ధురాలు. లేనిపోని యనుమానములకుఁ గాలుగాక హృదయమున మఱల నామెకు స్థల మొసంగిపండులకు నిన్న భిక్షించుచున్నాను. ”

“నీరాధిపీరా ! మీదంపతుల సౌజన్యము చూచిన పిమ్మట నీతో నింకను బోరవలెనను నుత్సాహము తఱిగి పోయినది. కేవలము నీవుచేయు పనులకుమాత్రమే నేను ప్రతిక్రియలను జేయుచున్నాను. నామెత్త సోమమ్మను నీవు గౌరవము చేయుచున్నందులకు వందనములు ”

“నీయభిప్రాయము ప్రశ్నాత్మముగఁ దెలియకపోయినను గ్రియలవలన విశదమగుచునే యున్నది. కానిమ్ము. ఇట్లు స్వల్పప్రయత్నములతోఁ గాలము గడిపిన నేమగును ? నాలుగైదు దినములలో నీజూదమును ముగింకిము. ఈ సంగతి నీకుఁ దెలియుటయే యీలేఖ ప్రయోజనము. ”

ఇట్లు

భుజంగరాయఁడు

ఇది విని మాధవశర్కారులు వింతపడిరి. ప్రసాద రాయఁడు తమ్ముని, గుమారస్వామినిఁజూచి “అంతయుఁ దెలిసినదిగదా ? మీరు చాల మెలఁకువతో నుండవలెను. నమయ పీరుఁడు మన యెల్లర కంతములమీఁదను గత్తులఁ నెత్తియున్నాఁడు. ఆయాపదనుండి యెవని తప్పించుకొనఁ గలరో తెలియదు. మీనిజయము మీచాతుర్యము

నాశ్రయించుకొని యున్నది. సంకుల సమరముపొందు, బ్రహ్మజేషు యుద్ధమునకును జాలభేదమున్నది. ఇచ్చి డుపయోగపడునది కేవలము బుద్ధిబలము. అవ్యచింతయు నూనుడు. ఇట్టి యుద్ధములో మీకు విజయమున్నది. బడయఁగలిగితి నని పీఠలోకము మిమ్ము నిగుడించు” నని చెప్పి, జాబును రాజునకుఁ జూపింపఁ గుమారస్వామిని వెంటసఁగకొని తాణాకుఁ బోయెను. అది రాజు, యువరాజు, ప్రసాదరాయఁడు, కుమారస్వామి, భీమారెడ్డియఁగఁగి అనాయములేని యుపాయము వెదకసాగిరి.

29

జామురాత్రి యయ్యెను. రాజును, ప్రసాదరాయఁడును తాణాకచ్చేరీలోఁ దీవ్రాలోచనమున మునిగియుండిరి. వీధియరఁగుపై భీమారెడ్డి యొక భటునితో నేమో ముచ్చటించుచుండెను. ఇట్లుండఁగా వడివడిగ నొక యువకుఁడు ననుదెంచి భీమారెడ్డితో “నేనిప్పుడనశ్వముగ రాజదర్శనము చేయవలయు” నని చెప్పెను. భీమారెడ్డి యాతని నెఱింగినవాడగుటచే, దగిన వని యుండవచ్చునని భావించి, లోనికిఁబోయినచ్చి సెలవైనదిని యాతని నంపివేసెను. ఆతఁడు పులిబూతు నింపి. చంద్రనారాయణుండను నా యువకుఁడు కొంత సలము భట్టాచార్యునివద్ద రాజనీతి నభ్యసించియుండెను.

చంద్రనారాయణునిజూచి ప్రసాదరాయడు తొలుత
 వింతపడెను. పిదప నానిరముతోఁ జేరఁబలిచి, యానన
 మునఁ గూర్చుండ నియమించి యేమో మాట్లాడఁ
 చొ యెను. అంతలోఁ జంద్రనారాయణుఁ డందుకొని
 యిట్లు చెప్పెను. “ఈనాఁ డాచార్యులచేనమునకు విఘ్నము
 గలిగియున్నది. నీవును నీవును విఘ్నమునకు విఘ్నము
 పడినదియున్నది. దురంతకుల సృష్టాంతము చెలిసికిని
 నీవును విఘ్నమునకు విఘ్నమునకు మాతమ్ముడు విఘ్నమునకు
 డును నేనును బయలుదేటిపోయి వారముదినముల క్రిందట
 దురంతకులమైతిమి. ఇప్పుడు మాయన్నదమ్ముల మీరు
 పురమే భుజింతునికి ముఖ్యసేనాధీశులము. మేము సైనిక
 న్యసహార నిమగ్నులమై యుండఁగా భుజింగరాయడు
 మాతల్లి రాధాదేవిని హరించుకొని పోయెను. ఆమె
 మఱియొ స్వస్థలముచేరినదని విన్నపిదప మాకుఁ బ్రాణ
 ములు కనుటఁబడినవి. నావెంట నేఁబండ్రాళ్ళిరుల సంపె
 నరేని నాక్రింది దురంతకులను ముప్పదుండ్రను మీవశము
 చేయఁగలను.”

ఇదివిని ప్రసాదరాయఁ డాశ్చర్యచకితుఁ డయ్యెను.
 రాజు వింతపడెను. అప్పుడు ప్రసాదరాయడు చంద్రనారా
 యణుని పూర్వచరిత్రను నూత్నముగఁ జెప్పెను. ఏదో
 వారు సేనాధిపతి మఱి నిట్లు చెప్పెను. “నేటిరాత్రి

శ్రీపాద శుభవృత్త్యాశ్రీ నవలలు

రెండుజాములైన తరువాతఁ దన యేలదిమింది యను చరులతోడను వచ్చి మీసైబుడనలెనని భుజంగరాయఁడు నిశ్చయించెను. అందుకై యాశిఁడు తన సంతను రెండుభాగములుగా నిభజించెను. ముప్పదిమందికి మొనగాఁడైన నేనొక మాగ్గమున నయలు దేటితిని. ఇరువదిమందికి మొనగాఁడై మూసిమ్ముఁడు మహేశ్వరఁడువచ్చి మమ్ము గలిసికొనును. భుజంగరాయఁడు రెండవజ్జులతో వచ్చును. నా దండిపుడు పులిబూనిన కఱి కోసుదూరమున అర్థమూరుసగును, రామవరమునకును నడుమనున్న అరణ్యములో సుజ్జిచ్చెట్టుమీఁది నున్నది. ఇక్కడ మీజాగ్రత్తను బరీక్షించివచ్చెదనని నేను వచ్చితిని.”

“నీపాఁజలోనివా రందఱును గాల్బంటులా” యని ప్రసాదరాయఁ డడిగెను.

“ఔను. నాకుఁగూడ సుష్టుము లేదు. మూసిమ్ముని యాధినత్యము క్రిందవచ్చు మూసిమూత్రి మాశ్విక సంఘము.”

“భుజంగరాయఁ డేమార్గమున వచ్చును?”

“అర్థమూరికిఁ బడమటగానున్న రాజమార్గమున వచ్చును.”

“మీప్రధానస్థాన మేది?”

“గోదావరీతీరమున, జన్ననాడకు దక్షిణముగానున్న గవస్ గూడెము.”

“గవస్ వాం ద్రండును మీశ్శిట్టలోఁ గలరా?”

“శొలుతఁజేగిరి; గాని వాండ్లలోఁ జాలనుంది రాను వరమును గొల్లకొట్టినపుడు గాయపడిరి, వాం ద్రొకను దేక్షికొనలేదు.”

అప్పుడు రాజులేచి నిలిచి “ఇక నాలోచనవలదు. ఏబండ్రాశ్వకులు, ఇరువండ్రు చాకలవాండ్రుగల సేనతో మహేంద్రుడును, భీమారెడ్డియుఁ జంద్రనారాయణుని మూఁకను భస్మముచేయుటకుఁ బోవలెను. మఱియే బండ్రు కాల్బంటులు, ముప్పదుండ్రు చాకలవాండ్రుగల సేనతోఁ బోయి నీవును నేను భుజింగుని మార్గము నరిక ట్టదము. కుమారస్వామియు యువరాజును దక్కిన నూగ్గులు రౌతులతోఁ బులిబూరు కాపాడుచుందును. ఒకవేళ భుజింగుడు వేటొక మార్గమునవచ్చి పులిబూరు ముట్టడింపవచ్చును. అట్లయిన యువరాజును కుమార స్వామియుఁ దమ ప్రభావమును జూపెద” రని పలికి భీమారెడ్డి కంఠయుఁదెలిపెను. క్షణములో నన్నియేర్పా టులును జరిగెను. భీమారెడ్డియు మహేంద్రుడును జంద్ర నారాయణునితోఁ బోయిరి. పిదప రాజు యోధవేషము దాల్చివచ్చి ప్రసాదరాయనిఁ జూచి “యోధవేష మలవ

జుచుకొని యెన్నిదినములో యైనది. నేడు భుజుగరా
యని కనుణచే నాచంద్రహాసమునకు రక్షాభిషేకము
గలుగనున్న” దనియెను. ప్రసాద రాయణుగారికి “నేడు
నాఖడ్గమునకు సంపూర్ణాభిషేక” మని యుద్ఘాటెను.

30

గన్యస్థానము పావుకోసుదూరమున నున్నదనగా జుద్ర
నారాయణుడు మహేంద్రాదులతోఁ జెప్పించిన
వన్నియుఁ జెప్పి ముందు వెడలిపోయెను. అతనిచేతిక్రింద
దురంతకు లెల్లరును ముట్టిచెట్టుమీఁదనుండి యూర్పిగొని
కెడుచుచూచుచుండిరి. ఇంతలో జుద్రనారాయణుడు
ముట్టికిందకుఁబోయి సంకేతానుసారముగఁ గంఠము నవ
రించుకొనియెను. తోడనే యందులకు ముట్టిమీఁదనుండి
ప్రత్యక్షము వచ్చెను. క్షణములో జుద్రనారాయ
ణుడు చెట్టనెక్కి తనస్థానమునఁ జేరికొనియెను.

ఇరువురు మహాస్థానీయులుపచ్చి చుద్రనారాయణుని
చెంతఁ గూరుచుండి వార్తలేమని చూడిగిరి. “పక్షేపము
లేమియు లేవు. నిజముగా నేనీరాజునదిరలది పోగుచు
న్నందులకు సిగ్గుపడుచున్నాను. మన ప్రతి క్షత్రియలో
మనయెత్తున కెక్కు వేయఁగలవాఁ డొక్కఁడును లేడు.
కేవలము దైవమును నమ్మియున్నట్లు తోచుచున్నది.

రాజునెంత నోని బ్రాహ్మణుడను, ఇరువురు క్షత్రియులును, ఒక రెడ్డియఁ బ్రతిపక్షుల మాయలు తెలిసికొనుటలోఁ జూల బేర్పడినవారు గలరు; గాని వారి తెలివితేటలుగూడ నిప్పుడు మసిబాటిపోయినవి. తలంచుకొనిన నవ్వువచ్చుచున్నది. మనము మధ్యాహ్నము మారేడు బాకిలో డాఁగియుంటిమిగదా? ఆనంగతి వారి కెట్లో తెలిసినది. మనమింక నచ్చటనే యుంటిమనుకొని ముప్పదిమందిభటులతో భీమారెడ్డి బయలుదేలుచున్నాడట. ఇప్పటి కాయతఁడు నచ్చుచునేయుండును. ఆతఁడు తన పాఁజుతో సీమిక్కిరింపడుండేయే పోవునట” మని చంద్రనారాయణుడు బదులుచెప్పెను. ఇదివిని మనసులిరువురును నవ్విరి. పిదప వారిలో నొకఁ డిట్లు చెప్పెను.

“అట్లయిన కెట్లుచేసి నెంపమాయుధములను కైకొని పొంకిలలో డాఁగియుండి వారి నేలపరిమార్చుగూడదు?”

“పులిబూని ముట్టడించుటయేగాని వారిని సంహరించుట మనపనిగాదు. వారితోఁ గలియఁబడినచోమనలోఁ గొందఱు కూలక తీరిదు. ఎంత నేపటికి యుద్ధము ముగియునో తెలియదు. ఇటు మనుష్యనష్టము సంభవించుటయేగాక, అటు మన రెండుజట్లలోఁ గలిసికొనుటకుఁ గూడ సీలు చిక్కినది. వారిండు వెంటిపోయినచోఁ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి సవలలు

బులిబూరు ముట్టడి మనకు సులభసాధ్యము గూడఁ గాఁగలదు.”

రెండవయవనుఁ డీయోచనయే బాగున్నదినిచప్పెను. తక్కిన వారందఱకు నీనంగతిచెప్పిచంద్రనారాయణుఁడు, “రాజభటులు ముట్టిక్రిందనుండి పోవునపుడు కిక్కుగుమన కుండనుండు,” డని యాదేశించెను.

చంద్రనారాయణుఁడు తమ్మొక్కడ విడిచి పోయెనో యక్కడనే మహేంద్రుఁడు తన సైన్యముతో నొక గడియనేపు నిలిచి బయలుదేఱెను. ప్రతిభటునకు గుడి చేత ముకందగిరిబల్లెము, నెడమచేతఁ బెద్దవెదురుకట్టి, మూఁపున మూఁడేసి చిన్ని గడ్డికట్టలు, అవలగ్నబంధమున దీర్ఘకరవాలము, మొలలోఁ గైజారు నుండెను. కొందఱకు బల్లెములకు బదులు తుపాకు లుండెను. మహేంద్రునకును, భీమారెడ్డికిని, మొలలోఁ గటారి, అవలగ్నబంధమునఁ బ్రచండచంద్రహాసము, కుడిచేతఁ దుపాకియు నుండెను. కాగడాల చాకళ్ళనడఁ గూడ నొకటిరెండు గడ్డికట్టలు, ఒక్కొక్క బల్లెము నుండెను.

రాజభటు లందఱును జెట్టు క్రిందికి వచ్చుట మీఁద నున్న విద్రోహు లెల్లరును జూచిరి. ఒకయవనుఁడు చంద్రనారాయణుని పీఠపుగోకెను. చాకలవాండ్రు క్షణములోఁ గాగడాలన్నియు వెలిగించివేసిరి. అంతకుఁ

బూర్వమే కొమ్మచాటున నక్కుచున్నట్లభినయించి
చంద్రనారాయణుడు దబాలునఁ గ్రింది కుటికెను. కాగ
డాలకాంతి యాప్రదేశమును బట్టవగలు గావించివేసెను.
తోడనే చంద్రనారాయణుడు ముందు వీనిని జాగ్రత్త
నేయుడని తుప్పలలోనున్న విద్రోహుల తుపాకులు
బల్లెములు మున్నగు సాయుధములనుఁ జూపెను. ఇది
యంతయుఁ జూచుచున్న చెట్టుమీఁది దురంతకుల
మీఁదిపాణము మీఁది కెగిరిపోయెను.

ధూమాగ్రములగు కాగడాలన్నియు విద్రోహుల
కొకచోఁజేరిన ధూమాకేతువులవలె భయంకరములై
యుండెను. గుబురుకొనియున్న హరితవృక్షముల
యావరణములను దాటి స్వేచ్ఛగాఁ బోవఁజాలక
చుట్టలుచుట్టలుగా వెడలుచున్న ధూమరాశి విద్రో
హుల కుక్కిరిబిక్కిరి గొలుపుచుండెను. ఇంతలో
మొలలోఁ గైజారునకుఁ దోడుగ ఖడ్గమును, జేతఁదుపా
కినిఁ దాల్చివచ్చి చంద్రనారాయణుడు రాజభటులను
జూచి “యింకఁజూడవల”దని యటచెను. తోడనే రాజ
భటులు గడ్డికట్టలను వెనుకొనలకుఁ దగిలించి నిష్క్ర
ముట్టింపఁబూనిరి. ఈలోపుననే చంద్రనారాయణుడు
మీదికిఁ జూచి చెట్టుమీదఁ దనచెంతఁ గూర్చుండిన

యొక మహమ్మదీయుని “పడవోని పననపండు” యని తుపాకికాల్పెను. కనుమూసి శౌచమనంతలో యచనుడు భూమిపై బడి నిలవిలక దన్నుకొనినాగెను. రెండవయన నుడు మీదికొమ్మకు బాటిపోయెను.

పట్టికప్పుడే రాజభటులు గిట్టికట్టలు వెలిగించి “నూషు హా” యని బెదిరించుచు నిద్రోహులమీదికి విసరసాగిరి. ఈమంటలవలన నుక్తయాకులు కొన్ని మాడి పోసాగెను. కొందఱు యవనుల బిరుసుగడ్డములు మాడి పోయెను. కొందఱ కాళ్ళు కాలిపోయెను. కొందఱనుస్సు లంటుకొని యొడలంతయు బొబ్బలులేచెను. ఈబాధలు వడఁజాలక కొందఱు అప్రయత్నముగఁ గ్రింపికిఁ బడిపో సాగిరి. అడనే వారి శిరములు భూమిపై దొంగుచుండెను. కొందఱు మంటల కందకుండ నా కొమ్మమీఁదనుండి యాకొమ్మకు, నీకొమ్మమీఁదనుండి యాకొమ్మకును దుముకసాగిరి. ఈ చంక్రమణమువలన వటవృక్షముయుం యూమారుత విశ్లేషముచేవలె గజగజ వడఁగిపోసాగెను. ఏడెననుండ్రు విద్రోహులందకుండఁ జిట్టచివరకుఁబోయిరి; గాని రాజభటుల తుపాకుగుండ్లు వారిని విడువలేదు. విద్రోహు లందఱును నాశనమై పోయిరి. ఈతీగున విద్రోహులను నూపుమాపి మహాదాదులు నెనుకకు ముటలిరి.

31

రెండుజాములరాత్రి యయ్యెను. జగమంతయు గాఢాంధ్ర
కారపరిలి ప్తమై చాల గంభీరముగ నుండెను. వాయువశ
మున నటనటఁ జెదరియున్న మేఘశకలములు సక్షత్ర
కాంతినిఁగూడ మందగించు చుండెను.

ఈసమయమున అర్థమూరుగ్రామమునకుఁ బడమటి
రాజమార్గమునఁ గొందఱాశ్వికు లతిగంభీరముగబయలు
దేటి వచ్చుచుండిరి. గుఱ్ఱపుడెక్కల తాఁకుడువలన
బృథివి టకటకధ్వనుల నీనుచుండెను; గాన గుఱ్ఱములు
మెల్లగనే వచ్చుచుండెను. ఇరుకెలంకుల గుబురుకొని
యున్న మట్టిచెట్లచే రాజమార్గము గుహవలె భయంక
రమై యున్నచోటికి రాతులు వచ్చునప్పటికిఁ జెవులు
గింగురువోవున ట్లీలయొకటి వినవచ్చెను. తోడనే ముంద
రుగుచున్న రాతు హరహరాయని గుఱ్ఱమును గళాఘాత
ము గావించి ముందున కుఱికి, తటాలున వెనుదిరిగి కత్తి
దూసెను. అంతకుఁ బూర్వమే “హుషార్” అను
ప్రోత్సాహవాక్యములు వినవచ్చెను. వెంటనే వ్రక్కల
నున్న తుప్పలనుండి కొందఱు ముందునకు దూఱి గుఱ్ఱ
ముల మోఁకాళ్ళు విఱుగఁగొట్టిరి. గుఱ్ఱములన్నియు
గీపెట్టుచు మోఁకారించెను. పతనవేగమును దప్పించు
కొనుట రాతులకుఁ జాలఁ బ్రయాసఅయ్యెను.

అంతలో ముప్పనికాగడా నొక్కచూరుగ నాస్థలమును బుట్టపగలుచేసివేసెను. ఇరుతెగలవారు నొకరి నొకరు బాగుగ జూచుకొనిరి. రాతంలకు—భుజంగరాయనితో గలిసి పులిబూసువచ్చుచున్న హంసకులకు విన్న బాటొకవెను ; గాని వారు వెంటనే కత్తులుదూసిరి. అంతకుఁ బూర్వమే కత్తిసూసియున్న మొదటిఁబూగ్నికుఁడు—చంద్రనారాయణనితమ్ముడగు సుహేశ్వరుఁడు గుట్టము దిగి దురంతకులపైఁ బడెను. రాజును బ్రసాదరాయఁడును గూడఁ దూకిరి ; గాని బ్రసాదరాయఁడు భుజంగునిమీఁది కుఱుకుటఁజూచి యొక యవనుఁ డడ్డుపడెను. అయిన నంతకుఁ బూర్వమే భుజంగుని వక్షఃస్థలము నందలి కనోష్ఠరక్తమునఁ బ్రసాదరాయని ముకుందగిరి బల్లెము పదార్పణము గావించెను.

పోరు ఘోరమయ్యెను. ఈకల్లోలమును జూచిగుట్టము లెట్లో తప్పించుకొనిపోయెను. చాకలహృదయచనుల్కారమునఁ దనుపైఁబడఁ గోపు నొకస్మిన్ భూతములను దప్పించుకొనుచు రాజవక్షమున కనుకూలముగ నంచరింప సాగిరి. రాజును, తాజేదారుఁడునుగూడ నొక్కమాటుగ నొకలనుండి ఖడ్గములు దూసిరి. కాగడాలకాంతిలో నారెండు ఖడ్గములును జగచకల నీనుచు త్తరిసీసలకుఁ గన్నులు పోఁగొట్టెను. యోధులశ్లెఱకును ఖడ్గ

ములును, బల్లెములునే సాధనములయ్యెను. ఈసంకలనచురమునఁ దుసాకులు తీయుటకు నవకాశము లేకపోయెను.

రాజును, తాణేదారుఁడును గూడ ననేకవిధములఁ బ్రయత్నించిరి; గాని భుజంగరాయఁడుమాత్రము వారి కందఁడయ్యెను. ద్రోహియగుటనో, మఱియేకారణమువలననో యాతఁడు మహేశ్వరునితోఁ బోరఁజొచ్చెను. యవనులు చాల పట్టుదలతోఁ బోరసాగిరి. రాజుసాన్నిధ్యము వలన రాజభటుల తేగుపేయు, వైదస్యము సంతకుమించి పోయెను. ఇట్లు కొంతతడవు జరుగునప్పటికి విద్రోహుల సంఖ్య క్షీణించెను. రాజభటులు వాండ్రనందఱను బంధించివేసిరి. మఱియొకక్షణములో మహేశ్వరుఁడు భుజంగరాయనిఁగూడ బంధునిఁ గానించివేసెను.

ఈసంగతి రాజపక్షముచారి కందఱకును తెలిసిపోయెను. తోడనే “మహారాజావారికి జయము, తాణేదారువారికి జయ”మని యానందధ్వాన ముప్పత్తిలెను. మహేశ్వరుఁడు భుజంగరాయని శాలుచేతులుగట్టి కాళ్ళచెంతఁ బడవైచినపుడు రాజునకుఁ గలిగిన విజయోనందము నెవఁగ వర్ణింపఁగలరు? అయినను గరుణించి విడుచుటకు రాజు ద్రోణభట్టారకుని పంటినాఁడు గాఁడు. ఇది యట్టి ప్రసంగము గూడఁ గాదు. రాజు చేతులుజోడించుకొని

శ్రీపాద ముద్రాహృత్పాఠశ్రీ సవలలు

యెనుట నిలిచియున్న మహేశ్వరుని జేరఁబిలిచి వీఁడు తల్లిచు “మహేశ్వరా, నీచే భుజంగము బద్ధమగుట నింత గాను. నీ సామర్థ్యము మాకుఁజాల మెప్పుగలిగించినది. రాసుచంద్రపుర సంస్థానము నల్లకల్లోలము చేయుచున్న పిచ్చియేనుఁగపను లొంగదీసి న సీబాహుబలము సంస్తవ నీయ” మని బుజ్జగించెను. పిదప రాజు ప్రసాదరాయనిని బిలిచెను; గాని యాతఁడెక్కడ?

రాజు నలుదిక్కునుజూచి మఱలమఱలఁ బిలిచెను. అప్పటికినిఁ బ్రత్యుత్తరము రానపోవుటవలన రాజున కపాయశంక గలిగెను. మహేశ్వరుఁడుగూడఁ జాల భయపడెను. రాజభటు లన్వేషణము ప్రారంభించిరి. మహేశ్వరుఁడు వెదకివెదకి యొకయవనుని శత్రురమునుగడి ప్రవహించు రక్తపుఁగాల్వలోఁ దడియుచుఁ బడిపోయియున్న ప్రసాదరాయనిఁ జూచెను. తోడనే యాతఁడంతయుఁ దలక్రిందులై శోయెనని యటచి కాలఁబడిపోయెను. రాజుగుండె గుబాలు మనియెను. గడగడఁ వడఁకుచున్న కాళ్లతో నాతఁ డెట్లో నడచిపోయి ప్రసాదరాయనిచేతఁ గూలఁబడెను; ప్రసాదరాయని విశాలశక్తిమునఁ గామ వితిగిపోయిన బల్లెపుటలుఁగు లోతుగఁ గ్రుచ్చుకొని చాల బాధించుచుండెను.

ఈస్థితినిజూచిన వెంటనే రాజునకు నిరాశ గలిగెను..

మహేశ్వరుడు పిల్లబోయి చూడసాగెను. రాజభటులు
రోదనము ప్రారంభించిరి. బద్ధులై యున్న శత్రుభటులొకటి
రెండుసారులు ఆనందముతోఁ గేకలువేసిరి. వెంటనే రాజ
భటులు హంద్రను బండ్లుడునట్లు చెప్పుదెబ్బలుకొట్టి
విడిచిరి. ప్రసాదరాయనికిఁ దటస్థించిన యవస్థఁ దెలిసి
కొని భుజంగరాయఁడునూత్రము చాల వగవసాగెను.

ఒకింతతడవునకుఁ గొంచెము శక్తి తెచ్చుకొని ప్రసాద
రాయఁడు రాజుని కిట్లు చెప్పెను. “నేనిట్లయితే నని
మీరు విచారింపవలదు. హంతకులు నాయకునితోఁ
గూడఁ బట్టుచడినందులకు సంతోషము. విద్రోహులను
నాశనముచేయు ప్రయత్నమునఁ బ్రాణాపాయము సంభ
వించుట నాకు మిగుల గౌరవకారణము. మహారాజా!
ఏలినవా రీనేవకకుటుంబము నెడలఁ నూపిన యాదరము
త్రికాలములందు ననమానము. ఏలినవారినిఁ జరకాలము
కొలుచుట కవకాశములేకపోయెనను విచారము తక్కు
నాకన్యవిచారములేదు. నాయంతమిత్రగడియలోనున్నది.
నాయంత్యసమయమున మాతల్లి రాణిని, నా ప్రాణమి
శ్రుండు యవరాజును, గుహారస్వామిని, మహేంద్రుని,
జానకీరుక్మిణులను, శిశీరాధలను, మేనత్తమేనమామలను
మమ్ము కన్నబిడ్డలవలెఁ జెంచిన వంటలక్క వెంకమ్మ
పిన్నిని, నాకుడిభజనుగు భీమారెడ్డిని, జగ్గయ్యను ఒక్క
మాటు చూపిన నాకదియే సదివేలు”

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకావ్య సవకలు

ఈమాటలు వినుటతోడనే రాజగుండెలు స్త్రీతో
యెను. తోడనే యూతనికంట నొక్క-నూఱుగి బొప్ప
లహరి యవ్యాహతముగఁ బ్రవహింపసాగెను. ప్రసాద
రాయఁ డూరడించినపిదప రాజు గ్రామమునకుఁ బోయి
పాలకీగొనిరమ్మని మహేశ్వరున కాజ్ఞాపించెను.

32

మహేంద్రుఁడు, భీమారెడ్డి, చంద్రనారాయణుఁడు
కాల్పంతులను వెంటనిడుకొని నచ్చి దుఃఖసాగరమునఁ
గూలిపోయిరి. మఱి కొంతసేపటికి యువరాజును, గుమార
స్వామియుఁగూడ వచ్చి యాయనంత విచారసాగరము
నందే వడిపోయిరి. ఈస్థితి యంతయుఁజూచి యెచ్చటి
భటు లచ్చటనే కూలఁబడి విచారింపసాగిరి.

ఇట్లొక వదినిమునములు జరుగునప్పటికి మహేశ్వ
రుఁడు పల్లకీతోఁగూడ వచ్చెను.

రాజు, యువరాజు, భీమగన్వామియుఁ బ్రసాదరా
యని సతిబాగ్రత్తతోఁ బల్లకీయందుఁ బరుండఁబెట్టిరి.
బోయాలకుఁ డెలువవలసిన వన్నియు ముగిసిన పిదప
నెల్లరును బయలుదేటిరి. అందఱును గాలినడకనే రాఁ
దొడఁగిరి. భీమారెడ్డి బద్ధులను బాగ్రత్తిగాఁ జూచుటక
నియమింపఁబడెను. కాగడాల ప్రకాశము దారిపొడుగున

గాఢాంధకారమును జీల్చి చెండాడు చుండెను; గాని దుఃఖాంధకారమును బాపు ప్రకాశ మిప్పు డెక్కడ నున్నది?

ఇందఱు నడచివచ్చుచున్నను జీమ చిటిక్కుమనినను విశబడు నంతటి నిశ్శబ్దముగా నుండెను. అప్పుడు సమీపమునందే యున్న భీమాగెడ్డితో భుజంగరాయు డిట్లు చెప్పెను. “నేనెప్పుడు నిట్లుగనల తలఁపలేదు. ప్రసాదరాయుడు నాపైఁ బ్రబలవైరము వహించినను ఈవ్యవహారము ప్రారంభించిన పిదప నేను చనిపోయినను సరియే గాని ప్రసాదరాయుడు నిరసాయుడై నూతేండ్లు జీవించి దేశవిఖ్యాతినిఁ బడయవలెనని కోరుచుండువాడను. భట్టాచార్యులవారి హత్యను గుఱించి యెట్లో నామనస్సును సమాధానపెట్టుకొనుటకై నను కారణములున్నవి; గాని ప్రసాదరాయుని ఎధనుగుఱించి కల్పించుకొనుటకుఁ గూడ హేతువులులేవు. నేను చేసిన పాపముకంటె రాయచంద్రపురసంస్థానము చేసిన పుణ్యము గొప్పదైనచోఁ బ్రసాదరాయు డీ యపాయఁగ న్భీతినుండి విముక్తుఁడు కావచ్చును.”

అంతటను గాంభీర్యము నిగ్రాహమానమగు చుండుట వలన నిది యెల్లరకును వివనచ్చెను. “అంశయుఁ జిత్తగించితిగా” యని ప్రసాదరాయుడు రాజు నడిగెను.

వింటినని రాజు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిన తరువాత నాతఁ డిట్లు చెప్పెను. “ప్రభువులు స్వజ్ఞులు. సేనాచారికి విన్నపింపను నెవ డేమియులేదు. నావిషయమున భుజంగ రాక్షసి హృదయము నిష్కళంకమని నమ్ముటకు నా కెట్టి చుభ్యంతరమును లేదు. అయినను ఇతఁడు చేసిన సయన్నిము మిగుల నింద్యమైనది. అతనికి రాజునకు గ్రామవాసులవలనఁ గీవావమానము గలుగుట నిజమే; గాని యందులకుఁ దగిన ప్రతిక్రియ కొల్లగొట్టుటగాదు. దైవచిహ్నమువలన మాటలలోఁ జోవు న్యవసరము రక్షిపాతమైనఁ గాని శాంతించినదిగాదు. ఏలిననారు భుజంగునిఁ దగినట్లు శిక్షించుకున్నచో నియమస్థితి కపాయము సంభవించును. ఇట్లే మఱికొందఱుగూడ నేవో కొన్ని కారణములను బురస్కరించుకొని యుక్తమూర్ఖమును విడిచి క్రూరకృత్యములను జేయుటకు సాహసించు కుండుటకుఁ గూడ భుజంగుని శిక్షింపవలసియున్నది. అది దేవరకే సిశదము.”

ఇదియంతయు విని రాజు “ఐబూ, అంతయు నెఱుఁ గుమను. నీవు మాట్లాడనల” ననియెను. మఱల గాంభీర్యము నిరాజమాన మయ్యెను.

33

చంద్రనారాయణుడు వచ్చి తలుపు తెఱువుఁ దనునంత దనుక మాధవశర్మకు స్తిమితములేదు. గుమ్మము దాట

కుండ స్త్రీలను నిలువవలసిన భారము తొలగినంతటనే రగుల్కొనుచున్న విచారాగ్ని యుబ్బెత్తుగ నెగసి, ప్రసాదరాయనిఁ జూచినతోడనే యాతని హృదయఃకును నహించివేయసాగెను. “బాబూ! నీకప్పుడే నూతేండ్ల నిండిపోయిననా” యను నొక్కమాటయు నెట్లో నెఱవడితదనాత నాతని కంఠస్వరము పూర్తిగ గుర్తొని పోయెను. అంతలో మహేంద్రుఁడునచ్చి కొఁగిలించు కొనియెను; గాని యిద్దఱునుగూడ మాట్లాడఁజాలఁ పోయిరి. ఇరువురనేత్రముల నుండియు బాహులవారి యవ్యాహతముగఁ బ్రవహింపసాగెను.

చంద్రనారాయణుఁడును మహేశ్వరుఁడును లోనికి బోయి యొకపఱువుఁ గొనివచ్చి యంగణముఁ బఱచిరి. తోడనే కుమారస్వామియు మహేంద్రుఁడును ప్రసాద రాయనిఁ గొనివచ్చి దానిపైఁబరుండపెట్టిరి. తనస్థితి జూచుకొని ప్రసాదరాయఁ డప్పుడునూత్ర మున్నురని నిట్టూర్పుచిడిచెను. ఇంకలో రూపొందిన శోకదేవతలవలె రాణి, రాధ మున్నగు స్త్రీలందఱు సంగణము ప్రవేశించి ప్రసాదరాయని చుట్టును మూఁగిరి. రాధ ప్రసాదరాయని చేతులుపట్టుకొని “జీవితేశ్వరా, అనతారము చాలించె దవా?” యని గోడ్చెను. రుక్మిణి “అన్నా, మమ్ము విడిచిపోయెదవా” యని యేడువసాగెను. జానకి “అన్నా

మాకిరక దిక్కెవ” రని విలపింపఁజొచ్చెను. శని యెల్లగ కంటెను ఘోరముగ నాత్రోశించఁగొడఁగెను. మాధవ శర్మ గృహిణి, కుమారస్వామి తల్లిగూడ నగచి. వెంకన్న “చిట్టితండ్రీ, పామదేవుని కండ్లకు నీ నీ గుణి యెఱినా” యని రోదనము చేయసాగెను.

పసినిముసములవలకును బ్రసాదరాయనికి ముగ్ధుడు కవశాశమే చిక్కదయ్యెను. అప్పు డెట్లో శాంతి చేసి కొని యాతఁడు రాధను జూచి “దేవీ, నీవింశభీగురాల వని యెన్నఁడును చలంపనే” దనియెను. జానకిని, యిక్కి ణినిజూచి “మీరింశగా వగచెదరా? మీరింశకంటె నెక్కుడు విచారింగియైన నన్ను బ్రతికింపఁగలరా? నున మందర మేడ్చియు నాయనగారిని బ్రతికింపగలిగితిమా?” యనియెను. రాణి నారసి “అమ్మా, నీకుఁగూడ నజ్ఞానమా? నీవీ పసిపాపల నూరడింపవలగా” యనియెను. శచీ దేవిని దక్కిన వారనిఁగూడ నిట్లే గూఢాశ్వసించెను. అప్పుడు ప్రసాదరాయఁడు గాజున, రాణినిజూచి యిట్లు నియెను. “నేను కేవలము దురదృష్టవంతుఁడను. చిర కాలము మీ నేవఁజేసికొనుటకుఁ బెట్టిపుట్టనైతిని. నర్హమును నాకీ యిరువదియైదేండ్ల ప్రాయమునందే తీటి పోయింది. మీరింక నన్ను మఱిచిపోవఁజెను. మానిమిత్తము మీరనుభవించిన శ్రమలకును, మాయెడల మీరుచూపిన

(వేముళును మితిలేదు. ఈక్షుద్రనేవకునియెడలఁ దాము చూపిన యాదరము నారసి లోకమంతయు నాశ్చర్యపడి పోవుచున్నది. అతిపరిచయమువలన మేము మీశారవమును దెలిసికొనఁజాలున అపచారములుచేసితిమి. ఇదియంతయు నహించుకొనన మీయాత్మోన్నతినీఁ గొలువ నెవ్వరితరము? సాల గ్రామమును గాల్గొనఁ ద్రొక్కిన తరువాత నీఁక మన్నింప నెంతప్రాప్తించినను లాభమేమి? అయినను ఇప్పుడు నాపశేషప్రార్థన మేమనఁగా? మీరింక మావలననైన సకలాపరాధములను మఱచిపోవలెను. కన్నులు తెఱువని వసిబిడ్డని, మానుహేంద్రుని మీపాద కమలములచెంత నిడుచున్నాను. అంతకంటెను లోక మెఱు గని వసిపావలు, నాకూర్చిచెల్లఁడగు జానకీ దుక్కిణులుగూడ మీపాదముల నాశ్రయించుకొనియున్నాను. నన్నుగూర్చి యనేకశ్రమ లనుభవించిన క్షమాశాలి బుద్ధిబాహుబలముల సాటిలేని మేటి, నాకూర్చిమిథావ కుమారస్వామి మీపాదసేవకుఁడు. మీకంటె మాకుటుంబమునకు వేఱు దిక్కులేదు. ఈ యవసానకాలమున నీదీనుఁడు మిమ్మొక వరము ప్రార్థించుచున్నాఁడు. అది క్రొత్తదిగాదు. మేమివఱకే దాని ననుభవించుచున్నాము. అయినను మఱలమఱలఁ గోరుటవివస్సల లక్షణము. నేనిప్పు డభయమును వేడు చున్నాను.

మాకుంటుంటి మంతయు మీపూర్ణ రక్షణమును గోరుచున్నది. మీయంగీకారము నాచెవులఁబడిన నాసంతియే చాలును” రాజదంపతులు శోకాభిరేకమునఁ గొంత తడవు మాట్లాడఁజాలక తుదకిట్లనిరి. “అంతయుఁ గల క్రిందులై పోయినది. మీకుంటుంబము మానంస్థానమును గాపాడినది. అట్టిచో మేము మీకుంటుంబమును రక్షించెదమని చెప్పటకు నోరాడకున్నది. అయినను నీవు ముగిమోటపెట్టుటవలన నీకభయమిచ్చుచున్నాము. బాబూ, మీకుంటుంబమును గుఱించి నీ కేమియుఁ జింతవలను” ఇట్లు చెప్పనప్పు డాదంపతులు చాల విచారించిరి.

పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయని చూడ్కులుయువరాజుపైఁ బ్రసరించెను. ప్రసాదరాయఁడు కుమారమహీపతి చేతులు పట్టుకొని యిట్లనియెను. “ప్రభుకుమారా, నాయెడల నీవు రాజకుమారభావమును మఱచిపోతివి. మీతల్లిదండ్రులకంటె నన్నెక్కుడు ప్రేమించితివి. మన మిరువురమును గేవల మొక్కతల్లికడుపునఁ బుట్టిన యన్నదమ్ములవలె మనలితిమి. ఈచనవువలన నీవు రాజకుమారుఁడవను మాటయే నేను మఱచి పోయితిని. ధీమణి, నీవు నన్నుఁ జూచి “నీవునాకు సాదివ్యముచేయ నంగీకరింప వేని నేను సింహాసనమే యెక్క” నని పలికితివి. ఇక నాయెడల నీకుఁ గల యనురాగమునకును, దయకును, మైత్రికినిఁ

బారమెక్కడిది? నాకంతకంటె గౌరవ మేమిగలదు? మిత్రుడా, యింతనన్ను మఱచిపొమ్ము. ప్రసాదరాయుడనువాడు పుట్టినేలేదని యనుకొనుము. ఇంత నీహృదయమును నుపేంద్రునిదేనకుఁ దిప్పి నీయనురాగలహరి నాతనిమీఁదికి మఱలించుము. నిన్ను నేవించుటకు మహేంద్రుఁడు వర్వసిద్ధుఁడు. శుమారస్వామిని మఱపవలయు. అతఁడు సానలుదీరిన జాతిత్వము. నీవాతనిని జాగ్రత్తగా నుపయోగింపుము. రామచంద్రపురసంస్థానభారమును మాకుటుంబక్షణభారము నీభుజస్కంధములపై నొక్కమాటుగఁ బడును. రాజపుత్రా! నీవు సార్వభౌముడనై వెలయుదువుగాక.”

యువరాజునకు దుఃఖమువచ్చెను. “మిత్రమా, నిన్ను విడిచి నేనుండఁజాలను. నిన్ను జూచుకొని నేను చేసిన భావికల్పన లన్నియుఁ గేవలము మరుమరీచికలై పోయినవి. నీయనుగ్రహమున్న నేను రామచంద్రపురసంస్థానమును విలాసముగఁ బాలింపఁగలసనియు, సార్వభౌముఁడనగుట క్షణమనియుఁ దలంచితిని; గాని యిట్లుగనని యూహించుట కెన్నఁడు సవకాశమే కాలేదు.” అని చెప్పి యాతఁడు మఱియొకమాటు దుఃఖించెను.

అప్పుడు ప్రసాదరాయని చూడ్కులుమాధవశరస్థిపై బ్రసరించెను. తోడనే కన్నుల నీరు గిట్టునదిరుగ మాధవ

శర్మ నగ్గరకు వచ్చి కూర్చుండెను. ఆతని పదముల నంటి వ్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “మామా ! సీకేమి చెప్పగలను ? ఇందు నీకుఁ గాసివారెవరు ? అందఱును బసిపాపలు. అన్నిముదినుటయైన నెఱుంగరు. మాయమ్మ మమ్ము నీయొడిలోఁ గూర్చుండఁబెట్టి పోయినది. నీవు మాకేమియు లోటు చేసి యెఱుంగవు. “కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలులేని కొఱత మీవలనఁ దీఱిన” దని మమ్ముఁ జూచి యనేకపర్యాయములఁటివిగదా ? మేమజ్ఞానులము. మిమ్మనేకవిధములఁ గష్టపెట్టితిమి. అన్నియు నహించి తివి. ఇక ముందుఁగూడ నీపసిపాపల నిట్లే పెంపవలసిన దని నిన్నుఁ బ్రార్థింపవలసిన పనియేలేదు” వ్రసాదరాయఁడు మేనత్తకుఁగూడ నిట్లే చెప్పెను. “నాయనా. జరుగవలసినదేమియు నిలిచిపోదు. మీతల్లియు నేను నొక్కకడుపున నెప్పుడు పుట్టితిమో యప్పుడే నేను మీకల్యాణమును గోరవలసినవాఁడనై తిని. మీయభ్యుదయమునుజూచి నే నుహ్సించిపోయితిని ; గాని యిట్లగు నని కలనైనఁ దలంపలేదుతండ్రి” యని మాధవశర్మ వ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆతని గృహిణిగూడ యుక్తరీతిని సమాధానము చెప్పెను. ఆదంపతు లిరువురునుగూడ దుఃఖోద్రేకమువలన సీమాటలు చెప్పలేక చెప్పలేక చెప్పిరి.

పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయఁడు కుమారస్వామినిఁజూచెను. విచారసాగర ముత్తరంగిత మగుటవలనఁ గుమారస్వామి లేవలేక కన్నీరువిడువసాగెను. అదిచూచి ప్రసాదరాయఁడు “బావా, నేటితో మనకు శాశ్వతవియోగము గలుగుచున్నది. మఱల నొకరికొకరు కాన్పించుటయనంభవము. ఈయవసాననమయమున నొక్కమాటు కొఁగి లించుకొందువేని నేను నిర్విచారుడ నయ్యెద” నని చెప్పెను. అప్పు డెట్లో శక్తి తెచ్చుకొని “బావా, మంత్రోపదేశమునకు మాటుగ నప్పగితలుచేయుటకుఁబిల్చుచున్నావా?” యని కన్నులనీరుగ్రక్కుచు వచ్చి కుమారస్వామి, చెంగటఁ గూర్చుండెను. ఇరువురు నొక్కమాటు కొఁగిలించుకొనిరి. ప్రసాదరాయఁ డిట్లుచెప్పెను. “బావా, నీవు నాకు బెట్టనికోటవై కుడిభుజమవై నాశీవితరథమును నడిపితివి. యుక్తరీతులఁ జేదోడు వాఁడోడుగా నిల్చి రాజనభయందును విశేషనన్నానము గలిగించితివి. ఇఁకఁ గన్నులకైనఁ గాన్పింపదనుకొన్న నాయర్థాంగలక్ష్మిని దెచ్చియిచ్చితివి. నాకొఱకింక ననేకకష్టములనుభవించితివి. పురుషసింహా! నీఋణము నెట్లుతీర్చికొందును? నీవు చిన్న వాఁడవు. ఆశీర్వాచనయోగ్యుడవు. సుఖముగా వర్ధిల్లుమని దీవించుటకంటె నేనేమి చేయఁగలను? ప్రేమైకనిలయా! నాచెల్లెలు రుక్మిణి యేమియు నెఱుంగని గోల. ఒకచెంపఁ

శ్రీహరి కుట్రహృత్వికాశ్రీ నవలలు

గొట్టిన నీరు నొకచెంపఁగొట్టిన బాలును దొరలు నుగు
 మార. కేవలము ముద్దరాలు. నీమహామహిమ తెలిసి
 కొనఁజాలదు; మాయమర్కము లెఱుఁగని మృదు
 హృదయ. గాని నీకంటె నన్యము లేదని నమ్మియున్న
 అమాయకురాలు. ఆమెవలన నేమైన నపరాధము గలిగిన
 క్షమింపవా? తలిదండ్రులులేని యాపసిబిడ్డను మనసిచ్చి
 కాపాడవా? ఆమె చిన్నప్పటినుండియు నాయోడిలోఁ
 బెఱిగినది. దిక్కులేని ఆగోలకు నీకంటె దిక్కెవరుగలరు?
 మఱియుఁ దమ్ముఁడు మహేంద్రుఁడు అంతకంటె నసహ
 యుఁడు. కేవలము దుందుడుకు పిల్లవాఁడు. వానినిఁ బెంచి
 యొకయింటివానినిఁ జేయవలసిన భారము నీమీఁదఁగూడ
 మోపుచున్నాను జానకి కేవలము నిరాధారురాలు.
 మహేంద్రుఁడును రుక్మిణియునే యామెకుఁ బ్రాణము.
 వారికిఁ గష్టములు గలిగిన నామె మనఁజాలదు. అంతయు
 నీచేతఁగూడ నున్నది భట్టాచార్యు వారి యిల్లు పడిపో
 లేనని లోకమునకుఁ దెలియునట్లు చేయవలసినవని నీవంతు
 నుమా.” ఇదివిని కుమారస్వామి కొంతతడవు నిరుత్తరుఁడై
 “పురుషసింహా, ఈమాట లేల చెప్పెదవు? ప్రళయసాగ
 రము జగత్తంతయు ముంచివేసినపిదప నిఁకఁ జేయవలసిన
 దేమిగలదు? నీ యపాంగపీక్షణమువలననే మాహృదయ
 యంత్రములు నడుచుచున్నవి. నీవులేకున్న నిఁక మాకు

బ్రతుకెక్కడిది? నిన్ను ముంచివేసిన ప్రళయసాగరము మమ్ము విడుచునా?" యని దుఃఖించెను.

పిమ్మటఁ బ్రసాదరాయఁడు మహేంద్రునిఁ జూచెను. వెంటనే మహేంద్రు డేడ్చుచుఁ జెంతకువచ్చి కూర్చుండి "అన్నా! ఇక నాకప్పుఁగింతలు చేయుట తరువాయి యున్నదా? నీపలుకులు నిశితభల్లములై నా హృదయ మును భేదించుచున్నవి. అన్నియు వింటిని. ఎల్లవిధముల నన్ను రక్షింపవలసినవాడవు నీవు నామీఁద నకల భార మును మోపుచున్నావా? ఎదుటికి రాకుండ నెట్లో నీ వెనుకనిలిది కాలము గడువవలయు ననుకొంటిని. అట్టి నన్ను ముందున కీడ్చుచున్నావా?" యని పలికెను. ప్రసాదరాయఁ డాతనిశిరము మూర్ఛొని "తండ్రి, విచారమువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. మనవంశమున నింత వలకు సప్రయోజకుఁడు పొడసూపలేదు. నాయనగారు నర్వతోముఖ ప్రజ్ఞాధురంధరులగుటచే నాకీర్తికి భంగము రాకుండఁ గాపాడినారు. నామీఁదఁ బడవలసిన యాభార మంతయు నొక్కమాటుగ నీపైఁబడినది. నీవు తొందర పడకుమా తండ్రి! అన్ని విధములను నాయనగారి యంత నీయందు సంపూర్ణముగ నంకితమైయున్నది. నీసామర్థ్యము నెడల నాకేమియునందేహములేదు. తండ్రిగారికాలమునఁ గంటె నీకాలమున మనవంశమునకుఁ గీర్తి పెంపందును.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

అన్నియు నీకుఁ దెలియును. ఎప్పుడెప్పుడు నీకుఁ గార్హా
లోచనము తోఁపకుండునో యప్పుడప్పుడెల్ల నాయనగారి
పాదపద్మములను స్మరించుకొనుచుండుము. తోడనే
నీకు నవశక్తి యొదలుచుండును. మహారాజావారిని
భక్తితోఁ గొలుపుము. కుమారస్వామి సాక్షాత్తుగఁ దార
కానురభంజకుఁడగు కుమారస్వామియని తెలిసికొనుచు.
అతని యనుగ్రహముగూడ నాశించుము. ఆపదలయం
దృఢైర్యమునలడు. నేడుచేయవలసినకార్యము జేపటివట
కును నిలువఁబోకుము. మనస్సునకెక్కని పనినిఁ జేతికి
రాసీయకుము. అట్లయిన నీసంసారసాగరమున నీపు కరి
జేరఁగల"వని చెప్పెను. మహేంద్రుఁ డీమాటలన్నియుఁ
జాల విచారముతోడను జాలశ్రద్ధతోడను విని అన్నపద
ముల నంటెను.

పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు జానకినిఁజూచెను. హఠాత్తుగ
నామెహృదయమునవిచారసముద్రముపోంగిపోరలి యుక్తి
బిక్కిరిచేసివేసెను. ఆమె 'తండ్రీ, నావంతువచ్చినదా!' యని
మాఱువలుకఁజాలకపోయెను. "తల్లీ, నెలవిమ్ము. నిన్ను
జూచిన నాహృదయము వ్రక్కలై పోవుచున్నది. చెల్లె
లవేగాని తల్లివలె రక్షించితివి. నన్ను దండ్రీవలెఁ జూచి
తివి. వదినను నల్లియని పూజించితివి. అమ్మా, నీవంటి
రమణీమణి యింకఁ బ్రపంచమునఁ గాన్పింపదు. ఇఁకనేమి

చేయఁగలము? నన్ను మఱచిపొమ్ము. మహేంద్రుఁడు బాలుఁడు, శచి యేమియు నెఱుఁగని బేల. రుక్మిణి సంగతి చెప్పనక్కఱలేదు. నీవిశ వారినిరక్షింపుము. వారికి సేవే పెద్దదిక్కు” అని చెప్పి ప్రసాదరాయఁడు రుక్మిణి దెసఁ జూడ్కులు సారించెను. శోకాతి రేకమ్మున మాట రాక జానకి నిశ్చేష్టయయ్యెను.

ప్రసాదరాయఁడు తనదెసఁ జూచినంతనే రుక్మిణి హృదయము సహస్రధా విదారితంబై పోయెను. తోడనే యామి యన్నగారిచేతులు పట్టుకొని “అన్నా, వరుస బెట్టి యప్పగింతలు చేయుచున్నావా?” యని వగవసా గెను. ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “చిట్టితల్లి! వగచినఁ బ్రయోజనము లేదు. నిన్ను జూచిన నాగుండె నీరయిపోవు చున్నది. ఏమియు నెఱుఁగవు. ముక్కుపచ్చలారని పసి పాపపు. నాచేతులలోఁ బెరిగితివి. సంపూర్ణముగ సీసాభా గ్యమును నేను చూచుటకు నోచివుట్టనైతిని. ఏమిచేయఁ గలము? చెల్లాయీ, ఇశ మీకు లోపములు కలుగవు. పెద్దల యాన మీఱకుము. నీభర్త చాల గొప్పవాఁడు. సీకనుకూలుఁడు. ఆతనిని నేమించుకో. జానకినిఁ గన్న తల్లిగా భావింపుము. మహేంద్రుని యభ్యుదయమును గోరుకొనుము. శచి చిన్నపిల్ల. ఆమెను బ్రేమింపుము. మనకు మేనత్తమేనమానులు తల్లిదండ్రులు. వారి హృద

యములకు వెట్టగలిగింపకుము. భట్టాచార్యులవారి పంశ మర్యాద సీయండును, జానకీయండును మూర్తీభవించి యున్నది. దానిని: గాపాడుము. నీయత్తగారు కష్టము ఖము లెఱిగిన నాధ్వ. సీశాక నామెకుఁ బ్రేమాస్ప. దము లేదు. ఆమెను బూజింపుము. మహాగాణి మిమ్ము హరిచిహ్ను. ఆమె దేవీస్వరూపిణి. ఆమెనుగూడ నేనిం పుము” అదివిని రుక్మిణిగూడ శోకావేగమ్మున మాట్లా డఁజాలకపోయెను.

తరువాతఁ బ్రసాదరాయనిచూపులు శచీనేనిపైఁ బ్రసరించెను. తోడనే యాముద్దుబాల “నాకుఁగూడ పప్పగింతలు చేయవలెనా వదిలే” యని రాణినిఁ గాఁగి లించుకొని యేడువసాగెను. జానకీయు, రాణియు నామె నోదార్చిరి. ప్రసాదరాయఁ డిట్లు చెప్పెను. “తల్లీ! నీ వొక్కతవే యిప్పుడు మావంశమున కాధారమపై యున్నావు. మహేంద్రుని బ్రతుకంతయు నీయటచేత నున్నది. జానకి నిన్ను గన్నబిడ్డవోలె రక్షించును. రుక్మిణినిఁ గడుపునఁగన్న బిడ్డయని భావించుకొనుము. రాణినిఁ బ్రసన్ను రాలినిఁ జేసికొనుమా. సకలైశ్వర్యము లతో నీవు నూతేండ్లు వర్ధిల్లుము” ఇదివిని శచి యదే పనిగ నేడువసాగెను. మఱల నోదార్చుట చాలఁ గష్ట మయ్యెను.

34

“ప్రసాదరాయఁడందఱకును జెప్పును; గాని రాధకే మియుఁ జెప్పఁడేల? ఆమె మాటయే యెత్తఁడేల?” ఈ సందేహము మోలుత రాణికిఁ గలిగెను. పిదప జానకికిఁ గూడఁ దోచెను. పిదప నందఱకును గలిగెను. రాధ మాత్రము నిశ్చలయై భర్త చెప్పుచున్న దంతయు విను చుండెను. ఈవిషయమునఁ బ్రసాదరాయని భావమేమో, రాధ యదంతవఱకును గ్రహించెనో యెవరు చెప్పఁ గలరు? ప్రసాదరాయఁడే గంభీరుఁడనుకొనిన రాధ యంత కంటెను గంభీరహృదయ. ఆగంభీరహృదయములలో నేమి కల్పనలు ప్రవర్తిల్లుచున్నవో?

శచీదేవిని దీవించుట యైనతరువాతఁ బ్రసాదరాయఁడు రాధకేదో చెప్పనని యందఱును దలంచిరి; గాని దీనికి వ్యతిరేకము జరిగెను. ప్రసాదరాయఁడు కుమారస్వామి తల్లిని, వెంకమ్మను బిలిచి వారికిఁగూడ నప్పగింతలు పెట్టెను. పిదప భీమారెడ్డినిఁ బిలిచెను. ప్రసాదరాయని పలుకు లన్నియు వినుచు, విచారభర మ్మున మాటుమాటలాడఁజాలక గోడకుఁ జేరఁబడినిలిచి యున్న భీమారెడ్డి ప్రసాదరాయని యెదుటికివచ్చి చేతులు జోడించుకొని, కన్నుల నీరు గ్రక్కుచు “ప్రభూ!

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవలలు

ఈ నేవకుని యెడలఁ గలప్రేమకుఁ గృతజ్ఞుఁడను; గాని మీవలుకులు ములుకులై హృదయభేదనము గావించుచున్నవి. ఈయధీరున కేమి చెప్పఁదలఁచితిరి? ఈయశక్తుని వలన నేమి నిగ్వహింపఁబడునని యూహించితిరి? వెంటరమ్మని సెలనించు. బ్రతుకుఁదెరువు నుపదేశింప వలదు” అని ప్రార్థించెను. సునాదరాయని కంఠతీక్షణిఁ దృప్తి గలుగలేదు. పగ్గటకువచ్చి కూర్చుండుమని చెప్పెను. అప్పుడు భీమాచెడ్డి యింకను కేరవచ్చి మోకారిం చెను. ఎన్ని విధములఁ జెప్పినను గూర్చుండకపోవుటఁ జూచి ప్రసాదరాయఁ జాతని చేతులు పట్టుకొని యిట్లు చెప్పెను. “నీవివుడు చావఁగోరుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. రామచంద్రపుర గాఙ్గలక్ష్మి యింకను నీ నేవను గోరుచున్నది. నీభావికాలము చాల నున్న తమైనది. నీ శక్తి నీ వెఱుంగవు. పులిబూరు తాణా నీ బాహుబలమును నమ్ముకొని యున్నది. నీయనంత సామర్థ్యమువలననే పులి బూరు గుఱ్ఱపుడండు వైరిగర్భనిచ్ఛేదకమై వెలయగలిగినది. నీవలన మీకులమున కెంత వన్నెగలిగినదో నీకేమి తెలియును? సాంఘ్రామిక న్యాయపాఠములలో భట్టాచార్యులవారి హృదయమునఁ బ్రథమస్థాన మాక్రమించిన నీవు వీరలోకమున కెంతటి గౌరవము తెచ్చితివో రామచంద్రపుర సంస్థానమునఁ దెలియని దెవ్వరికి? భట్టాచార

స్వల్పవారి పదాంకములను విడువజాలక మహారాజావారి సొన్నిధ్యమునుగూడ నుజ్జీంచిన నీగురుభక్తికి బార మెక్కడిది? వీరమణీ, నీ వియోగమును నేను భరింపఁ జాలను. అయినను జేయునదిలేదు. ఈవిశ్రునిమఱవకుము. నీవు సర్వసేనాధిపత్యమును నిర్వహించుచుండఁగాఁ జూడ పలయునని యెంతో ముచ్చటఁడితిని. నేను బ్రతికియుంటి నేని చూచియుందును; గాని యావిషయమును గుఱించి యిప్పుడేమనుకొనిన నేను ప్రయోజనము? ఇంక నిప్పటి నావిశేష ప్రార్థన మేమనఁగా? మహేంద్రుఁడున్నాఁడు. ఆ గురుపుత్రనియం దనురాగముంపుము. ఏమియునెఱుఁ గని యాబాలుని నీవుపెట్టనికోటవై రక్షించెదవేని భట్టా చార్యులవారి కదియే గురుతర గురుదక్షిణ. అదియే నీకు శ్రేయస్కరము. ప్రభువులకు నీయెడలఁ బరమానుగ్రహము గలదు. నీరాజభక్తి లోకమునకుఁ దెలియనిది గాదు. పులిబూరికి వీరభూమి యను బిరుదమును నిలుప నలసిన భారము నీభుజస్కంధముపై గలదు. అన్నియుఁ దెలిసిన నీకింతకంటె వేఱుగఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది?”

ఇదివిని భీమారెడ్డి సగచుచు నిట్లుచెప్పెను. “ఇంక నేనేమి చెప్పఁగలను? ఏమి చేయుఁగలను? భట్టాచార్యుల వారిమరణమువలన నేనరసచ్చియుంటిని. ఇప్పుడు మీగు నన్ను వాగ్భర్తములచే మఱింత నొప్పించుట తగునా?”

మీనలననైన మంచి యంతయు నాపై నారోపించుట
యేటి ధర్మము? మిమ్ముజూచి నేను భట్టాచార్యులవా
రిని నుఱచిపోయితిని; గాని యిప్పుడు గంభీరాంధకార
కూపమునఁ గూలఁబడిపోయితిని. మీయచగ్రహమువలన
నాకుఁ గలుగుననుకొన్న భవిష్యదాన్నన్నియు కలలోని
ముచ్చట యెఱివైనది యెన్నఁడు నూరింపలేదు.”

ఇదియైన తరువాతఁ ప్రసాదరాయఁడు రాధాదేవి
ప్రస్తావన చేయునని యెల్లరునూహించిరి; గాని యాతఁడు
జగ్గయ్యను జేరఁబలిచెను. మూల సంకటముదెల్లవోయిరి.
జగ్గయ్య వగచుచు నెదుటకువచ్చి “ప్రభూ, ఇప్పుడు నా
వంతువచ్చినదా? ఇట్టి కష్టనమయమున నీక్షుద్రనేవకు
నైన మఱచిపోగూడదా? భల్లప్రహరమువలన గురుతర
భాధ ననుభవించునప్పుడు గూడ నీదీనునకు నీహృదయ
మునఁ జోటిచ్చుటవలన నేను సంతోషింపవలసినదే.
అయినను నాకు విచారము కన్నులు గప్పి నేయుచున్నది.
మహారాజా, నిన్ను నాభుజములపై నెక్కించుకొని
యాడించితిని. నాచేతులలోఁ బెంచితిని. నిన్ను చక్రవర్తి
బిడ్డగా భావించితిని. నీయభ్యుదయమునుజూచి యానంద
సాగరమున మునిగిపోవుచుంటిని. తండ్రీ! తుదకా
యానందసాగరమును దుఃఖసాగరముగా మార్చి వేసితివా?
ఆసౌఖ్యమంతయుఁ గష్టముగాఁ దేల్చి వేసితివా? నన్ను

జీవచ్ఛవము గావించివేసి స్వర్గమునకుఁ బోవుచుంటివా?
 బాబూ! నాయేక పుత్రుని విమలమునఁ గూడ నింక
 దుఃఖ మెఱుంగను. నాకడుపు చెఱుచై పోవుచున్నది.
 నీనోటలు నేను వినఁజాలను. ప్రభూ! మన్నించి నన్ను
 మఱచిపో” మన్ని ప్రార్థించెను; గాని ప్రసాదరాయఁడు
 జగ్గయ్య సింహను జేరఁబిలిచి యొకమాఱు వీపుపై దట్టి
 యిట్లు చెప్పెను. “జగ్గారెడ్డి! భట్టాచార్యులవారికి నీవు
 నల్లుగుండెయ్యటటివి. నేను చిన్నతనము మొదలుకొని
 నిన్న మొన్నటి వఱకును నీపై నెక్కి త్రొక్కితిని. నీకు
 సౌఖ్యమున కవకాశము లేకుండఁ జేసితిని. అయినను
 నీవు మనసులోఁ గూడ నామీఁద గోపమెఱుంగవు.
 త్రొక్కిన కొలఁది నానందించితివి. నాకొఱకు నీయేక
 పుత్రుని గుఱించిన దుఃఖమునుగూడ నుఱచిపోయితివి;
 గాని నేను నీయుఁజుము నీర్చుకొనఁ జాలకపోయితిని.
 నిన్నెంతో సుఖపెట్టవలయునని యెన్ని మాఱులో తలం
 చితిసి. అయినను వ్యాపార బాహుళ్యమువలన నాయోచ
 నలు విస్మృతములై పోయినవి. ఇంక నాశయే లేకుండఁ
 బోయినది. జగ్గారెడ్డి! ఒక్కమాట చెప్పము. నావలన
 సంభవించిన కష్టములన్నియు మఱచిపోయెదవా? నాకృత
 ఘ్నతను దలఁచుకొనుట మానివేసెదవా? నన్ను
 మఱచి పోయెదవా?” “ప్రభూ! అట్లు చెప్పవల” దని.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి నవలలు

జగ్గయ్య ఘోరాతిఘోరముగఁ విలపించెను. ప్రసాద రాయఁడు మహేంద్రుని మఱలఁ బిలిచి యిట్లునియెను. “తమ్ముఁడూ! జగ్గయ్యను మఱచిపోకుము. మనమాతనిచేతఁ బెరిగితిమి. తొలుత మనచేత వింటినిఁ బట్టించినవాఁ డాతఁడు. నీచేతఁ తొలుతఁ దునాశి వ్రేయించిననాఁ డాతఁడు. నాకును నీకు నాతనియెడలఁ గల యనురాగ మంతయు నీవే చూపవలెను సుసూ.”

ఇఁకఁ బ్రసాదరాయని చూడ్కులు రాధదేవ మఱలు నని మఱల నెల్లగును దలఁచిరి; గాని యిప్పుడు గూడ నందులకు వ్యతిరేక మే జరిగెను. ఆతఁడు చంద్రనారాయ ఁని మహేశ్వరునిఁ జేరఁబిలిచెను. మఱల నెల్లరును నిర్విణ్ణులైరి. అవశములై యున్న వారి హృదయములు మాత్రము ప్రసాదరాయని యాచిత్యమును గీర్తిం చెను. విచారమునలన నట్లులై చంద్రనారాయణుఁడును మహేశ్వరుఁడును జెంతకువచ్చి కూర్చుండిరి. ప్రసాద రాయఁడు వారి చేతులుపట్టుకొని యిట్లుచెప్పెను.

“మనము నహఃభ్యాయులము. భట్టాచార్యులవారు మిమ్ముచూడో నమానముగఁ బ్రేమించిరి. మీకందులకు మించిన గురుభక్తిగలదు. మీ పాండిత్యమును సర్వతో ముఖము. గురునధగావించిన పాతకినిఁ బట్టుకొనిన మహా గౌరవము కేవలము మీఁది. మీసాహాయ్యము లేకున్న

నింత సులభముగా దురంతకులు వట్టువడుట కలలోని వార్త. రాజనభలో మీకు మహోన్నతసమ్మానము జరుగనున్నది. మీయభ్యుదయముదైవోద్దిష్టము. మీకుఁ గలుగనున్న గౌరవమును గనులారఁ జూచుటకు నా కదృష్టము లేనందులకుఁ జాల వగచుచున్నాను. నాకిట్టియవస్థ తటస్థించినందులకు మీఁఁతమాత్రమును వగవలదు. మీమిత్రుఁడు మహేంద్రుఁడు గలఁడు. విశిష్టులయందును, సంపత్తులయందును మీరాతనికి సమభాగులై యుండు రేని భట్టాచార్యులవారి యాత్మ చాల సంతోషించును. మీకంతటను విజయము గలుఁగుఁగాత. మీరు మహారాజావారి సేవకులమను మాట యెల్లప్పుడును న్నడించు కొనుచుండురేని మీయభ్యుదయమునకు దేవతలు గూడ విఘాతము గలిగింపజాలరు.” పిదపఁ బ్రసాదరాయఁడు మహేశ్వరునితోఁ బ్రత్యేకముగ నిట్లుచెప్పెను. “నుకవీ, నీకవితాధార మహోత్కృష్టము. భట్టాచార్యులవారిమీఁదను, రాజావారిమీఁదను నీవుచెప్పినవద్యములు పీయాపతరంగితములు. నీకవిత్యముకంటె నా కాప్యాయకరమగు వస్తువులేదు ; గావున నెప్పుడైన నీకుఁ దీటుపాటు గలిగిన యెడలను నాయెడలఁ దయ యున్న యెడలను నన్ను దలఁచి యొక్కవద్యము గానముచేసెదవేని నాయాత్మ యానందించును”

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ వనశాల

అయన్నదమ్ములు మఱలనగచి “మేము శేనలము దైవోపసూతులము. లేకున్న భక్త్యాచార్యులవాఁడును మీరు నొక్కమాటుగ నామచంద్రపురసంస్థానము నంధ కారకూపమునఁ ద్రోసిపోవుట తటస్థింపగు. ఇక నూఁకు దిక్కివ్వగు? పరమానందముతో మమ్ముఁ దట్టుచు “సెబాసు మిత్రులూగా!” యని మీరొ మెచ్చుకొనుట కవకాశము లేనపుడు మాకుఁ జరుగబోవు సమ్మానము పూర్ణానందకారణ మెట్లు కాఁగలదు? మాశ్రమకు మీరానందించిన జాలు ననుకొంటిమి. మేము దేనిని ముఖ్యముగాఁ గోరుకొంటిమో యది సంపూర్తిగలభించు టకే వీలులేనపుఁ డిక నూకుఁ బ్రశంసయేల?” యని చెప్పిరి. మహేశ్వరుఁడు ప్రత్యేకముగ నిట్లు చెప్పెను. “రిసికప్రభూ, నాశవిత్వమునకు జీవముపోసి, జైతుకుఁ దెచ్చి, దానికి విలువగలిగించినవారు మీరు. నేను ప్రారంభించిన గ్రంథము పూర్తిగాక పూర్వమే మీరు స్వగ్రంథము నకుఁబోవుట నాదురదృష్టమునఁబై వేటిఁబున్నది.” ఇట్లు చెప్పనపుడు మహేశ్వరుని కవితాధార యశ్వశమనుట కుదాహరణముగ నాతని కన్నులనుండి బాష్పధార యవ్యాహతముగ దొరలెను.

35

తాణిమున్నగు వారి హృదయములు మఱల నాలోచనాధీనములు కాకపూర్వమే ప్రసాదరాయఁడు రాధదేవఁ

జూచి “దేవీ, నీవేమందు?” నని యడిగెను. ఇంతవఱకును మిగుల గంభీరమైయున్న రాధ ముఖమండల మీమాట వినిన తోడనే ప్రసన్నమయ్యెను. రాధ నిశ్చలయై ప్రసాదరాయనిఁ జూచుచు “జీవితేశ్వరా, ఒకప్పుడు నీవు నన్ను ‘నాకుఁ దగినభార్య’ వని ప్రశంసించితివి. నేను నిన్ను విడిచి భూలోకమునందే యుండిన నీకుఁ దగినదాన నగు నునా?” యని పలికెను. “దేవీ, అట్లేన్న టికినిఁగాదు. నీవు నాకు యథార్థముగ దగినరాణివే యగుదువు. నం దేహము లేదు. నీకుఁ దెలియని దేమున్న” దని యతి ప్రేమతోఁ బ్రసాదరాయఁడు రాధచేతులు పట్టికొని పలికెను. రాధహర్షాశ్రుగల్గదయై మాట్లాడఁజాలక పోయెను.

ఇదంతయు వినుచున్నవా రందఱును నిర్విఘ్నలైరి. రాణిమాత్రము శీఘ్రముగఁ బ్రబోధితయై “ఇదియేమి సలఁపు తమ్ముడూ! ఇఁక రాధనుగూడ మాకుఁగాన్పించు కుండఁ జేయఁదలంచితివా? మాపై నంతనిర్దయ యేల కలుగనలెను తండ్రీ! ఏమిత్తల్లీ, నీకీబుద్ధి యేల వుట్టెను? విచారసాగరమున మునిగిపోయియున్న మాకుఁ బ్రపంచ మేలేకుండఁజేసెదవా?” యనియెను. తోడనే జానకి “వదినే, నుమ్ము విడిచిపోయెదవా?” యని రోదనము ప్రారంభించెను. ఆమె వెనుక రుక్మిణియు, నంతకుఁబూర్వమే శచియుఁగూడ నేడ్వఁదొడఁగిరి. వృద్ధాంగనలుగూడ

శ్రీపాద శుబ్రహ్మణ్యకావ్య సవలలు

డెలు బాదుకొనసాగిరి. రాణిగూడఁ గన్నీరు విడువఁ జొచ్చెను. మహేంద్రుఁ డశనిపాశముచేవలె నిశ్చేష్టుఁ డయ్యెను. కుమారస్వామియు, గుమారమహీపతియు “ఇదియేమి ఘోరము పీరాధిపీరా” యని తెల్లవోయిరి. “ఏమిబాబూ, ఇట్లుతలంచితి” వని రాజాశ్చర్య చకితుఁ డయ్యెను. మాధవశర్మ తెల్లవోయెను. తక్కినవా రందఱును హాహాకారములు ప్రారంభించిరి.

ఎంతోకష్టముమీఁద మఱల నిశ్శబ్దత నెలకొనిన పిదప రాధయందతితో నిట్లనియెను. “మీఁగ నాపైఁ గలఁ ప్రేమాదరము లపారములనియు, నావియోగమును మీరు నహింపఁజాలరనియు నేనెఱుఁగుదును ; గాని నే నిక భూమిపైనుండిన నేమి సుఖమో తలంపుఁడు. చోరావహరణకాండమున నావతిమరణానంతరము నాశై హికజీవితము విషపూరితమై పోవును. నేనిప్పుడనావతితో నహగమనము చేసితి నేని ఒకటి రెండు సంవత్సరములలో నాపేరీలోకమున విలువైనవిషపావును. లేకున్న లోకసా మాన్యధర్మము ననుసరించి నేనింకను నలువదియేండ్లలో యేఁబదియేండ్లలో లోకుల వాదోపవాదములకుఁ బాలు గావలసివచ్చును. ఆస్థితి యెంత దుస్సహమో యోచిం పుఁడు. మీరందఱును నాసుఖమును గోరుటలో ననుమానములేదు ; గావుననే నాసుఖకారణమును నాభర్త

తోడి సహగమనమునకు మీరాక్షేపణలు సేయఁగూడదు. నేనిపుడే నగఁము చచ్చియున్నాను. నావిభుఁడు సాంచభౌతిక దేహమును విడిచినతరువాత నాప్రాణములను మీరెట్లును నిలుపఁజాలరు. అంతమాత్రమునకు మీరిపుడేల నిషేధములు చెప్పెదరు?”

జానకీరుక్మిణుల కింతటితోఁ దృప్తిగలుగలేదు. వారేడుపు మానలేదు. శచి యీమాటలనే వినలేదు. అప్పుడు రాణి “తమ్ముడా! నీవైన రాధ నీప్రయత్నమునుండి మఱింపరాదా?” యనియెను; గాని తోడనేయాతఁడు “అక్కా! రాధసలుకులయందనంబడ్డమేమున్నది? నర్వము తెలిసిన నీవుగూడ రాధ కడ్డుచెప్పెదవా?” యనియెను. రాణి యింక మాట్లాడఁ జాలక పోయెను. రాధ మఱల మఱల జానకీ రుక్మిణుల సంగీకరింపఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నించెను. తుద కామె “మీరింత పట్టు పట్టెదరా? నాపై నింత నిర్దయ జూపెదరా? భట్టాచార్యులవారి పుత్రికలై యుండి ధైర్యమును విడిచి మీరింతవాపోయెదరా?” యని యనేకవిధములఁ జెప్పెను. జానకీరుక్మిణులు రాధ యీనిశ్చయమునుండి యెట్లును మఱలదని నిశ్చయించుకొనిరి. రాణిగూడ నట్లే చెప్పెను. చేయునదిలేక తుద కందఱు సంగీకరించిరి; గాని యొక్కరిమనస్సును స్వాధీనమున లేదు. రాధకు మాత్రము విచారముడిగ్గెను.

అప్పటికి రెండుగడియల రాత్రియందెను. ప్రసాద
రామునికి సంభవించిన యస్థిరదేలిసి యూరివారంబును
వచ్చి వీధిలో నిలిచిపోయిరి. భీమారెడ్డి లోనికివచ్చి
“ఊరివారందఱును వచ్చియున్నాఁడు. కాణేదారుగారిని
జూచుట కనుజ్ఞ వేడుచున్నా” రని రాజుతో చెప్పెను.
ప్రసాదరాయఁడు తొలుత నూరిపిద్దలను బయ్యగురను
రప్పింపుమని చెప్పెను. భీమారెడ్డి యట్లేచేసెను. పిద్దలు
వచ్చి ప్రసాదరాయని జూచి చాల వగచిరి. ప్రసాద
రాయఁడు వారికిఁగూడ నప్పగింతలు చేసెను. కొంత
తడవు విచారింది తరువాత వారిని బ్రక్కతోనెట్లుం డని
చెప్పి ప్రసాదరాయఁడు తక్కినవారిని రానిమ్మని రెడ్డి
కానతిచ్చెను.

మహాప్రసాదమని వీధిలోనికి బో, బోవుచున్న
భీమారెడ్డితో రాజు “అంగణము చాలనిరుకుగ నున్నది.
వచ్చినవారి సంఖ్య యనంతమైయున్నది. కాణేదారుగారి
బాధగూడ దుస్సహమైయున్నది. ఇన్ని కారణములవలన
వచ్చినవారిక్కడ నిలుచుట కవకాశము లేదు. వచ్చె
డువారు వచ్చుచుండఁగా వచ్చినవారు పోవుచుండవలె”
నని చెప్పెను. భీమారెడ్డి యూరివారి కట్లే చెప్పెను.
గ్రామవాసులు నట్లే చేసిరి. వారందఱు ప్రసాదరాయని
జూచి మ్రొక్కువారే. అందఱు నేడ్చువారే. ఊరివారి

శాస్త్రధారవలన మార్గము వర్షము కురిసినట్లయిపోయెను. నారు లోనికి రాఁదొడగినది మొదలుకొని యెల్లయును వెడలిపోవు నంతదనుకఁ బ్రసాదరాయఁ డంజలిబంధమును నివృత్తేడు.

పిదప నాతఁడు తమ్మునిఁబిలిచి “ అంతకంతకు బాధదుస్సహనుగుచున్నది. ఎట్లో సహించుకొని యుండుట వలనఁ బ్రయోజనము లేదు. కావున నీభల్లవుటలుఁగును దీసివేయు” మని చెప్పెను. అందఱును గొల్లుమనిరి. ఇక నుంచుటవలన లాభములేదని రాజుగూడఁ జెప్పిన తరువాత మహేంద్రుఁడు ప్రసాదరాయని చెంతఁజేరి విలపించుచు “అన్నా! పూర్వజన్మమున నేనేదో గురుతరపాపము చేసియుంటిని. కావుననే నాకీప్రాప్తి. నీతలక్రింద నివ్వు వెట్టఁదలఁచియున్నాను గదా! ఇక నీప్రాణములు తీయుట నాకెంతపని?” యని బల్లెముమీఁదఁ జేయివేసెను. జానకీరుక్మిణులయొక్కయు, శచీదేవియొక్కయు, కోడనధ్యనులు మిన్నముట్టసాగెను నృద్ధాంగనలు చూడలేక ప్రక్కకుఁ దొలఁగిపోయిరి. రాణికన్నులనుండి యశ్రులహరి ప్రవహింపసాగెను. రాజు కుమారస్వామియును నిశ్చేష్టులైరి. డోరిపెద్దలు రామరామా యని కన్నులు మూసికొనిరి. కానిరాధమాత్రము నిశ్చలయై నాథుని రెండుచేతులను బట్టుకొని రెప్పవేయకుండ నాతనిం జూడ

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి పదాలు

సాగెను ప్రసాదరాయఁడుగూడ నిట్లేచేసెను. అదంత
తుల నాల్గుచేతులు నేకమయ్యెను. నాల్గుకన్నులు నేక
మయ్యెను. ఇభయుల తనులతలయందును విద్యుద్బాహు
గూలలకప్పుడు ప్రవహించఁజొచ్చెను. ఈరూపమున లేచు
హృదయములుగూడ నేకమయ్యెను. ఇప్పుడు ప్రసాదరాయ
యనికి బ్రహ్మేశ్వరక్రిత్యము లేదు. అట్లే రాధాదేవికి
గూడలేదు. ప్రసాదరాయఁడే రాధ. రాధయే ప్రసాద
రాయఁడు. ధర్మానుప్రాణితమగు ననంతప్రేమవలననై కృ
మైపోయిన యాదంపతుల చైతన్య మిప్పుడు విశుద్ధపరం
జ్యోతిలో విలీనమైపోయెను.

ఈస్థితి భారతీయదంపతులకు సంకల్పమాత్రమున
సిద్ధించును. నేడు విదేశములన్నియు విజ్ఞాననిధులు మని
విట్టివీగుచున్నవి. సాగరకన్య మాయంటి పరిచారికయని
గర్వించుచున్నవి; అయినను ప్రేమ, ధర్మము, దయా,
దాక్షిణ్యము, ఆత్మత్యాగము వీనికి నేటికి గూడ భారత
దేశమే నిభానము; గాని యీవిశాలదేశముమీఁద
చార్భాగ్యమేఘమాలికయు, భారతీయుల హృదయాశా
శముమీఁద సవిశ్వాసమేఘపంక్తియు నావరించియున్నవి.

మహేంద్రునకుఁ గూడఁ జైతన్యములేదు; గానియాతఁ
డెట్లో బల్లెమును బెట్టివేసెను. ప్రసాదరాయని కన్నులు
మూతలుపడియెను. రాధకన్నులుగూడ మూతలు

పడెను. ఊర్ధ్వముఖమైయున్న ప్రసాదరాయని శిరము ప్రక్కకుఁ బడిపోయెను. క్రొక్కాఱు మెఱుపుతీవవలె రాధాదేవి తనులతగూడఁ భూతలమునఁ బడిపోయెను. ప్రసాదరాయని వక్షఃపీఠమునండి కర్పూరక్షధార యూకస్మికముగ నెగసి రాధాదేవి కళి సేరియు చేసెను. తోడనే యంతటను రోదనధ్వనులు మిన్ను ముట్టెను. రాణియు, మాధవశర్వగుహిణియు రాఫను లేవదీసి సూర్యుండఁబట్టిరి; గాని యామెకుఁ బ్రపంచజ్ఞానములేదు. ఆమె కనుదమ్ములు కొంచెము వికసించెను; గాని వానికి నిజశక్తిలేదు. అంతటను గాధాంధకార మావరించెను.

36

గృహోద్యానవనమున సాయంకాలము రాధాదేవితో నిష్టాలాసంబులం బ్రొద్దుపుచ్చుటకై ప్రసాదరాయఁడు ప్రత్యేకముగ నిర్మించుకొనిన లతానికుంజమునకుఁ బ్రక్కఁ జరినిర్మించుటకురాజాజ్ఞయయ్యెను. అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమే నుంచిగంధపుఁ జెక్కలతో విశాలమగు చితి నిర్మింపఁబడియెను. ఇది యైన వెంటనే కుమారస్వామియు యువరాజును బోయి దానిపైఁ గునుమనహస్రములతోఁ బ్రసాదరాయని కళేబరము నుంచుటకు శయ్యనమర్చి నుగింపుతైలమును జిలుకరించిరి. మహేశ్వరుడు జగయ్యును

శ్రీసాక సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి నవల

గుమారవీరయ్యను వెంటబెట్టుకొనిపోయి గాఢానాగమున
వీధిగున్నము మొదలు చితిపటకును బున్నచలను బాటపిం
చెను. చంద్రనారాయణుడు తోటయందలి పూవు
లన్నియుఁ గోయించి గంగలలో సింపియ్యచెను. అటు
రాజు ప్రసాదారాయని కళేబరము నూశేగించుచుఁ దగు
ప్రయత్నములఁ చేయుచుండెను.

సూర్యోదయ మయ్యెను. మహాశివము ప్రారంభ
మయ్యెను. నుంగళవాగ్ధములవలనఁ బులిబూ రంధ్రముఁ
బోయకలంగెను. చంద్రనారాయణుడు, మహేశ్వరుడు,
కుమారస్వామి, మఱియొక గ్రాహ్మణుడు శవ
వాహకులైరి. మహేంద్రుఁ డగ్నిహోత్రమును బట్టుకొని
ముందు నడచుచుండెను. పూలమాలికలతో నిండిపోయి
యున్న శవముపై నూరి శ్రీ పురుషులందరును పూలవాన
కురిపించిరి. రెండుగడియల ప్రొద్దెక్కునప్పటికి శవము
చితిచెంతకుఁ గొనిరాబడెను.

చితిచుట్టును, మార్గమున కిరుకెలంకుల నొకదేన
శ్రీలును, మఱియొకదేనఁ బురుషులును వచ్చి క్షణములో
మూగిపోయిరి. సూర్యకిరణ ప్రసారమునకు గృహ మడ్డు
వచ్చుటచే మార్గమునందును, జితిమీఁదను జల్లఁబడిన
ప్రపుల్లకునుమములు విలక్షణతేజస్సుతోఁ బ్రకాశించు
చుండెను. ప్రజలెల్లరును హాహాకారము చేయుచుండఁ

బ్రహ్మచర్యమును కట్టిపెట్టి నునిచి యథాతథా శ్రమముగ నుపేంద్రుడగ్ని సంస్కారము గావించెను.

అంతవఱకును విక్రమ మొగముతో నున్నరాజు “వీర
సేనా! పోయితివా?” యని కుమిలికుమిలి దుఃఖింపఁ
జొచ్చెను. మూఁధవశగ్గయు త్తరీయమును ముఖముపై
గప్పకొని శోకింపఁగడఁగెను. కుమారస్వామి, యువరాజు
నుపేంద్రుడు మున్నగునార విచారమును వివరింపవల
సిన పనిలేదు. గ్రామవాసుల విహాసమును వర్ణింపజాలము.

అగ్నిహోత్రము చితి నల్పంకల నలముకొనెను.
రాధాదేవి వచ్చుచున్నదని కోలాహలము ప్రబలెను.
శోడనే చంద్రనారాయణుడును, మహేశ్వరుడును,
బోయి పూలగంపలు తెచ్చి పుష్పములు స్త్రీపురుషుల
కెల్లరకును బంచించిచ్చిరి. ఇంతలో రాధాదేవి దృక్పథ
మునబడెను. వెంటనే సాగరఘోషమును విందిన
యా జనఘోషము హఠాత్తుగఁ జల్లఁబడెను.

రాధాదేవి, కునుమకోమలములగు పాదములను
బూలపై నతిమృదువుగ విన్యస్తముగావించుచు నంజలి
బద్ధమై యతి గంభీరముగ వచ్చుచుండెను. ఆమె కంఠ
మున వివిధకనుమమాలికలు వెలయుచుండెను. తళతళ
మెఱయు బనారసుచీరనుండియు, భ్రమరరాశిం బురడించు
వినీల కేశజాలమునుండియు సుకుమారసౌరభము గుబా

శించుచుండెను. రాధ ధర్మముకొఱకును బ్రాహ్మము
కొఱకును బతి ననువర్తింపుచుండుటచే దివ్యచేతనామె
భౌతికశరీరమునఁ గూడ నిండి తొలుగాడుచుండెను.
దానినిఁజూచి యెల్లరును ముగ్ధు లగుచుండిరి. రాణి,
జానకి, కృష్ణిణి, సేచి, మాధవశర్మ గృహిణి, ఊరియంగల
మఱికొందఱు రహాశేషులు నానందప్రసంగముగ్నియై
బూలవాన గురియుచు వెనువెంట నచ్చుచుండిరి. అది
చూచి మార్గమున కిరుప్రక్కల నున్న నారుగూడఁ బుష్ప
ప్రవర్ణము ప్రారంభించిరి; గాని రాధ కీసంగతి
యేమియుఁ దెలియదు.

అచ్చటనున్న యెల్లరకన్నులును రాధాదేవిమీఁదనే
నల్లకలువ పూవులను జిమ్ముచుండెను. ఆపతివ్రతాశిరో
మణినిఁ జూచి రాజప్రభుత్వము అంజలిఁబెట్టులై హృదయ
ములయం దామె మహిమను గీర్తింపఁజొచ్చిరి. నడుమ
నడుమఁ గొందఱు సరిచాసకలు గాధనైఁ బన్నిరు పల్లు
చుండిరి. మఱికొందఱు అత్తరువులు చిలుకుచుండిరి.
రాధ యివియు నెఱుంగదు. ఆమె నడచుచునేయుండెను.
ఆమె నడచుచుండఁగనే యిన్నియు జరిగిపోవుచుండెను.
పుష్పప్రవర్ణము ముగిసినపిదప నందఱును గాధాదేవికి
వందనము లర్పించిరి. అప్పటి కప్పుడే యామె చితిని
సమీపించెను.

నెంటనే సకలజనుల హృదయములును దామరాకు
మీఁది నీటిచిందుపులవలెఁ గలపించిపోవనాగెను. అంతః
చూపులును జెడగపోవుచుండెను. అంతకంతకువిజృంభించు
యెన్న వీతిహోత్రుఁడు స్వాగతమిచ్చి రాధాదేవినిజేఱ
బిలువనాగెను. అంతటను చిత్రాస్థితై చూడజేక
శిష్యులు మూసికొనిరి; గాని వారు త్తర క్షణమునందే
శిష్యులు నిప్పిచూచిరి. అప్పుడిప్పుడే రాధాదేవి చితి
నధిరోహించెను. అంతటను రాధాధరించిన పూలసంఘటలు
కనుల పోవునంతవఱకును జూచిరి. ఆమె కోమలదేహ
నుండుకుఁ బూర్వమే కమలిపోయెను.

37

శ్రీలెల్లగును రాధాదేవి గుణగణములను గీర్తించు
కొనును నిండ్లకుఁ బోయిరి. సమయజ్ఞయగు రాణి “ఇది
భుజంగరాయనికి శిక్ష పీఠించు సమయము. ఇత మన
మిచ్చట నుండరాదు పోన” నని జానకి రుక్మిణి మున్నగు
పరిని వెంటఁబెట్టుకొని మాధవశర్మ యింటికిఁబోయెను.
పురుషులెల్లరును వీధిలోనికిఁ బోయి నిలిచి యనేకవాదో
పవాదములు ప్రారంభించిరి. అప్పుడే జరిగిపోయిన సమా
చార మంతయువిని వచ్చి రామవరపురహితులు చాల
వగచి లోకానికిఁబోయి మిన్నంటిమండుచున్న చితిఁజూచి

శ్రీసాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రీ నవలలు

వెనుకకు ముట్టించి, అవకాశమైనప్పటికీ నాకు రాజనర్మనము చేసి ప్రసాదరాయని గురించి చాల నిచాగమును వెలిబుచ్చిరి.

నాపాక్షికవలన గ్రామవాసుల యింటలు మధ్యాహ్నము నుండి భిక్షాచాక్రమిని వీధిలో నిండిపోయిరి. భుజంగరాయనికి నిధింపవలసిన శిక్షను నిశ్చయించుకొని రాజు, కుమారస్వామి, మహేంద్రుడు, మాధవశర్మ, చంద్రనారాయణుడు మున్నగువారు వచ్చిరి. వారు అరగెక్కినతోడనే జనసంఘమునుండి కొంత యువకుడు, “నునా ప్రభూ, భుజంగునినిలువబెట్టి చిరవధజేయవలె” ననియలుచును. మఱియొకడు “సనుగుకాళ్ళక్రిందబెట్టి క్రొక్కింపవలె” ననియెను. ఇంకొకడు “తలగొరిగించి గాడినమీద నూగేగించి రాళ్లుకట్టితుల్యనదిలో విడువవలె” ననియెను. వేరొకడు గడ్డిమోపులో జుట్టబెట్టి నిప్పు ముట్టింపవలె” ననెను. మఱియొకడు కాళ్ళకు ద్రాళ్లుగట్టి నేలాడగీసి క్రింద నగ్గిగుండము తయారుచేయవలయు” ననియెను. కొండొకడు నూనెగుడ్డలు చుట్టి నిప్పు ముట్టించి, మీద నూనె చల్లవలె ననియెను. రామవరగ్రామవాసియు భుజంగుని దౌర్జన్యమునకు మొదట బాల్పడినవాడు నగు నొక ముసలిరహితు “ఒడలినిండ గాయములుచేసి విరవకాయలపొడి యంటింపవలె” నని

యెను. ఇంకొకరహితం “అస్సేని మీడికి వృశ్చికములను విడువవలె” ననియెను. రాజధానికిఁ బోవుచున్న యువ రాజుముందు విగ్రహాలు చీటిగట్టినరాయి వినరిపోయి నప్పుడు వా.డ్రను బట్టుకొనుటకుఁ బులిబూరునుండి బయలుదేరిన రాత్రిలతో భుజంగుని బంధించుటకు జనని నారినగ్గ. ౧. తెచ్చిన యుచకుఁడు దూరమునుండి యెలుఁ గె “చాలామ మహానభూ. ఉప్పునాతర వేయవలె” నని యుటచెను.

ఈకోలాహల మంతయు వినుచున్న రాజు మెటనే చంద్రనారాయణునిఁ జూచి కన్ను గీటెను. అప్పుడు చంద్రనారాయణుఁడు చేయెత్తి కలకలము నడచి “తొందరపడవలదు, మహారాజావారు మన భుజంగరాయనికి ఆనువకోత్సవమునే, యీక్షణమందే నెఱవేర్చున్నా” గని చెప్పెను. అంతట నానందధ్యానములు మిన్ను ముట్టెను.

రాజాజ్ఞవలన భట్టాచార్యుని గృహోద్యాసవనము నందే దక్షిణమున నేవకులు ఉప్పునాతరవేయుటకుఁ దగిన గోతిని క్షణములోఁ దయారుచేసిరి. ఊరియందలి పెద్దకోమటి యుప్పుబస్తాలను బండిమీఁద నేయించుకొని వచ్చెను. రాజాజ్ఞ కాకపూర్వమే జనసంఘమునందలి దృఢ కాయులు కొందఱు ఆ బస్తాలను గోతిదగ్గఱకుఁ

జేర్చిరి. మహేశ్వరుడును, భీమారెడ్డియుఁ బోయి భుజంగ
రాయనిని గొలిపిచ్చిరి. అతని వాగిసి జనసంఘమున నుండు
దండకమును ప్రకారంబించెను. త్తణములో జనులందఱును
రంగస్థలమునఁ జేరికొనిరి. మహేశ్వరుఁడు సంభములను
విప్పి భుజంగరాయని గోతిచెంత రాజున కేమరుగ నిట్
చెను. భుజంగరాయఁడు రాజుతో నిట్లు చెప్పెను.

“ప్రభూ, ఏలినవారిని నాకేళుచు విధించిన శిక్షను గుఱించి
నేనేమియు నిచారించుటలేదు. ప్రసాదరాయని కేమియు
నపాయము వాటిల్లియుండనిచో నేనీగోతిలో నిచ్చింతతో
దిగియుండును. నా కపజయము గలిగినందులకు నిచారిం
చుట లేదు. ప్రసాదరాయఁడును దేవరవాగునునామీఁద
దీన ద్వేషము వహించినతరువాత మాయూరివారికిఁదిరుగ
నవమానముచేసి పిదప నేనోడిపోవుటయే నుంచిదని
తలంచితిని. ఆరెండును నెఱవేఱినవి; గాని తుదకుఁ బట్ట
పిడుగువలెఁ బ్రసాదరాయనికి నర్వనాశము సంభవించినది.
ఆవీరాధిపరుఁడు స్వర్గారోహణము గావించినపిదప మా
యూరివారిమీఁది పగఁ దీర్చుకొనుటకు నేను చేసిన
ప్రయత్న మెంతయును తెలిసికొనఁగలిగితిని. ధర్మమూర్తు
లగు నేలినవారియెదుట విన్నవించుకొననచో నాకుజరిగిన
యవమానమునకుఁ దగిన ప్రతీకారమే జరిగియుండును;
గాని యిప్పుడేమియున్నను లాభము లేదు. మీఁదు
విధించిన శిక్ష ననుభవించుటకు నుండునట్లుండ నేనున్నను”

ఇదివిని యెల్లఁగు నాశని తీవ్రచిత్తతరు నిండించిరి.
 “నీప్రభున్ని మక్రమముని తెలిసికొనఁగితివి; గాన
 చుఁగోమము. నీవు తుదకెంత పరితాపపడిననుఁ జరితా
 ము హృదయపూర్వకమే యైనను, నియమస్థితికొఁజకు
 నిన్ను శిక్షింపఁ తీయ” దని రాజు చెప్పెను. “మీరు
 గర్జించిన శిక్షకు నేను వెనుదీయుటలే” దని భుజంగ
 రాయఁడు నబాలుని గోతిలో నుత్తికెను. రాజభటులు
 క్షణములో నాశని నుప్పు పాతరలో ననుధిచేసిరి.

ప్రసాదరాయఁడు చనిపోయిన తరువాతఁ బదునైదు
 దినములకుఁ బులిబూరు వచ్చి రాజు, ప్రముఖుల నందఁ
 జను తాణాకుఁ బిలిపించి “భట్టాచార్యులనారి గృహఁ
 ద్యానమున శవసంస్కారములు జరుగుటవలన గ్రామ
 వాను లిచ్చట వసించుటకు నందేహించుచున్నట్లు తెలియ
 నచ్చినది. సజముగఁ బులిబూరు శ్రేణానవానికి యైపో
 యినది; గావున నీసందేహము నహేతుకము. ఈనాది
 యము మాకు భట్టాచార్యులవా రగ్నిసంస్కారము
 చేయఁబడినపుడే గలిగినది; గావుననే మేము తరువాయి
 తీర్చివేసి యాసందేహమును బలపఱిగితిమి. ఇక్కడకుఁ
 దూర్పునఁ బావుకోనుదూరమున వఱల నీయూరు
 కట్టించుటకు మేము మొదటనే యేర్పఱుచుకొంటిమి.
 ఎల్లవారికి నక్కడఁ గావలసిన స్థలమిచ్చెదము. అక్కడను

నూరు తయారైన తరువాత నివ్వటి గ్రామము దానికొక్క
శ్లోకానవాటిక యగు” నని చెప్పెను. అందఱు సంగీత
రించిరి. నాల్గుమాసములకే క్రొత్తగ్రామము తయారయ్యెను.

తొలుత, విష్ణుకుండినవంశజుడు, ఏకాదశశతాబ్దమున
బృధస్నానశోభితుఁడు, విక్రమాశ్రయుని పౌత్రుఁడు,
గోవిందవర్మకుఁ బుత్రుఁడు నగు మాధవవర్మ, పూర్వీ
దేశమును జయించుచున్నతో గోదావరిని దాటుముఁ
గనుక రాష్ట్రవాసి, గౌతము గోశ్రపవిత్రుఁడు, దామ
శర్మ పుత్రుఁడునగు శివశర్మకు పాల్గుసంవత్సరము
సోమగ్రహణకాలమున నర్వదోషవరిహారముగాఁ దుల్య
తీర విరాజమానమగు పులిబూరు గ్రామము నగ్రహ
ముగా దానముచేసెను; గాని యీదానము సలిచినది
గాదు. దాతవిజయము నుద్ధిరము గాదయ్యెను. పితాపు
రము రాజధానిగా వేంగి కళింగదేశముల నేలిన యాంధ్ర
చాళుక్యవంశజుడగు కుజ్జవిష్ణువర్ధన మహారాజునకు జయ
సింహవల్లభుఁడు కుమారుఁడు. ఈతఁడు క్రీస్తుశకము
౬౩౩ మొదలు ౬౬౬ వఱకును బరిపాలనము చేసెను.
ఈప్రదేశ మంతయు నీతని స్వాధీన మయ్యెను. అయిన
నీతఁడు బ్రాహ్మణాగ్రహారములను హరింపలేదు. విజయ
మును బడసిన వెంటనే యీతఁడు దామశర్మకుఁ బుత్రుఁడు,

స్వపిశురధికరణ గుణగణాధి వానుడగు శివశర్మకుఁ
బుత్రుఁడు. పైత్తిరికనబ్రహ్మచారి, వేదద్వయాలంకృత
శరీరుఁడు, స్వకర్తానుష్ఠానపరుఁడు, పూర్వాగ్రహణికుఁడునగు
గుర్రశర్మకు మణిల బులిబూరు గ్రామము సగ్రహణముగా
దానముచేసెను.

(పులిబూరు తామ్రశాసనములు)

ఈపులిబూరే నేడు 'పొలమూరు' అని వ్యవహరింపఁ
బడుచున్నది. పులిబూరుండిన స్థలము పొలమూరి
కిప్పుడు శ్మశానవాటిక.

స గూ ప్త ము

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి రచనలు

చిన్న కథలు

4వ సంపుటం (నాణ్యుని కథలు)	...	1-4-0
5వ సంపుటం (పచ్చగిరి జి.)	...	1-4-0
6వ సంపుటం (మూడు కథలు)	...	1-4-0
7వ సంపుటం (మార్గశర్మ)	...	1-4-0
8వ సంపుటం (కన్యాకాశీ యత్నా, ద్వారకా)	...	1-4-0
తల్లిప్రాణం (విడిగా చిన్నకథ)	...	0-4-0

(కథలు ఏసంపుటాని కా సంపుటంలో శీఘ్రాద్తి ఆయివ్వంటాయి)

1, 2, 3. సంపుటాలు రెండో మార్పు అచ్చులో వున్నాయి

నవలలు

1 విషభంగమం (ఇదే శ్రీకాంధ నాటిక)	...	2-8-0
2 రత్నబంధనం (రెండో మార్పు అచ్చు)	...	
3 అశ్రుబలి (నైకలాటిలో నవల)	...	3-8-0
4 మల్లికార్జునరావు, విద్యావంశ, కవి అప్పన్నశాస్త్రి గారి)	...	1-4-0

నాటకాలు

1 నిగళి బంధనం (గొప్పనాటకం)	...	1-8-0
2 రాజరాజు (సారంగధరుని కథ)	...	1-0-0

చరిత్రలు

1 చంద్రగుప్తచక్రవర్తి	...	1-0-0
-----------------------	-----	-------

అచ్చులో

- 1 ప్రేమపాశం (నాటకం)
- 2 రూపకం (కలంపోటు, టీసార్వీ వస్త్రాలు)
- 3 అనుభవాలూ, జ్ఞానకాలూగు 1, 2 సంపుటాలు

కలాభివర్ధనీ పరిషత్తు

ఇన్నీస్ పేట - రాజమండ్రి

